

FINANŠU STABILITĀTES PĀRSKATS

2009

FINANŠU STABILITĀTES PĀRSKATS

2009

SAĪSINĀJUMI

AS – akciju sabiedrība
ASV – Amerikas Savienotās Valstis
CEBS – Eiropas Banku uzraugu komiteja (*Committee of European Banking Supervisors*)
CSP – Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde
ECB – Eiropas Centrālā banka
ECOFIN – *Economic and Financial Affairs Council*; Ekonomikas un finanšu padome
EFUS – Eiropas Finanšu uzraugu sistēma (*European System of Financial Supervisors*)
EK – Eiropas Komisija
EKS – Latvijas Bankas elektroniskā klīringa sistēma
ERAB – Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības banka
ES – Eiropas Savienība
ES15 – valstis, kuras ietilpa ES pirms 2004. gada 1. maija
ES27 – valstis, kuras pašlaik ietilpst ES (vēsturiskie dati aprēķināti atbilstoši pašreizējam ES sastāvam)
ESRK – Eiropas Sistēmisko risku kolēģija (*European Systemic Risk Board*)
Eurostat – Eiropas Savienības statistikas birojs
FKTK – Finanšu un kapitāla tirgus komisija
FRS – ASV Federālo rezervju sistēma
FSA – Finanšu pakalpojumu iestāde (Lielbritānija; *Financial Services Authority*)
GAP – pārcenošanas starpība jeb PJA un PJS starpība
G20 – pasaules lielāko attīstīto un attīstības valstu grupa
IKP – iekšzemes kopprodukts
IIN – iedzīvotāju ienākuma nodoklis
KPR – kapitāla pietiekamības rādītājs
LCD – Latvijas Centrālais depozitārijs
lr – likviditātes rādītājs
MFI – monetārā finanšu iestāde
NFS – nebanku finanšu sektors
NĪ – nekustamais īpašums
PCI – patēriņa cenu indekss
PJA – pret procentu likmju pārmaiņām jutīgie aktīvi
PJS – pret procentu likmju pārmaiņām jutīgās saistības
PVN – pievienotās vērtības nodoklis
ROA – aktīvu atdeve
ROE – kapitāla atdeve
RSA – riska svērtie aktīvi
S & P – *Standard & Poor's*
SAMS – Latvijas Bankas starpbanku automatizētā maksājumu sistēma
SIA – sabiedrība ar ierobežotu atbildību
SPCI – saskaņotais patēriņa cenu indekss
SVF – Starptautiskais Valūtas fonds
Valsts kase – Latvijas Republikas Valsts kase
VaR – *Value-at-Risk*; maksimālie gaidāmie zaudējumi noteiktā laika posmā ar noteiktu varbūtību
VNS – Latvijas Bankas vērtspapīru norēķinu sistēma

Aprēķinot ROE, KPR, pirmā līmeņa KPR, atklāto valūtas pozīciju, FKTK noteikto likviditātes rādītāju, kā arī likviditātes un kredītriska jutīguma un stresa testu rezultātu un valūtas un procentu likmju riska jutīguma analīzes rezultātus, netiek iekļauti Latvijas Republikā reģistrēto ārvalstu banku filiāļu dati.

Izdevumā "Finanšu Stabilitātes Pārskats" izmantoti CSP, FKTK, LURSOFT (Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra datubāzes), LCD, Reuters, SIA "Latio", SIA "Ober Haus Real Estate Latvia", SIA "Arco Real Estate", ECB, Eurostat, Valsts vienotās datorizētās zemesgrāmatas, Valsts zemes dienesta, NASDAQ OMX Rīga, Valsts kases un Latvijas Bankas dati.

Grafiskos attēlus sagatavojot, izmantoti attiecīgo valstu centrālo banku un ECB (1. att.), Reuters (2. att.), Valsts vienotās datorizētās zemesgrāmatas (1.1. att.), Valsts zemes dienesta, SIA "Latio", SIA "Ober Haus Real Estate Latvia", SIA "Arco Real Estate" (1.2. att.), CSP (1.3., 1.4., 4.1., 48.–50. att.), SIA "Latio" (1.4., 1.6., 1.7. un 4.1. att.), SIA "MG Media" (1.5.–1.7. att.), Latvijas Bankas (1.6., 1.7., 3., 4., 4.1., 5.–10., 16., 17., 19., 21., 7.1.a–7.4., 26.–29., 42., 51.–66. un 68. att.), NASDAQ OMX Rīga (4.1. att.), FKTK (4.1., 11., 20.–23., 30.–32., 41. att. un 1. tabula), ECB (18. att.), Eurostat (18. att.) un LCD (67. un 69. att.) dati, Latvijas Bankas veiktās banku aptaujas par kredītēšanu (6.1.a–6.5. att.), dati un Latvijas Bankas aprēķini, t.sk. pamatojoties uz FKTK (24., 25., 33.–38., 40.–48. att. un 2. tabula) datiem.

Grafiskajos attēlos uzrādītie skaitļi ir noapaļotas vērtības.

Figūriekavās norādīts iepriekšējā gada atbilstošā perioda rādītājs.

SATURS

KOPSAVILKUMS	4
1. BANKU DARBĪBAS MAKROFINANSIĀLĀ VIDE	5
1.1. Ārējā ekonomiskā un finanšu vide	5
1. ielikums. Jauns Eiropas finanšu uzraudzības ietvars	8
2. ielikums. Makrouzraudzības loma sistēmisko risku un procikliskuma mazināšanā	9
1.2. Iekšzemes ekonomiskā un finanšu vide	11
3. ielikums. Latvijas NĪ tirgus	12
2. BANKU SEKTORA FINANSIĀLAIS STĀVOKLIS	18
2.1. Pelnītspēja	18
4. ielikums. Latvijas banku sektora finanšu stresa indekss	20
2.2. Kapitāla pietiekamība	21
5. ielikums. Normatīvo aktu grozījumi finanšu stabilitātes nodrošināšanai un uzraudzības procesa stiprināšanai	22
3. BANKU KREDĪTRISKS	23
3.1. Banku klientu finansiālā ievainojamība	23
3.2. Banku kredītportfeļa dinamika un kvalitāte	27
6. ielikums. Banku aptauja par nefinanšu sabiedrību un mājsaimniecību kreditēšanu	28
7. ielikums. Kredītu reģistra datu analīze	32
3.3. Kredītriska šoku absorbētspēja	34
8. ielikums. Latvijas Bankas kredītriska modelis makroekonomiskajai stresa testēšanai	35
4. BANKU LIKVIDITĀTES UN TIRGUS RISKS	37
4.1. Banku finansējuma un likviditātes risks	37
4.2. Banku valūtas risks	42
4.3. Banku procentu likmju risks	43
5. NFS DARBĪBAS RISKI	46
6. FINANŠU INFRASTRUKTŪRA	48
6.1. Maksājumu sistēmas	48
6.2. Vērtspapīru norēķinu sistēmas	54
PIELIKUMS. Banku darbības rādītāji	56

KOPSAVILKUMS

Banku sektors kopumā 2009. gadā izturēja kredītriska straujā pieauguma radīto šoku, ne tikai absorbējot rekordlielus zaudējumus, bet arī palielinot kapitāla pietiekamības līmeni līdz vēsturiski augstākajam. Vairāki rādītāji liecina par tautsaimniecības atveseļošanās sākumu, tāpēc mazinājušies finanšu stabilitātes sistēmiskie riski.

2009. gads kļuva par pasaules tautsaimniecības pakāpeniskas atveseļošanās sākumpunktu pēc pieredzētās visaptverošās krīzes. Latvijā, neraugoties uz 2. pusgadā ārējā sektorā vēroto ekonomiskās aktivitātes atjaunošanos, kā arī iekšzemes ekonomisko subjektu veiktajiem konkurētspējas atjaunošanas pasākumiem un ekonomiskās konfidences uzlabošanās pazīmēm, tautsaimniecībā kopumā 2009. gadā bija lielākais kritums ES valstu vidū.

Latvijas tautsaimniecībai ieslīgstot recesijā, banku aizņēmēju finanšu stāvoklis būtiski pasliktinājās, veicinot strauju kavēto kredītu atlikuma kāpumu.

Latvijas uzņēmēju 2009. gadā veiktā darbības izmaksu optimizācija kopumā nespēja kompensēt ievērojamo apgrozījuma kritumu, kas noteica būtisku nefinanšu sabiedrību pelnītspējas sarukumu un maksātspējas pasliktināšanos. Augstais parādsaistību slogs, zemais pelnītspējas līmenis un banku stingrie finansēšanas nosacījumi būtiski apdraudēja nefinanšu sabiedrību parādsaistību pārfinansēšanas iespējas un nosacījumus.

Tautsaimniecībai pakāpeniski atveseļojoties, bankas 2010. gadā prognozē nelielu korporatīvo aizņēmēju kredītresursu pieprasījuma kāpumu. Tomēr finanšu rādītāju tālāks pasliktinājums joprojām gaidāms nozarēs ar augstāko parāda slogu – operācijās ar NĪ, izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozarē, kā arī tirdzniecībā un būvniecībā –, savukārt uzlabojums tiek prognozēts apstrādes rūpniecībā, atjaunojoties ārējam pieprasījumam un uzņēmējiem īstenojot pasākumus, kas veicina konkurētspēju.

Krasi augot bezdarba līmenim un samazinoties darba samaksai un citiem ienākumu avotiem, būtiski palielinājās arī mājtsaimniecību finansiālā ievainojamība. Tuvākajā nākotnē būtisks risks, kas varētu negatīvi ietekmēt banku kredītportfeļa kvalitāti, saistīts ar iepriekšējos periodos pārstrukturēto kredītu saņēmēju maksātspēju.

Galvenie kredītu standartu stingrības mazināšanas šķēršļi joprojām ir vispārējās ekonomiskās aktivitātes gaidas un nozaru uzņēmējdarbības perspektīvas, mājtsaimniecību maksātspējas pasliktināšanās tendences saglabāšanās un ar pieprasītā nodrošinājuma vērtības pārmaiņām saistītais risks.

Reaģējot uz kredītportfeļa kvalitātes pasliktināšanos, bankas bija spiestas izveidot ievērojamus uzkrājumus nedrošajiem parādiem, tādējādi ciešot rekordlielus zaudējumus. Kredītriska pieaugumu 2. pusgadā ierobežoja ilgāk par 90 dienām kavēto kredītu kāpuma būtisks palēninājums. Tomēr, ņemot vērā, ka visriskantāko kredītu (ar maksājumu kavējumu ilgāku par 180 dienām) atlikums turpināja palielināties, 2010. gadā viens no svarīgākajiem banku izaicinājumiem būs atgūšanas procesā esošo kredītu (t.sk. pārņemto īpašumu) pārvaldīšanas stratēģijas pilnveide.

Gaidāms, ka banku kredītportfeļa kvalitātes pasliktināšanās turpināsies arī 2010. gadā, tomēr tas notiks daudz lēnāk nekā iepriekšējā gadā.

Svarīgs likviditātes risku ierobežojošs faktors 2009. gada 2. pusgadā bija noguldījumu dinamikas pozitīvās pārmaiņas, ko veicināja pakāpeniskā finanšu tirgus stabilizēšanās Latvijā un pasaulē, savlaicīga likuma "Par valsts budžetu 2010. gadam" pieņemšana, kā arī augstās latu noguldījumu procentu likmes. Globālajā starpbanku tirgū, lai gan konfidences spriedze mazinās un ar to saistītā likviditātes situācija uzlabojas, attieksme pret attīstības valstu tirgiem kopumā, kā arī pret Latviju joprojām ir piesardzīga. Tāpēc finansējuma piesaistīšanas iespējas finanšu tirgos joprojām ir ierobežotas. Latvijas banku likviditātes riska pārvaldīšanas veiksmīgi rezultāti 2010. gadā galvenokārt būs atkarīgi no panākumiem noguldījumu bāzes stabilitātes uzturēšanā.

Krīzes pieredze uzskatāmi liecina par fiskālās politikas būtisko nozīmi tautsaimniecības atveseļošanas veicināšanā un finanšu sistēmas stabilizēšanā. Uz strukturālajām reformām orientēta likuma "Par valsts budžetu 2011. gadam" pieņemšana veicinās finanšu tirgus dalībnieku riska uztveres mazināšanos un ārvalstu investoru intereses pieaugumu.

Pozitīvās pārmaiņas investoru un aizdevēju attieksmē pret tautsaimniecību un finanšu sektoru galvenokārt noteiks veikto reformu un tautsaimniecības konkurētspējas atjaunošanas norises.

1. BANKU DARBĪBAS MAKROFINANSIĀLĀ VIDE

1.1. Ārējā ekonomiskā un finanšu vide

Pasaules finanšu tirgos 2009. gada sākumā valdošo pesimismu un nenoteiktību par ekonomiskās izaugsmes atjaunošanās perspektīvām 2. pusgadā nomainīja tirgus dalībnieku aktivitātes kāpums, pakāpeniski uzlabojoties ekonomiskajai videi. Valdību veikto tautsaimniecības stimulēšanas pasākumu un centrālo banku īstenotās ekspansīvās monetārās politikas pozitīvā ietekme veicināja tautsaimniecības stabilizācijas un atlabšanas pazīmju parādīšanos vairākās Latvijas eksporta partnervalstīs.

Kritums pasaules finanšu tirgos 2008. gadā, kā arī vairāku ietekmīgu finanšu institūciju bankrots izraisīja bažas par pārējo tirgus dalībnieku finanšu stāvokli. Nopietni sarežģījās finanšu resursu pieejamība ne vien nefinanšu sabiedrībām un mājsaimniecībām, bet arī vairāku attīstības valstu valdībām. Pasliktinoties situācijai tautsaimniecībā un finanšu tirgos, pastiprinājās finanšu stabilitātes riski un būtiski pieauga pasaules finanšu tirgus dalībnieku riska piesardzība.

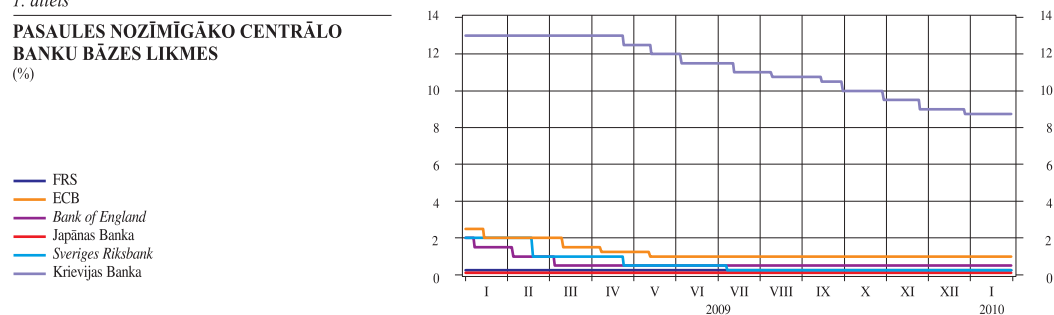
Krīzes beigu fāzes pirmās pazīmes bija vērojamas 2009. gada 2. ceturksnī – samazinājās IKP krituma temps un pieauga finanšu tirgu aktivitāte. Lielā daļā valstu ekonomiskā izaugsme atsākās 2. pusgadā, atjaunojoties starptautiskajai tirdzniecībai un kapitāla plūsmām starp valstīm. Tomēr kreditēšana (īpaši mājsaimniecību un mazo uzņēmumu kreditēšana) joprojām bija ierobežota. Attīstītajās valstīs 2010. gadā tiek prognozēta gausa tautsaimniecības izaugsme (2.1%)¹. Fiskālo stimulu dēļ būtiski palielināsies valdību parāda apjoms. Turpretī attīstības valstīs gaidāma straujāka izaugsme (6.0%)², ko noteiks stabils iekšējais patēriņš un fiskālie un monetārie stimuli. Kopumā SVF analītiķi 2010. gadā prognozē pasaules IKP palielināšanos par 3.9%³.

Samazinoties iekšējam un ārējam pieprasījumam, inflācija 2009. gadā kopumā bija zema. Inflācijas kāpumu turpmāk ierobežos tirgus dalībnieku zemas inflācijas gaidas. Uzņēmējsabiedrības vēl nav pilnībā atjaunojušas jaudu noslogotību, kāda tām bija pirms pieprasījuma krituma, tāpēc būs iespējama ražošanas apjoma palielināšana, būtiski nepaaugstinot cenas.

Pasaules nozīmīgākās centrālās bankas jau 2009. gada sākumā bija izmantojušas visas bāzes likmju pazemināšanas iespējas, kad FRS bāzes likme sasniedza 0–0.25% koridoru, ECB bāzes likme – 1%, *Bank of England* bāzes likme – 0.5%, bet Japānas Bankas bāzes likme – 0.1% (sk. 1. att.).

1. attēls

PASAULES NOZĪMĪGĀKO CENTRĀLO
BANKU BĀZES LIKMES
(%)

Daudz lielāka nozīme bija pasaules nozīmīgāko centrālo banku kvantitatīvajiem monetārajiem instrumentiem. Jau 2009. gada 1. ceturksnī būtisku pavērsienu finanšu tirgū radīja FRS īstenoto liela apjoma aktīvu uzpirkšanas programmu apjoma palielināšana: valdības ilgtermiņa vērtspapīru iegādei – līdz 300 mljrd. ASV dolāru, *Fannie Mae* un *Freddie Mac* ar hipotēkām segto vērtspapīru iegādei – līdz 1.25 trlj. ASV dolāru un valdības sponsorēto uzņēmumu saistību iegādei – līdz 200 mljrd. ASV dolāru. Arī *Bank of England* 5. martā paziņoja, ka īsteno aktīvu uzpirkšanas programmu, kuras apjoms no sākotnēji noteiktajiem 75 mljrd. Lielbritānijas sterliņu mārciņu gada laikā palielinājās līdz 200 mljrd. Lielbritānijas sterliņu mārciņu. Līdzīgas programmas izmantoja arī Japānas Banka. Savukārt ECB ieviesa programmu, kurā paredzēja eiro denominēto ar aktīviem segto vērtspapīru iegādi 60 mljrd. eiro apjomā, bet vēlāk – 3. ceturksņa sākumā un līdz pat gada beigām – tās apjomu nemainīja. Centrālās bankas mēģināja nodrošināt finanšu tirgus dalībnieku piekļuvi tiem nepieciešamajiem kredītresursiem. Uzlabojoties tautsaimniecības situācijai, gada beigās ECB un FRS paziņoja par nestandarta monetāro instrumentu izmantošanas pakāpenisku samazināšanu.

¹ SVF, *World Economic Outlook* (dati aktualizēti 2010. gada janvārī).

² SVF, *World Economic Outlook* (dati aktualizēti 2010. gada janvārī).

³ SVF, *World Economic Outlook* (dati aktualizēti 2010. gada janvārī).

Valdības 2009. gadā turpināja sniegt palīdzību lielām finanšu institūcijām, kuru bankrots varēja postoši ietekmēt investoru uzticību finanšu sektoram. Janvāra sākumā Īrijas valdība valsts īpašumā pārņēma *Anglo Irish Bank*. Lielbritānijas valdība palielināja tai piederošo akciju daļu *Royal Bank of Scotland*. Jūnijā Vācijas valdība pārņēma vienu no lielākajiem aizdevējiem valstī (*Hypo Real Estate*). Nīderlandē par bankrotējušu oktobrī atzīta *DSB Bank*, kuras bankrotu gan tieši nesaista ar finanšu krīzes ietekmi. Lai veicinātu riskanto finanšu aktīvu izņemšanu no tirgus, Vācijas valdība apstiprināja normatīvo aktu (*Bad Bank Act*), kas ļauj finanšu institūcijām īpaši šim nolūkam dibinātā aktīvu pārvaldes sabiedrībā apmainīt sliktos aktīvus pret parāda vērtspapīriem, kurus garantē valdības izveidots finanšu tirgus stabilizācijas fonds (*Finanzmarkt-stabilisierungsfonds*). Savukārt Īrijas valdība, veicinot zemas vērtības hipotēku kredītu izņemšanu no banku aktīviem, sliktu aktīvu pārvaldei radīja *National Asset Management Agency*.

Lai gan lielāko valstu fiskālie stimuli veicināja ekonomisko aktivitāti 2. pusgadā, to ietekmē attīstīto valstu budžeta deficīts pieauga vidēji līdz 10% no IKP. Tiek prognozēts, ka līdz 2014. gadam valsts parāda attiecība pret IKP attīstītajām G20 grupas valstīm varētu sasniegt pat 115% no IKP⁴.

ASV tautsaimniecības izaugsme 2009. gada 1. pusgadā saruka, krītoties gan iekšējam, gan ārējam patēriņam. Uzņēmēji samazināja investīcijas un krājumu apjomus. Mājokļu tirgū bija vērojama tirdzniecības apjoma un būvniecības aktivitātes krituma stabilizēšanās. 2. pusgadā fiskālie un monetārie stimuli iekšējā patēriņa palielināšanai un krājumu pieaugums veicināja ekonomiskās aktivitātes atjaunošanos. Bez darba palikušo skaita kāpuma temps samazinājās 4. ceturksnī, bet gadā kopumā bezdarba līmenis pieauga no 7.7% līdz 10.0%. SVF analītiķi prognozē, ka ASV IKP 2010. gadā palielināsies par 2.7%, bet bezdarba līmenis saglabāsies augsts⁵.

Lielbritānijas IKP 2009. gadā turpināja pakāpeniski samazināties. Kritumu daļēji noteica privātā patēriņa pieauguma tempa palēnināšanās, kas saistīta ar nodarbinātības samazināšanos, NĪ vērtības kritumu un stingriem kredīšanas nosacījumiem. Ar 2010. gada 1. janvāri PVN likme tika paaugstināta no 15% līdz 17.5%, tāpēc *Bank of England* paredz, ka inflācija vidējā termiņā saglabāsies 2% mērķa līmeņa robežās. Saskaņā ar SVF prognozēm Lielbritānijas IKP 2010. gadā pieaugs par 1.3%, bet 2011. gadā – par 2.7%⁶.

Naftas cenu kāpums un valdības īstenotie tautsaimniecības stimulēšanas pasākumi mazināja Krievijas ekonomisko lejupslīdi 2009. gada 2. pusgadā. Tomēr Krievijas IKP kritums (7.9%) 2009. gadā bijis straujākais kopš 1994. gada. Beidzoties rubļa kursa krituma ietekmes transmisijai, inflācijas spiediens turpināja samazināties, un pirmo reizi 2009. gada 2. pusgadā trīs mēnešus pēc kārtas (augustā, septembrī un oktobrī) inflācija bija nulles līmenī⁷. SVF eksperti paredz, ka Krievijas tautsaimniecības izaugsmes atjaunošanās 2010. gadā būs mērena un IKP pieaugs par 3.6%⁸. Tas lielā mērā atspoguļo bāzes efektu un krājumu cikla pārmaiņas. Taču, lai gan naftas cenas ir relatīvi augstas, paredzams, ka iekšzemes pieprasījums piesardzīgākas banku kredīšanas politikas dēļ saglabāsies vājš. Krievijas Federācijas centrālā banka (Krievijas Banka) 2009. gadā vairākkārt samazināja bāzes likmi (kopumā no 13% līdz 8.75%).

Pēc vairāku mēnešu ilga IKP krituma 2009. gada 2. pusgadā eiro zonas ekonomiskā aktivitāte atsākās. Tautsaimniecības izaugsmi pozitīvi ietekmēja krājumu cikls un eksporta atjaunošanās, kā arī uzsāktā būtiskā makroekonomiskā stimulēšana un veiktie pasākumi finanšu sistēmas funkcionēšanas atjaunošanai. Tomēr oktobrī bezdarba līmenis sasniedza 9.8% (augstākais bezdarba rādītājs eiro zonā kopš 1998. gada decembra). Pēc piecus mēnešus ilga negatīvas inflācijas perioda novembrī un decembrī SPCI kļuva pozitīvs (attiecīgi 0.5% un 0.9%). Šis kāpums atspoguļo augšupvērstos bāzes efektus, ko galvenokārt izraisīja enerģijas cenu kritums pasaulē 2008. gadā. Saskaņā ar ECB speciālistu 2010. gada marta makroekonomiskajām iespēju aplēsēm SPCI gada inflācija 2010. gadā varētu sasniegt 0.8–1.6%⁹ un reālā IKP gada pieaugums 2010. gadā – 0.4–1.2% un 2011. gadā – 0.5–2.5%¹⁰.

Starptautiskās tirdzniecības sarukums īpaši nelabvēlīgi ietekmēja uz eksportu orientēto Vācijas tautsaimniecību. Lai gan valdība īstenoja ekonomiskās izaugsmes veicināšanas pasākumus, t.sk. samazināja nodokļus, Vācijas IKP 2009. gadā saruka par 5% (lielākais kritums kopš 2. pasaules kara). Ekonomiskās aktivitātes samazināšanos atspoguļoja arī nodarbinātības rādītāji. Bezdarba līmenis 2009. gada novembrī sasniedza

⁴ SVF, *Global Financial Stability Report*, September 2009.

⁵ SVF, *World Economic Outlook* (dati aktualizēti 2010. gada janvārī).

⁶ SVF, *World Economic Outlook* (dati aktualizēti 2010. gada janvārī).

⁷ Минэкономразвития России, *Об итогах социально-экономического развития Российской Федерации в 2009 году*, 26. lpp.

⁸ SVF, *World Economic Outlook* (dati aktualizēti 2010. gada janvārī).

⁹ ECB "Mēneša Biljetens", 2010. gada marts, 80. lpp.

¹⁰ ECB "Mēneša Biljetens", 2010. gada marts, 80. lpp.

7.6%. Savukārt plaši izmantotais saīsinātā darba laika režīms, īpaši Vācijas rūpniecības sektorā, negatīvi ietekmēja darba ražīguma dinamiku. Saistībā ar ES noteiktā budžeta deficīta ierobežojuma (3% no IKP) pārkāpšanu 2009. gada 2. decembrī ECOFIN uzsāka pārmērīgā budžeta deficīta novēršanas procedūru pret Vāciju, nosakot, ka budžeta deficīts mazāks par 3% no IKP jāsasniedz līdz 2013. gadam. *Deutsche Bundesbank* eksperti prognozē, ka Vācijas IKP 2010. un 2011. gadā palielināsies attiecīgi par 1.6% un 1.2%.

Pēc ieilgušās lejupslīdes 2009. gada 2. ceturksnī Zviedrijas tautsaimniecībā bija vērojams pozitīvs izaugsmes temps. To veicināja gan nodokļu samazināšana un zemās procentu likmes, gan starptautiskās tirdzniecības aktivizēšanās. Rūpnieciskā ražošana un eksports oktobrī uzrādīja pozitīvus rezultātus. Taču, samazinoties darbaspēka pieprasījumam, bezdarba līmenis 2009. gadā palielinājās līdz 8.5% (2008. gadā – 6.2%)¹¹. Saskaņā ar *Sveriges Riksbank* ekspertu prognozēm 2010. gadā IKP pieaugs par 2.7%¹².

Eksporta kāpums un privātais patēriņš 2009. gada 3. ceturksnī veicināja Somijas tautsaimniecības izklūšanu no 2008. gada beigās sākušās recesijas. Tomēr zemā ekonomiskā aktivitāte noteica nodarbinātības līmeņa samazināšanos vairākās tautsaimniecības nozarēs, īpaši preču ražošanas sektorā. Bezdarba līmenis 2009. gadā sasniedza 8.2% (2008. gadā – 6.4%). Būtiski saruka rūpnieciskās ražošanas (metālapstrādes un elektronikas ražošanas) rādītāji. Savukārt inflācijas kritumu veicināja mērenākas naftas un izejvielu cenas, zemās procentu likmes, kā arī PVN likmes samazināšana pārtikai. Saskaņā ar EK 2009. gada oktobrī publicēto fiskālās ilgtspējas ziņojumu, kurā novērtēta ES27 valstu finanšu ilgtspēja 2008.–2060. gadā, Somija ir vienīgā eiro zonas valsts, kas 2009. gadā finanšu ilgtspējas risku iedalījuma kategorijās tika vērtēta kā zema riska valsts¹³. *Suomen Pankki – Finlands Bank* eksperti prognozē, ka IKP kritums 2010. gadā rimsies (0.0%)¹⁴.

Lai gan 2009. gada 2. pusgadā bija vērojamas tautsaimniecības stabilizācijas pazīmes, Baltijas valstīs 2009. gadā bija straujākais IKP kritums ES valstu vidū. Lietuvas IKP 2009. gadā saruka par 15.0%¹⁵, bet Igaunijas IKP – par 14.1%¹⁶. Tik būtiska lejupslīde abās Latvijas kaimiņvalstīs saistīta ar pēdējos gados izveidojušos iekšējo un ārējo nesabalansētību. Lietuvā straujākais ekonomiskās aktivitātes kritums bija vērojams būvniecībā, transportā un apstrādes rūpniecībā, savukārt Igaunijā – lauksaimniecībā un ieguves un apstrādes rūpniecībā. Galvenokārt bezdarba pieaugumam un stingrākiem kreditēšanas nosacījumiem veicinot patēriņa samazināšanos, inflācija saruka abās valstīs, tomēr Igaunijā kritums bija straujāks. Saskaņā ar *Eurostat* datiem SPCI gada inflācija Igaunijā 2009. gadā bija 0.2% (Lietuvā – 4.2%). *Eesti Pank* prognozē, ka Igaunijas IKP 2010. un 2011. gadā pieaugs attiecīgi par 1.4% un 4.7%¹⁷. Savukārt saskaņā ar *Lietuvos bankas* prognozēm Lietuvas IKP 2010. un 2011. gadā palielināsies attiecīgi par 0.5% un 3.4%¹⁸.

Kopumā svarīgākais priekšnosacījums Baltijas valstu tautsaimniecības izaugsmes atjaunošanai 2010. gadā būs ārējā pieprasījuma atjaunošanās. 2009. gadā īstenotie Igaunijas fiskālās konsolidācijas pasākumi spilgti apliecina fiskālās politikas nozīmi makroekonomiskās vides stabilizēšanā, nodrošinot ieguldījumu ekonomiskās lejupslīdes mazināšanā un ārvalstu investoru uzticības atgūšanā. *Eesti Pank* speciālisti prognozē, ka 2010. gadā Igaunija spēs izpildīt visus Māstrihtas kritērijus (t.sk. valsts budžeta deficīta līmenim izvīrītās prasības)¹⁹.

Centrālās Eiropas un Austrumeiropas valstu ekonomiskā situācija 2009. gadā stabilizējās. Ungārijā un Rumānijā 2. un 3. ceturksnī bija vērojams mērenāks reālā IKP sarukums. Savukārt Čehijas Republikā, palielinoties tautsaimniecības izaugsmei, reālais IKP 2. ceturksnī kļuva pozitīvs un 3. ceturksnī turpināja augt. Spēcīgā privātā patēriņa kāpuma dēļ Polija bija vienīgā ES valsts, kurā 2009. gada pirmajos divos ceturkšņos bija pozitīva izaugsme, un arī 3. ceturksnī tautsaimniecības attīstības kāpums turpinājās. SPCI gada inflācija 2009. gada decembrī Ungārijā, Polijā un Rumānijā joprojām bija augsta (attiecīgi 5.4%, 3.8% un 4.7%), bet Čehijas Republikā – neliela (0.5%). Ungārijā un Rumānijā cenu līmeņa pieaugumu veicināja netiešo nodokļu likmju palielinājums, savukārt Polijā – galvenokārt pārtikas un enerģijas cenu kāpums. Visu četru minēto valstu centrālās bankas 2009. gadā īstenoja stimulējošu monetāro politiku, samazinot bāzes likmes.

¹¹ *Sveriges Riksbank, Monetary Policy Update, December 2009, p. 13.*

¹² *Sveriges Riksbank, Monetary Policy Update, December 2009, p. 3.*

¹³ *European Commission, Brussels, 2009. Sustainability Report 2009, European Economy 9/2009.*

¹⁴ *Suomen Pankki – Finlands Bank, Economic Outlook 2/2009, Forecast tables.*

¹⁵ *Department of Statistics to the Government of the Republic of Lithuania. Press release 26.02.2010. Gross domestic product second estimate (<http://www.stat.gov.lt/en/news/view/?id=8462>).*

¹⁶ *Statistics Estonia. News release 11 March 2010. Last year the biggest downfall of the GDP was recorded in the 2nd quarter (<http://www.stat.ee/37908>).*

¹⁷ *Eesti Pank, The Estonian Economy and Monetary Policy, 2/2009.*

¹⁸ *Lietuvos bankas, Economic outlook for Lithuania in 2010–2011 (<http://www.lb.lt/news/pg.dll?lng=EN&did=2453>).*

¹⁹ *Eesti Pank, Economic policy statement of Eesti Pank, 3 March 2010 (http://www.eestipank.info/pub/en/press/Press/kommentaariid/Arhiiv/_2010/_242.html).*

Saskaņā ar SVF analītiķu prognozēm 2010. gadā Centrālās Eiropas un Austrumeiropas valstu IKP pieaugs par 2% (2009. gadā tas saruka par 4.3%)²⁰.

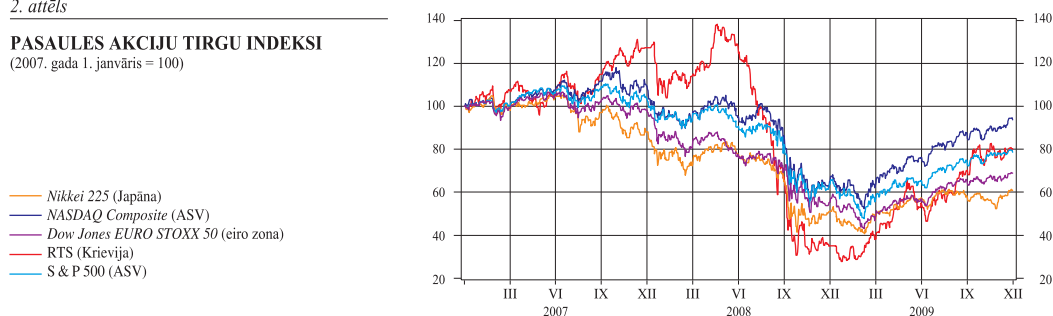
Augošā pasaules finanšu tirgu dalībnieku pārliecība par tautsaimniecības atveseļošanos un vēlme riskēt veicināja riska aktīvu cenu kāpumu. Tādējādi jau no gada sākuma pakāpeniski pieauga naftas un akciju cenas. Arī situācijas stabilizēšanās pasaules banku sektorā (banku centieni palielināt kapitālu un to pelnītspējas uzlabošanās) veicināja nozīmīgāko pasaules akciju cenu indeksu pieaugumu. Banku sektorā izsniegto kredītu kvalitātes pasliktināšanās saglabājās kā viens no riska faktoriem. Atbilstoši SVF "Pasaules Finanšu Stabilitātes Pārskatā" publicētajiem secinājumiem ASV bankas 2009. gadā norakstīja zaudējumus straujāk nekā Eiropas bankas, tādējādi tās varētu atveseļoties ātrāk – atgūt pelnītspēju un kreditēšanas kapacitāti.

Naftas cenas pieauga no 35 ASV dolāriem par barelu 2008. gada beigās līdz 78 ASV dolāriem par barelu 2009. gada beigās. Tirgus dalībnieku gaidas par iespējamo naftas pieprasījuma attīstību nākotnē bija viens no naftas cenu dinamiku ietekmējošiem faktoriem 2009. gadā.

Pasaules akciju tirgos akciju cenu lejupvērstās dinamikas nosacīts lūzuma punkts bija martā (sk. 2. att.). Nozīmīgākajiem pasaules akciju cenu indeksiem izdevās atgūt būtisku daļu no zaudētā. Kopumā 2009. gadā ASV akciju tirgus indekss S & P 500 pieauga par 23.5%, likvidāko akciju cenu indekss DJIA – par 18.8%, bet *NASDAQ Composite* – par 43.9%. Eiro zonas akciju tirgus indekss *Dow Jones EURO STOXX 50* palielinājās par 24.2%.

2. attēls

PASAULES AKCIJU TIRGU INDEKSI
(2007. gada 1. janvāris = 100)

1. ceturksnī ASV dolāra kursam attiecībā pret eiro bija tendence augt, bet jau martā pēc FRS paziņojuma par valdības ilgtermiņa vērtspapīru pirkšanu ASV dolāra kurss attiecībā pret eiro sāka samazināties. ASV dolāra kursa krituma tendence saglabājās visu gadu līdz pat decembrim galvenokārt tāpēc, ka, augot tirgus dalībnieku vēlmei uzņemties risku, saruka pozīcijas par drošākām uzskatītajās valūtās, kā arī bija zemas FRS procentu likmes. 2009. gada beigās finanšu tirgus satricināja notikumi Grieķijā, apliecinot, ka valsts finanšu ilgtspējas problēma var būt aktuāla arī 2010. gadā ne tikai Grieķijā, bet arī citās valstīs un reģionos. Tāpēc decembrī ASV dolāra kurss sāka augt. Gada laikā eiro kurss attiecībā pret ASV dolāru mazliet palielinājās.

Lai gan daudzi faktori liecina, ka 2009. gadā finanšu tirgos audzis tirgus dalībnieku optimisms, to viedoklis nav viendabīgs. 2009. gada beigās ASV valdības 10 gadu obligāciju peļņas likme palielinājās no 2.1% līdz 3.8%, bet Vācijas valdības 10 gadu obligāciju peļņas likme – no 3.0% līdz 3.4%. Valdības vērtspapīru joprojām augsto pieprasījumu tirgū stimulēja, piemēram, tas, ka finanšu institūcijām atbrīvojās papildu finanšu līdzekļi, ko tās labprāt investēja arī valdības vērtspapīros.

1. ielikums. Jauns Eiropas finanšu uzraudzības ietvars

Pasaules finanšu krīze atklāja būtiskus Eiropas un globālās finanšu sistēmas uzraudzības trūkumus, tādējādi izvirzot jautājumu par tās efektivitāti. Viena no svarīgākajām vienotā Eiropas finanšu tirgus attīstības tendencēm mūsdienās ir tā dalībnieku straujā pārrobežu darbības attīstība. Krīze apliecināja makrouzraudzības stiprināšanas nepieciešamību, pārejot no pašreizējās ģeogrāfiski fragmentārās un uz individuālo finanšu institūciju risku novērtēšanu orientētās uzraudzības uz finanšu sektora kā kopuma regulēšanu un pārraudzību. Krīzes pieredze apliecināja arī nepieciešamību visaptveroši un laikus izvērtēt dažādus sistēmiskā riska avotus un to ietekmi uz finanšu sistēmu.

²⁰ SVF, *World Economic Outlook* (dati aktualizēti 2010. gada janvārī).

Apzinoties finanšu uzraudzības sistēmas stiprināšanas nepieciešamību, EK 2008. gada novembrī pilnvaroja augsta līmeņa ekspertu grupu Žaka de Larosjēra (Jacques de Larosière; Larosjēra grupa) vadībā izstrādāt Eiropas finanšu uzraudzības sistēmas uzlabošanas rekomendācijas.

EK un Eiropadome 2009. gada martā atbalstīja Larosjēra grupas ziņojumu un vienojās par nepieciešamību tālākās rīcības pamatā izmantot tajā ietvertās rekomendācijas. Maijā EK publicēja vairākus reformu priekšlikumus, piedāvājot jaunu divu līmeņu uzraudzības sistēmas modeli. Jūnijā Eiropadome pauda atbalstu EK priekšlikumiem un ECOFIN atzinumiem, tādējādi lemjot par reformas uzsākšanu.

EK saskaņā ar Eiropadomes uzdevumu izstrādāja un septembrī publicēja tiesību aktu projektu kopumu finanšu uzraudzības sistēmas trūkumu novēršanai, makrouzraudzības un mikrouzraudzības jomā izveidojot:

- jaunu, neatkarīgu, par ES finanšu sistēmas makrouzraudzību atbildīgu institūciju – Eiropas Sistēmisko risku kolēģiju (ESRK);
- par atsevišķu finanšu iestāžu mikrouzraudzību atbildīgu uzraudzības iestāžu kopumu – Eiropas Finanšu uzraugu sistēmu (EFUS).

EK likumdošanas iniciatīvas paredz, ka ESRK misija būs saistīta ar sistēmisko risku novēršanu vai mazināšanu, veicinot iekšējā tirgus netraucētu darbību, tādējādi nodrošinot finanšu sektora ilgtermiņa ieguldījumu tautsaimniecības izaugsmē.

Svarīgākie ESRK uzdevumi:

- sistēmisko risku identificēšana un novērtēšana;
- brīdinājumu izteikšana un ieteikumu sniegšana ES valstīm, lai veiktu šo risku novēršanas pasākumus.

ESRK Valdē ar balsstiesībām būs pārstāvēts ECB prezidents, ECB prezidenta vietnieks²¹, dalībvalstu centrālo banku vadītāji, viens EK loceklis un trīs EFUS ietilpstošo Eiropas uzraudzības iestāžu vadītāji. Savukārt Valdes locekļi bez balsstiesībām būs viens augsta līmeņa pārstāvis no katras valsts finanšu uzraudzības iestādes un Ekonomikas un finanšu komitejas priekšsēdētājs.

Paredzēts, ka ESRK Sekretariāta funkciju izpildi nodrošinās ECB, tādējādi sniedzot ESRK analītisko, statistisko, administratīvo un loģistikas atbalstu.

Pievēršot uzmanību mikrouzraudzības līmenim, jāatzīmē, ka ES patlaban darbojas trīs komitejas, kurām ir tikai konsultatīvas pilnvaras (CEBS, Eiropas Apdrošināšanas un pensiju fondu uzraugu komiteja un Eiropas Vērtspapīru regulatoru komiteja). Jaunais mikrouzraudzības ietvars paredz, ka ikdienas finanšu sektora uzraudzības funkcijas paliks valstu uzraudzības iestāžu ziņā. EFUS šo iestāžu tīklu veidos ciešā sadarbībā ar trim jaunām Eiropas uzraudzības iestādēm (EUI) – Eiropas Banku iestādi (EBI), Eiropas Apdrošināšanas un fondēto pensiju iestādi (EAFPI) un Eiropas Vērtspapīru un tirgu iestādi (EVTI). Trīs jaunās iestādes pārņems visas minēto komiteju funkcijas. Taču to darbības uzdevumu, funkciju un pilnvaru loks būs daudz plašāks. Svarīgākie EUI uzdevumi ir šādi:

- augstas kvalitātes kopēju reglamentējošu un uzraudzības standartu un prakses noteikšanas veicināšana, t.sk. tehnisko standartu projektu izstrādāšana;
- ES tiesību aktu konsekventas piemērošanas veicināšana, veidojot kopēju uzraudzības kultūru;
- strīdu izšķiršana starp valstu uzraudzības iestādēm.

Plānots, ka ESRK un EFUS uzsāks darbību 2011. gadā.

2. ielikums. Makrouzraudzības loma sistēmisko risku un procikliskuma mazināšanā

Finanšu krīžu atkārtošanās pasaulē un augošās nodokļu maksātāju izmaksas šo krīžu risināšanā ekonomiskās politikas veidotājus rosina rūpīgi izvērtēt, kas finanšu sistēmas regulēšanā tiek darīts pareizi un kas jāpilnveido. Vairākos oficiālos ziņojumos²² tiek atzīts, ka galvenais risinājums nav "vairāk regulēšanas", kaut gan tiek vērtēts tas, cik lietderīgi attiecināt regulējumu arī uz dažām pašlaik neregulētām finanšu iestādēm. Galvenais uzdevums ir "labāka regulēšana", kas lielākā mērā ietvertu makrouzraudzības pieeju. Pirms 10 gadiem vārdu "makrouzraudzība" izmantoja tikai daži ekonomisti. Mūsdienās šis termins nostiprinājies politikas veidotāju leksikā visā pasaulē.

²¹ Tikai gadījumā, ja ECB prezidents ievēlēts par ESRK priekšsēdētāju vai priekšsēdētāja vietnieku.

²² G-20 communique (2009); The Turner review (FSA 2009); The de Larosière Group report (2009) u.c.

Kas ir makrouzraudzība?

Makrouzraudzības mērķis ir panākt finanšu sistēmas stabilitāti kopumā. Turpretī mikrouzraudzība fokusējas uz katras individuālas finanšu iestādes stabilitāti. Vai šie divi skatījumi var būt pretrunīgi? Esošā krīzes pieredze liecina, ka var. Piemēram, vērtību zaudējošo aktīvu pārdošana var tikt uzskatīta par piesardzīgu un saprātīgu bankas reakciju, un šādu rīcību arī atbalsta pastāvošā regulēšana. Tomēr, ja vairāki tirgus dalībnieki reizē rīkojas vienādi, šādu aktīvu cena katastrofāli kritīsies, izraisot arvien lielāku aktīvu pārdošanu. Pārdošanas vilnis skars arī citus aktīvus, pastiprinot tirgus svārstības, tāpēc izraisīs likviditātes apstākumu tirgos. Tādējādi tirgus dalībnieku piesardzīga uzvedība var radīt sistēmiskā riska pastiprināšanos. Cenšoties palielināt drošību, katras bankas uzvedība sistēmu kopumā vērš arvien nedrošāku.

Makrouzraudzības pieejas pamatā ir apzināšanās, ka finanšu sistēmas risks nav individuālo iestāžu risku kopsumma, bet ietver arī no individuālo iestāžu kolektīvās rīcības atkarīgos riskus. Minētais attiecas ne vien uz uzņēmējdarbības un kredītu cikla krituma posmiem, bet arī uz augšupejas periodiem, kad riski, šķiet, ir ļoti mazi. NĪ un citu aktīvu cenu strauja kāpuma periodā, valdot vispārējam ekonomiskajam optimismam, tirgus dalībniekiem ir tieksme riskus novērtēt par zemu. Šādos apstākļos strauji aug gan banku aizņemšanās apjoms finanšu tirgos, gan kredītu izsniegšana tautsaimniecības dalībniekiem. Ņemot vērā, ka piesaistītā finansējuma termiņš bankās galvenokārt ir daudz īsāks salīdzinājumā ar izsniegto aizdevumu termiņiem, aktīvu un pasīvu termiņstruktūras nesabalansētība turpina augt. Tādējādi visa finanšu sistēma kļūst trausla pret iespējamiem negatīviem pavērsieniem tautsaimniecībā un finanšu tirgos. Ja pirmskrīzes gados makrouzraudzības pasākumi būtu spējuši palielināt finanšu sistēmas šoku absorbētspēju un mazinātu tirgus dalībnieku pārlikto kredītu iepludināšanu tautsaimniecībā, krīzes sekas būtu ievērojami mazākas.

Makrouzraudzības apsvērumu iestrādāšana finanšu iestāžu regulējošajās prasībās ir Bāzeles Banku uzraudzības komitejas (Bāzeles Komiteja) uzdevums.

Lai nepieļautu tik smagu krīžu atkārtošanos nākotnē un mazinātu krīzes sekas, vērtējot globālās finanšu krīzes cēloņus, pilnveidojot finanšu iestāžu regulējumu un izstrādājot uzraudzības reformas, īpaša uzmanība tiek pievērsta procikliskuma problēmai.

Ar procikliskumu saprot:

1. banku darbību regulējošo prasību un grāmatvedības standartu stimulējošo ietekmi tautsaimniecības izaugsmes fāzē un ierobežojošo ietekmi ekonomiskās lejupslīdes laikā. Piemēram, kredītriska kapitāla prasība, kas tiek aprēķināta, pamatojoties uz reitingiem (ārējiem vai iekšējiem), uzplaukuma posmā samazinās, ļaujot bankai paplašināt kredītešanu, arī nemainot kapitāla bāzi. Savukārt Starptautiskie grāmatvedības standarti paredz divu aktīvu kategoriju vērtēšanu patiesajā vērtībā, tāpēc, pieaugot šo aktīvu tirgus cenai, tiek atzīta pārvērtēšanas peļņa un palielināta kapitāla bāze, kas sniedz papildu iespēju paplašināt banku aktivitātes. Lejupslīdes laikā šie mehānismi darbojas pretējā virzienā, t.i., augošās kapitāla prasības un zaudējumu rezultātā samazinātais pašu kapitāls būtiski ierobežo banku aktivitāti;

2. finanšu sistēmas spēju ietekmēt ekonomisko aktivitāti visa ekonomiskās attīstības cikla laikā, pastiprinot tautsaimniecības attīstības cikliskumu. Finanšu sistēmas procikliskums labvēlīgos ekonomiskās attīstības apstākļos pastiprina izaugsmi, nodrošinot reālajai tautsaimniecībai viegli pieejamus līdzekļus, kas paredzēti dažādiem izdevumiem un ieguldījumiem, bet krīzes laikā tas izpaužas finanšu ierobežojumos, kas pastiprina kritumu un apgrūtina krīzes pārvarēšanu.

Abas šīs parādības ir savstarpēji saistītas un parāda, ka racionāla rīcība mikrolīmenī rada nevēlamas sekas makrolīmenī, kas savukārt negatīvi ietekmē katra atsevišķa finanšu tirgus dalībnieka finansiālo stāvokli. Banku darbības regulējuma un uzraudzības reforma vērsta uz procikliskuma mazināšanu termina pirmajā izpratnē.

Kopumā tiek atzīta Bāzeles II procikliskā ietekme, bet kopš tās ieviešanas nav pagājis ilgs laiks, tāpēc tās ietekmi uz krīzes iestāšanos un norisi vērtēt ir pārāgri. Tomēr dažas nepilnības krīzes laikā spilgti izpaudās, un notiek Bāzeles II pilnveide. Bāzeles II procikliskuma aspekts tika apspriests tā ieviešanas laikā, ietverot tajā iespējamā procikliskuma efektu mazinošus elementus Pillar II ietvaros. Taču šie procikliskuma mazināšanas elementi izrādījās nepietiekami, un jauni priekšlikumi tiek apspriesti starptautiskā līmenī Bāzeles Komitejā. Arī EK publiskotajā Kapitāla prasību direktīvas grozījumu projektā ir paredzēti procikliskumu mazinoši priekšlikumi. Tie ietver parāda sviras rādītāja (leverage ratio) ieviešanu nolūkā mazināt riska jutīgu kapitāla prasību procikliskumu, prasību veidot kapitāla rezerves (buffer) un jaunu pieeju uzkrājumu izveidē.

Debates par iespējamiem finanšu sistēmas procikliskuma mazināšanas instrumentiem notika jau iepriekš, galvenokārt apspriežot banku uzkrājumu veidošanas kārtību. Saskaņā ar Starptautisko grāmatvedības standartu prasībām bankas veido uzkrājumus esošo zaudējumu (incurred losses) segšanai. Šie zaudējumi sarūk tautsaimniecības izaugsmes posmā un palielinās ekonomiskās lejupslīdes stadijā. Attiecīgi regulējošo prasību ievērošanai nepieciešamais kapitāls ir mazāks ekonomiskā uzplaukuma periodā, bet pieaug krīzes laikā, kad to palielināt īpaši grūti un dārgi. Pastāv vairākas uzkrājumu veidošanas pieejas, lai nodrošinātu šīs problēmas risināšanu. Galvenais arguments par labu sagaidāmiem zaudējumiem atbilstošo vai dinamisko uzkrājumu veidošanā ir banku kredītu standartu atvieglošana ekonomiskā uzplaukuma laikā, jo kredītrisks tiek vērtēts optimistiski, un kredītu standartu būtiska pastiprināšana ekonomiskās lejupslīdes posmā. Citiem vārdiem, kļūdainos lēmumus, kas izraisa zaudējumus, pieņem tautsaimniecības izaugsmes laikā. Jo lielāka konkurence banku tirgū, jo spilgtāk šī likumsakarība izpaužas. Dinamisko uzkrājumu veidošana praktiski ļauj izlīdzināt izdevumus uzkrājumiem t.s. labajos laikos un t.s. sliktajos laikos, t.i., veidot kapitāla rezerves laikā, kad faktiskie zaudējumi ir mazāki, ļaujot bankai segt zaudējumus, kad tie kļūst reāli.

Viena no pirmajām valstīm, kas 2000. gadā ieviesa dinamisko uzkrājumu veidošanas praksi, bija Spānija. Papildus speciālajiem un vispārējiem uzkrājumiem bankas veido dinamiskos uzkrājumus, kurus nosaka, pamatojoties uz kredītu reģistra vēsturisku informāciju par kredītu zaudējumiem. Lai gan arī šāda uzkrājumu veidošanas pieeja nespēja novērst cikliskumu, īpaši NĪ un būvniecības kreditēšanā, tomēr no dinamiskiem uzkrājumiem izveidotā rezerve veicināja banku sektora stabilitāti. Spānijas pieredze dinamisko uzkrājumu izveidē tiek rūpīgi pētīta, un EK izvērtē līdzīgas uzkrājumu veidošanas kārtības ieviešanas lietderību Kapitāla prasību direktīvā, tomēr tas nav vienīgais risinājums procikliskuma mazināšanai. Apzinoties šā instrumenta specifiku, piemēram, ierobežotas iespējas to piemērot pārrobežu banku grupām, tiek izskatīti arī citi risinājumi. Latvijā kopš 2007. gada noteikta pašu kapitāla korekcija gadījumos, kad piesardzīgi aplēstie uzkrājumi nedrošiem parādiem pārsniedz saskaņā ar Starptautiskajiem grāmatvedības standartiem noteiktos uzkrājumus.

Mazinot Bāzeles II prociklisko ietekmi, svarīgi nodrošināt, lai procikliskuma ierobežošana nemazinātu risku vadības pilnveides stimulus.

Kapitāla prasības un uzkrājumu veidošanas noteikumi ir mikrouzraudzības instrumenti atsevišķu institūciju darbības kontrolei. Tās galvenais mērķis – nodrošināt noguldītāju un investoru interešu aizsardzību. Mikrouzraudzību svarīgi papildināt ar veiktās makrouzraudzības elementiem, lai mazinātu procikliskumu termina otrajā izpratnē.

1.2. Iekšzemes ekonomiskā un finanšu vide

Īstenojoties iepriekšējo gadu nesabalansētās izaugsmes radītajiem riskiem, 2008. un 2009. gadā Latvijā bija viskrasākā ekonomiskā lejupslīde ES valstu vidū. Ierobežotas finanšu resursu pieejamības apstākļos strauji samazinoties privātajam patēriņam un investīcijām, tautsaimniecībā turpinājās korekcijas, kas pakāpeniski atjauno ekonomisko konkurētspēju. Lai gan 2009. gada beigās bija vērojamas stabilizācijas pazīmes un gaidāma pakāpeniska ārvalstu investoru un starptautisko aizdevēju uzticības atjaunošanās, nenoteiktība par Latvijas finanšu sektora atveseļošanās ātrumu saglabājas.

Vispārējās makroekonomiskās konjunktūras raksturojums

Joprojām saspringtā globālā finanšu un ekonomiskā vide 2009. gadā nelabvēlīgi ietekmēja arī Latvijas tautsaimniecību. Sarūkot gan ārējam pieprasījumam un eksportam, gan iekšzemes pieprasījumam, samazinoties investīcijām un privātajam patēriņam, reālais IKP 2009. gadā kritās par 18.0%. Ekonomiskās aktivitātes vājināšanās negatīvi ietekmēja darba tirgu, un 4. ceturksnī sasniegts vēsturiski augstākais vidējais darba meklētāju īpatsvars (19.7%). Pieprasījuma sarukums noteica uzņēmumu izmaksu, t.sk. darbaspēka izmaksu, optimizāciju. Samazinoties nodokļu ieņēmumiem un palielinoties sociālajiem izdevumiem, strauji pasliktinājās fiskālā situācija. Valsts konsolidētā kopbudžeta deficīts 2009. gadā saskaņā ar uzkrāšanas principu (atbilstoši Eiropas Kontu sistēmas 1995 metodoloģijai) bija 9.0% no IKP. Lai iegrožotu strauji augošo budžeta deficītu, 2009. gada vidū tika veikta fiskālā konsolidācija, samazinot arī nodarbināto skaitu un atalgojumu valsts sektorā. Salīdzinājumā ar 2008. gadu darba samaksa tautsaimniecībā vidēji saruka par 3.9%. Darba samaksas līmeņa kritums būtiski pātrinājās 2. pusgadā – 4. ceturksnī salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu darba samaksa saruka par 12.1%. Bezdarba līmeņa kāpums, darba samaksas samazināšanās,

kā arī fiskālās konsolidācijas pasākumi pastiprināja iekšzemes pieprasījuma kritumu, kā arī veicināja mājražotniecību un nefinanšu sabiedrību finansiālās ievainojamības pieaugumu. Tas un pasaules energoresursu un pārtikas cenu sarukums noteica patēriņa cenu līmeņa samazināšanos. Lai gan 2009. gada vidējā inflācija bija 3.5%, tomēr gada pēdējos trijos mēnešos jau bija vērojama gada deflācija.

Kaut arī 2009. gadā kopumā ekonomiskie rādītāji ievērojami pasliktinājās, 2. pusgadā, pakāpeniski atlabstot ārējam pieprasījumam un nefinanšu sabiedrībām veicot konkurētspējas atjaunošanas pasākumus, vairākas apstrādes rūpniecības uz eksportu orientētas nozares sāka atjaunot izaugsmi, tādējādi eksports palielinājās un pieauga Latvijas eksporta daļas vairākos tirdzniecības partnervalstu tirgos. Iekšējā un ārējā pieprasījuma krituma atšķirības nodrošināja strauju tirdzniecības bilances uzlabošanos. Tas un pozitīvs ienākumu konts nodrošināja krasu tekošā konta uzlabošanos, pārpalikumam 2009. gadā sasniedzot 9.4% no IKP.

Monetāro rādītāju attīstība atspoguļo notiekošo tautsaimniecībā, un naudas piedāvājums M3 gadā kopumā samazinājās par 2.8%. To galvenokārt ietekmēja 1. pusgadā vērotais IKP sarukums un nervozitāte finanšu tirgos, bet rudenī atsākās naudas piedāvājuma pieaugums. Naudas rādītāju attīstības tendences ietekmēja Latvijā ieplūstošo finanšu resursu apsūkums, īpaši banku sektorā, tomēr vienlaikus palielinoša ietekme uz naudas daudzumu apgrozībā bija valdības saņemtajiem starptautisko aizdevēju līdzekļiem, kā arī ES fondiem un ārvalstu tiešo investīciju ieplūdēm, kas 4. ceturksnī sasniedza 5.8% no IKP. Gan pieprasījuma, gan piedāvājuma faktoru ietekmē kredītlīdzekļu pieejamība joprojām bija ierobežota, un gan nefinanšu sabiedrībām, gan mājražotniecībām izsniegto kredītu atlikums samazinājās (2009. gadā kopumā – par 7.3%).

2009. gada beigās parādoties vairākām tautsaimniecības stabilizēšanās pazīmēm, prognozēts, ka 2010. gada 2. pusgadā arī Latvijas tautsaimniecība atgūs uz eksportu balstītu izaugsmi. Paredzams, ka kokapstrāde, kur jau 2009. gadā pārsniegts iepriekšējā gada līmenis, un metālu, ķīmijas un farmaceitisko produktu, elektrisko iekārtu un automobiļu piekabju ražošana, kā arī tekstilizstrādājumu ražošana nodrošinās apstrādes rūpniecības un eksporta izaugsmi 2010. gadā. Būtisks uz eksportu balstīto apstrādes rūpniecības pozitīvo izredžu īstenošanās nosacījums ir ne vien konkurētspējīgas produkcijas ārējā pieprasījuma kāpums, bet arī kredītresursu, īpaši apgrozāmo līdzekļu, pieejamības atjaunošanās.

Vienlaikus gaidāms, ka lejupslīde turpināsies būvniecībā, visās ar iekšzemes pieprasījumu saistītajās pakalpojumu sektora nozarēs, kā arī transportā un sakaros. Samazinoties darba samaksai un augot bezdarba līmenim, nozīmīgi sarukuši iedzīvotāju rīcībā esošie ienākumi. Kritumu tautsaimniecības un personīgo finanšu turpmākās attīstības nenoteiktības apstākļos pastiprinājusi mājražotniecību procikliskā uzvedība. Turklāt iedzīvotāju tēriņus ierobežo arī iepriekšējos gados uzkrātais nozīmīgais parāds. Privātā patēriņa sarukums un joprojām zemā patēriņtāju konfidence turpinās ietekmēt mazumtirdzniecības un importa attīstību. Lai gan, ieplūstot ES fondu līdzekļiem un esot zemām izmaksām, konfidence būvniecībā nedaudz uzlabojas, tomēr tā joprojām ir ļoti zemā līmenī un atveseļošanās līdz pirmskrīzes līmenim tuvākā gada laikā nav gaidāma. To nosaka arī situācija NĪ tirgū – kaut arī sasniegts cenu zemākais punkts, ierobežotā kredītresursu pieejamība un privātā sektora ienākumu sarukums noteiks lēnu nozares atlabšanu. Transporta nozares atveseļošanās izredzes, augot globālajai aktivitātei, pastiprinās, tomēr kaimiņvalstu konkurence vēl nav ļāvusi uzlabot nozares darbības rādītājus.

3. ielikums. Latvijas NĪ tirgus

Latvijā NĪ tirgū 2009. gadā bija vērojams pagrieziena punkts cenu attīstībā – sērijveida dzīvokļu cenas Rīgā vasarā pārtrauca samazināties un rudenī pat pieauga. Stabilizējās arī jauno projektu cenas un gada beigās – arī īres maksa.

Aktivitāte NĪ tirgū gada laikā nedaudz kritās valstī kopumā, bet Rīgā saglabājās relatīvi nemainīga (aptuveni 800 pirkuma līgumu mēnesī). Salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu pirkuma līgumu skaits valstī kopumā bija par 20.3% mazāks, bet Rīgā – tikai par 7.2% mazāks (sk. 3.1. att.).

Decembrī gan bija vērojams straujš pirkuma līgumu skaita kāpums, taču to galvenokārt izskaidro likumdošanas pārmaiņas. Sākot ar 2010. gada 1. janvāri, par NĪ pārdošanu jāmaksā kapitāla pieauguma nodoklis²³, attiecīgi NĪ pārdevēji bija ieinteresēti darījumu noslēgt līdz 2009. gada beigām, lai izvairītos no nepieciešamības maksāt šo nodokli. Ar 2010. gadu ieviests arī mājokļa nodoklis²⁴ un prasība apliecināt tā samaksu, reģistrējot īpašumu Zemesgrāmatā, kas var aizkavēt darījumu reģistrāciju Zemesgrāmatā, tādējādi

²³ 01.12.2009. "Grozījumi likumā "Par nekustamā īpašuma nodokli".

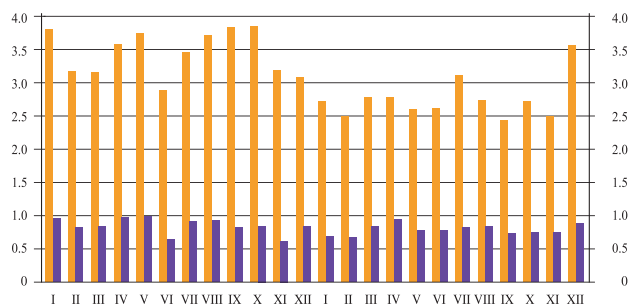
²⁴ 01.12.2009. "Grozījumi likumā "Par nekustamā īpašuma nodokli".

2010. gada janvārī radot nozīmīgu pirkuma līgumu skaita samazinājumu, taču šo darījumu apjomu, visticamāk, parādīs vēlāko mēnešu statistika.

3.1. attēls

ZEMESGRĀMATĀ REĢISTRĒTIE DARĪJUMI AR NEKUSTAMAJIEM ĪPAŠUMIEM (tūkst.)

Latvijā
t.sk. Rīgā

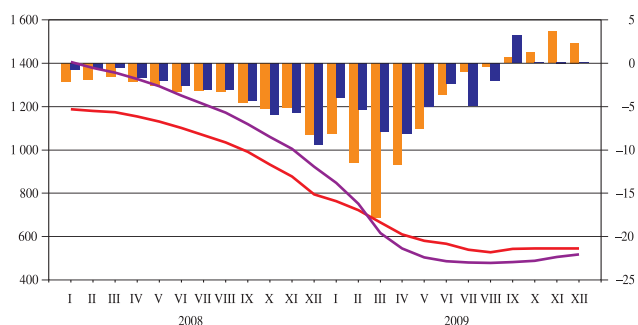

Kaut arī 2009. gada sākumā sērijveida dzīvokļu cenu kritums vēl bija straujš, sākot ar aprīli, tas samazinājās, līdz augustam sarūkot par 48.1% salīdzinājumā ar iepriekšējā gada beigām un zemākajai vidējai cenai sasniedzot attiecīgi 479 EUR/m². Sākot ar septembri, vidējā cena atkal sāka augt, līdz gada beigām palielinoties par 8.1% un sasniedzot 518 EUR/m² (sk. 3.2. att.).

3.2. attēls

SĒRIJVEIDA DZĪVOKĻA KVADRĀTMETRA VIDĒJĀ CENA RĪGĀ UN TĀS MĒNEŠA PĀRMAIŅU TEMPS (EUR/m²)

Starpnieku (SIA "Arco Real Estate", SIA "Latio", SIA "Ober Haus Real Estate Latvia") vidējās cenas pieauguma temps (%; labā ass)
Valsts zemes dienesta reģistrētais vidējās cenas pieauguma temps (%; labā ass)
Starpnieku (SIA "Arco Real Estate", SIA "Latio", SIA "Ober Haus Real Estate Latvia") vidējā cena
Valsts zemes dienestā reģistrētā vidējā cena

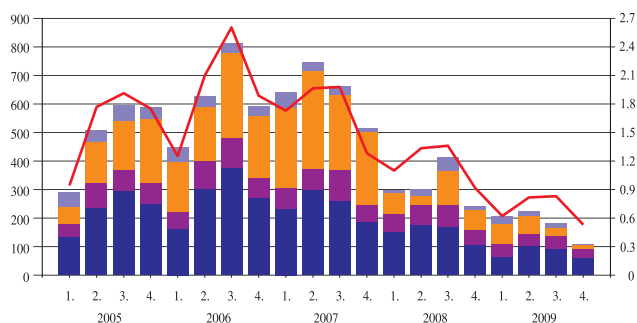
Kaut arī cenas sāka augt, cenu vidējais līmenis gada beigās joprojām bija zems – par 69.7% zemāks nekā maksimālais reģistrētais vidējais cenu līmenis 2007. gada aprīlī. Saskaņā ar SIA "Latio" datiem līdzīgs cenu līmenis tika reģistrēts 2004. gada 2. pusgadā. Galvenais cenu kāpuma iemesls bija tas, ka samazinājās lēto NĪ piedāvājums un īpašumi, kas iepriekš tika piedāvāti par ļoti zemām cenām, jau bija nopirkti vai izņemti no tirdzniecības. Augstāku cenu grupās cenas pieauga minimāli, galvenokārt lielākiem divstābu un trīsstābu dzīvokļiem, kuriem cenu sarukuma periodā arī cenu kritums bija straujāks nekā vidēji sērijveida dzīvokļiem. Jauno projektu tirgū 2009. gadā bija vērojama cenu stabilizācija, un gada beigās atsevišķiem kvalitatīviem projektiem – pat neliels cenu pieaugums. Taču arvien mazāk kļuva jauno projektu piedāvājumu, kuru cena zemāka par 1 000 EUR/m². Valsts Zemes dienesta apkopotie dzīvokļu cenu statistiskie dati liecina par līdzīgu tendenci nekustamo īpašumu tirdzniecības starpniecībā – 2009. gada 2. pusgadā cenu līmenis audzis.

Būvniecības nozarei un jauno projektu attīstītājiem 2009. gads vērtējams kā nelabvēlīgs. Tirgū saglabājoties piedāvājuma pārpalikumam un finanšu tirgū pastāvot stingriem kredītēšanas nosacījumiem, būvniecības aktivitāte bija vēl zemāka nekā iepriekšējā gadā. Kopējais izsniegto būvatļauju skaits samazinājās par 40.7%, jaunbūvēm – vēl straujāk (par 45.7%). Būvatļaujās plānotā privātmāju jaunbūvju platība samazinājās straujāk nekā daudzdzīvokļu mājās (attiecīgi par 47.6% un 42.0%; sk. 3.3. att.). Jaunbūvju būvniecība faktiskajās cenās saruka vēl straujāk nekā izsniegto būvatļauju skaits, dzīvojamo ēku būvniecībai samazinoties par 78.0%, taču lielo sarukumu skaidro arī ar būvniecības izmaksu kritumu (10.9%), galvenokārt sarūkot strādājošo darba samaksai.

3.3. attēls

DZĪVOJAMO MĀJU BŪVNIECĪBAI NO JAUNA IZSNIEGTO BŪVATĻAUJU JAUDA UN SKAITS
(tūkst. m²)

■ Viena dzīvokļa māju jaunbūves
■ Viena dzīvokļa māju renovācija
■ Daudzdzīvokļu māju jaunbūves
■ Daudzdzīvokļu māju renovācija
— Izsniegto būvatļauju skaits (tūkst.; labā ass)

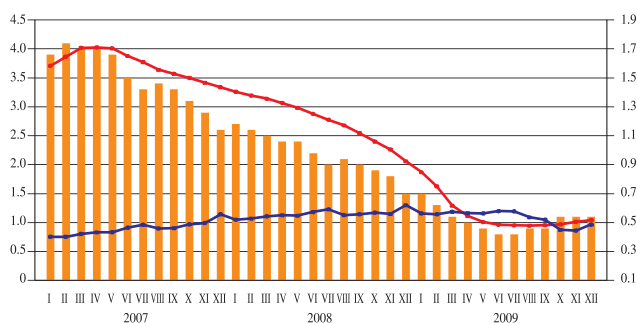

Lai gan 2008. gadā un 2009. gada 1. pusgadā NĪ cenu kritums turpināja veicināt mājsaimniecību pirktspēju (sk. 3.4. att.), cenu pieauguma atsākšanās un neto vidējās darba samaksas sarukums izraisīja pirktspējas kritumu, sākot ar augustu. Līdz gada beigām pirktspēja turpināja samazināties un 1 m² sērijveida dzīvokļa iegādei bija nepieciešama 1.1²⁵ vidējā neto darba samaksa (daudz zemāks līmenis par 2007. gada marta rādītāju – 4.1). Līdzīgs pirktspējas līmenis tika novērots 2001. gada beigās. Taču samērā augstais pirktspējas līmenis maz stimulēja NĪ pieprasījumu, neskaitot īpaši lēto piedāvājumu izžušanu no tirgus, jo vēl joprojām saglabājās ļoti stingri kredīšanas standarti un pieauga mājsaimniecību bažas par gaidāmajiem ienākumiem.

3.4. attēls

STRĀDĀJOŠO VIDĒJĀ NETO DARBA SAMAKSA UN SĒRIJVEIDA DZĪVOKĻU VIDĒJĀ CENA

■ Nekustamā īpašuma cenu un neto darba samaksas attiecība
— Vidējā neto mēneša darba samaksa Rīgā (tūkst. eiro; labā ass)
— Sērijveida dzīvokļa kvadrātmetra vidējā cena Rīgā (tūkst. eiro; labā ass)

Kaut arī 2010. gadā gaidāms turpmāks NĪ cenu kāpums, tā pieauguma temps būs mazs, jo nav paredzama ne ienākumu palielināšanās, ne būtiska kredīšanas standartu atvieglošana. Iespējama arī cenu stagnācija, vidējai cenai svārstoties ap sasniegto līmeni līdz brīdim, kad valstī atsāksies tautsaimniecības izaugsme.

Mājokļu īres tirgū Rīgā 2009. gadā saglabājās piedāvājuma pārpalikums, turpinot radīt lejupvērstu spiedienu uz īres maksu, tādējādi īres maksa samazinājās straujāk nekā iepriekšējā gadā (sk. 3.5. att.). 2009. gadā vidējā jauno projektu dzīvokļu īres maksa izlīdzinājās ar vidējo labas kvalitātes Rīgas centra dzīvokļu īres maksu, bet vidējā īres maksa sērijveida dzīvokļos kritās nedaudz straujāk nekā jaunajos projektos un Rīgas centra dzīvokļos, attiecīgi jauno projektu dzīvokļu un sērijveida dzīvokļu īres maksas starpība 2009. gadā pieauga. Taču straujais sērijveida dzīvokļu īres maksas kritums, iespējams, veicināja arī ātrāku īres maksas līmeņa stabilizēšanos – 2009. gada pēdējos divos mēnešos vidējā sērijveida dzīvokļu īres maksa nemainījās. Piedāvājuma pārpalikums gada laikā samazinājās, jo, sarūkot īres maksai, iedzīvotāji aktīvi mainīja īres mājokļus.

Atsākoties sērijveida dzīvokļu vidējās cenas pieaugumam un turpinoties mājokļa īres maksas kritumam, sāka samazināties gan īres bruto ienesīgums²⁶, gan neto ienesīgums²⁷ (sk. 3.6. un 3.7. att.), gada beigās īres neto ienesīgumam gandrīz sasniedzot mājokļa kredīta vidējās svērtās procentu likmes līmeni. Lai gan NĪ izīrēšanas izdevīgums samazinājies, pašreizējo zemo cenu līmeni var izmantot ilgtermiņa investīciju veikšanai, jo, atsākoties īres cenu pieaugumam, dzīvokļu izīrēšanas ienesīgums var tikai augt.

²⁵ NĪ cenu un vidējās darba samaksas attiecību iegūst, dalot eiro izteiktu vidējo sērijveida dzīvokļu cenu Rīgā ar attiecīgā mēneša eiro izteiktu vidējo mēneša neto darba samaksu Rīgā.

²⁶ Īres bruto ienesīguma līkne rāda, cik nopelnītu dzīvokļa īpašnieks, iegādājoties dzīvokli un to izīrējot. Bruto ienesīgums (gadā) = (dzīvokļa 1 m² vidējā īres maksa x 12 mēnešu) / dzīvokļa 1 m² vidējā pārdošanas cena x 100.

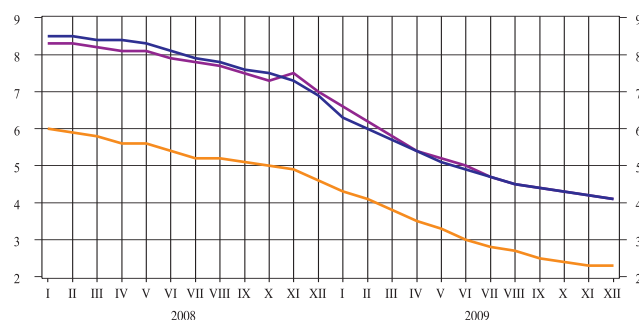
²⁷ Īres neto ienesīgums rāda, cik nopelnītu dzīvokļa īpašnieks, iegādājoties dzīvokli, ņemot kredītu uz 25 gadiem un izīrējot iegādāto mājokli. Neto ienesīgums (gadā) = (dzīvokļa 1 m² vidējā īres maksa x dzīvokļa vidējā platība x 12 mēnešu x kredīta termiņš gados – kopējie procentu maksājumi par kredītu) / (dzīvokļa vidējā pārdošanas jeb tirgus cena x kredīta termiņš gados) x 100.

Pēc straujā krituma iepriekšējā gadā komercīpašumu īres maksa 2009. gadā sāka stabilizēties, jo lielākā daļa nefinanšu sabiedrību, kas vēlējās un varēja atļauties mainīt telpas, to jau bija izdarījusi, tādējādi samazinot piedāvājuma pārpalikumu. Vēl joprojām samērā liels ir zemākas kvalitātes biroja un ražošanas telpu un sliktāka novietojuma biroja un tirdzniecības telpu piedāvājums, taču kvalitatīvo īpašību dēļ, saglabājoties pašreizējam cenu līmenim, tās paliek nepieprasītas.

3.5. attēls

VIDĒJĀS ĪRES CENAS, NEIETVEROT KOMUNĀLOS MAKSĀJUMUS (mēnesī; Ls/m²)

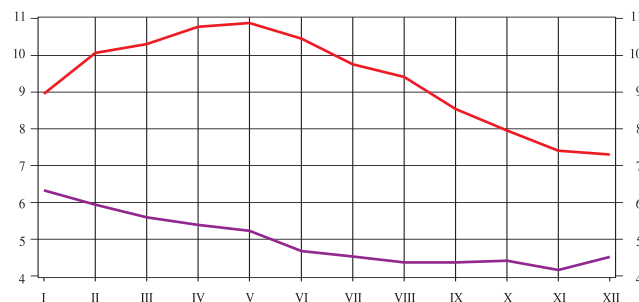
— Rīgas centra dzīvokļi labā stāvoklī
— Sērījveida dzīvokļi
— Jauno projektu dzīvokļi

3.6. attēls

ĪRES BRUTO IENESĪGUMS UN MĀJSAIMNIECĪBĀM MĀJOKĻA IEGĀDEI IZSNIEGTO KREDĪTU VIDĒJĀ SVĒRTĀ PROCENTU LIKME 2009. GADĀ (%)

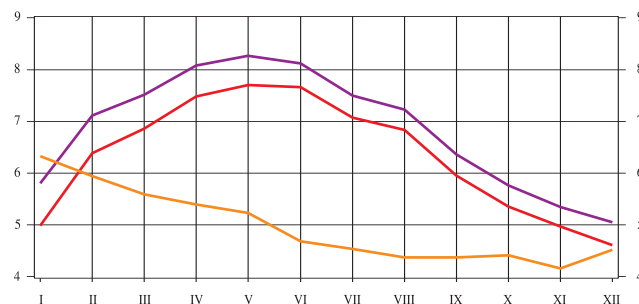
— Bruto ienesīgums
— Kredītu vidējā svērtā procentu likme

3.7. attēls

ĪRES NETO IENESĪGUMS 2009. GADĀ AR KREDĪTA TERMIŅU 25 GADI (%)

— Kredītam ar vienmērīgu atmaksas grafiku
— Kredītam ar dīlstošu atmaksas grafiku
— Kredītu mājokļa iegādei vidējā svērtā procentu likme (labā ass)

Piezīme. Ienesīguma aprēķinam izmantotas SLA "MG Media" interneta kataloga Rent in Riga sērījveida dzīvokļu vidējās 1 m² īres cenas Rīgas mikrorajonos; procentu likme ir privātpersonām mājokļa iegādei visās valūtās izsniegto kredītu vidējā svērtā procentu likme.

Latvijas Bankas monetārā politika un iekšzemes finanšu tirgus attīstības tendences

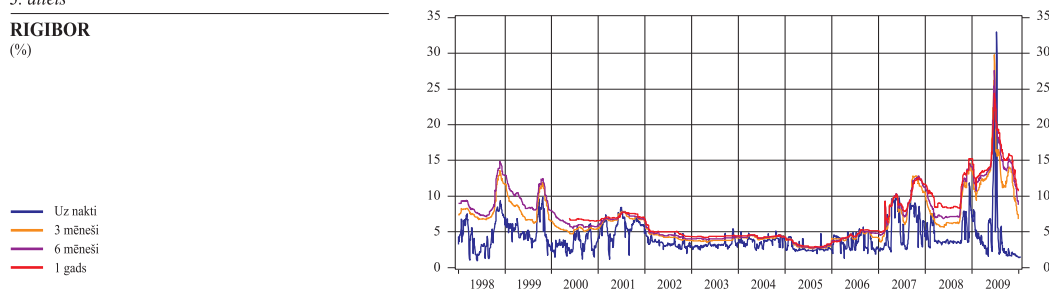
Ekonomiskās lejupslīdes apstākļos Latvijas Banka 2009. gadā turpināja īstenot stimulējošu monetāro politiku. Reaģējot uz ekonomiskās aktivitātes straujo kritumu, inflācijas samazināšanos un zemo kreditēšanas tempu, Latvijas Banka divas reizes pazemināja refinansēšanas likmi: 24. martā refinansēšanas likme tika samazināta no 6.0% līdz 5.0%, bet 24. maijā – no 5.0% līdz 4.0%. Latvijas Banka arī divas reizes pazemināja noguldījumu iespējas procentu likmi: 24. janvārī tā tika samazināta no 3.0% līdz 2.0%, bet 24. martā – no 2.0% līdz 1.0%. Noguldījumu iespējas procentu likmes pazemināšana tika veikta, lai sniegtu papildu motivāciju bankām ieguldīt tautsaimniecībā ievērojamos resursus, ko tās uzkrāj Latvijas Bankā virsrezervju veidā. Tomēr noguldījumu iespējas izmantošana liecināja, ka procentu likmes pārmaiņas maz var ietekmēt banku rīcību, jo tās joprojām izvēlējās drošību salīdzinājumā ar neskaidrajām kredītu tirgus izredzēm.

Savukārt aizdevumu iespējas procentu likmi Latvijas Banka nemainīja (7.5%, ja aizdevuma iespējas konkrētā banka izmanto ne vairāk kā 5 darbdienas iepriekšējo 30 dienu laikā; 15.0%, ja aizdevuma iespējas izmanto 6–10 darbdienas iepriekšējo 30 dienu laikā; 30.0%, ja aizdevuma iespējas izmanto vairāk nekā 10 darbdienas iepriekšējo 30 dienu laikā).

Straujais ekonomiskās aktivitātes kritums un nepieciešamība būtiski samazināt valdības izdevumus aizēnoja naudas tirgus norises 2009. gadā. Galvenokārt tas ietekmēja riska uztveri. Lai gan tādējādi nebija vērojams latu naudas tirgus darījumu apsīkums, kotētās un latu naudas tirgus darījumu procentu likmes sasniedza augstāko līmeni kopš 1996. gada aprīļa. Latu naudas tirgus indekss RIGIBOR, kas tiek aprēķināts kopš 1997. gada beigām, 2009. gada 26. jūnijā sasniedza visu laiku maksimumu (sk. 3. un 4. att.).

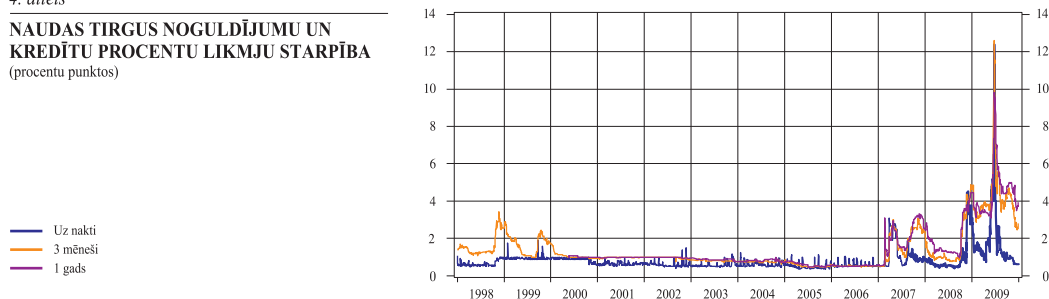
3. attēls

RIGIBOR
(%)

4. attēls

**NAUDAS TIRGUS NOGULDĪJUMU UN
KREDĪTU PROCENTU LIKMJU STARPĪBA**
(procentu punktos)

RIGIBOR darījumiem uz nakti sasniedza 33.00%, 3 mēnešu RIGIBOR – 29.80%, bet 12 mēnešu RIGIBOR – 24.40%. Atsevišķiem latu darījumiem uz nakti jūnijā procentu likme sasniedza pat 125%, bet darījumiem uz 1 mēnesi – 110%. Tomēr vidējā svērtā procentu likme latu darījumiem starp Latvijas bankām jūnijā bija ievērojami zemāka (darījumiem uz nakti – 21.55%; vidēji visiem termiņiem – 22.30%).

Latu naudas tirgus spriedze jūnijā izraisīja pastiprinātu latu pieprasījumu valūtas tirgū, un jau jūnija pirmajā pusē bankas sāka no Latvijas Bankas iegādāties latus. Tāpēc būtiski pieauga banku latu likviditāte un strauji pazeminājās īsāka termiņa procentu likmes, bet pakāpeniski saruka arī ilgāka termiņa procentu likmes. Ilgāka termiņa procentu likmes oktobrī īslaicīgi no jauna palielinājās, taču likuma "Par valsts budžetu 2010. gadam" pieņemšana veicināja tālāku latu procentu likmju samazinājumu.

Vidēji gadā 3 un 6 mēnešu RIGIBOR bija attiecīgi 13.17% un 14.45% jeb attiecīgi par 5.19 procentu punktiem un 5.55 procentu punktiem augstāks nekā iepriekšējā gadā, taču gada beigās saruka attiecīgi līdz 6.80% un 8.81%.

2009. gada sākumā vēl bija vērojama neziņa par ekonomisko situāciju un lata kursa ilgtspēju, tāpēc bankas pārdeva latus par eiro Latvijas Bankai. No gada sākuma līdz jūnija pirmajai nedēļai bankas Latvijas Bankai intervencēs pārdeva latus par eiro 645 milj. latu apjomā²⁸. Taču vēlāk bankas pirka latus no Latvijas Bankas, jo latu apjoms bija sarucis zemāk par rezervju prasību izpildei nepieciešamo līmeni. Ierobežotās latu likviditātes dēļ, kā arī valsts budžeta izdevumu samazināšanas rezultātā gūstot apstiprinājumu turpmākiem starptautisko aizdevēju maksājumiem, spriedze un spekulācijas valūtas tirgū mazinājās, tāpēc latu pieprasījums atjaunojās. Par nozīmīgu valūtas tirgus dalībnieku kļuva Valsts kase, īpaši gada beigās, kad, kā parasts, bija lielāki budžeta izdevumi. Tāpēc tā Latvijas Bankā konvertēja eiro latos, kopumā atlikušajā gada daļā no Latvijas Bankas šādi iegādājoties 610 milj. latu.

Latvijas tautsaimniecības attīstības perspektīvas un izaicinājumi

2009. gadā spēcīgi parādījās fiskālās politikas nozīmīgā loma tautsaimniecības atveseļošanas veicināšanā un finanšu sektora stabilizēšanā. Fiskālā konsolidācija var dot nepieciešamo noskaņojuma maiņu, lai

²⁸ Valūtas intervences pēc līguma datuma.

ekonomiskā izaugsme pārsniegtu eiro zonas vidējo ekonomiskā kāpuma tempu. 2009. gada pēdējos mēnešos vērotais uzskatāmi liecināja, cik liela nozīme tautsaimniecības stabilizēšanā bijusi valsts finanšu sakārtošanas procesam, t.sk. likuma "Par valsts budžetu 2010. gadam" pieņemšanai, kas atbilst ar starptautiskajiem aizdevējiem panāktās vienošanās ietvaram, jo mazinājās finanšu tirgus nenoteiktība – saruka starpbanku tirgus procentu likmes, kas atspoguļojās arī kredītu procentu likmju kritumā.

Investoru un aizdevēju attieksmi pret Latvijas tautsaimniecību 2010. gadā lielā mērā noteiks tālākā reformu gaita un tautsaimniecības konkurētspējas atjaunošanās.

Pozitīvās eksporta pārmaiņas vēl nespēj nodrošināt pietiekamus stimulus iekšzemes pieprasījuma krituma mazināšanai, un, lai arī ievērojami lēnāk nekā iepriekšējā gadā, 2010. gadā kopumā būs vērojama lejupslīde, reālajam IKP sarūkot par 2.5%.

Gaidāmā eksporta attīstība un joprojām vājais iekšzemes pieprasījums noteiks preču un pakalpojumu pārpalikuma nozīmes pieaugumu tekošā konta pārpalikuma nodrošināšanā arī 2010. gadā. Prognozēts, ka, saglabājoties zemam pieprasījumam, kā arī uzņēmējiem turpinot optimizēt izmaksas konkurētspējas stabilizēšanai, deflācija saglabāsies arī tuvākajā nākotnē un 2010. gada vidējā deflācija būs 3.6%.

2010. gada sākumā EK apkopotās un publicētās uzņēmēju aptaujas, kas balstītas uz CSP veiktās uzņēmēju aptaujas datiem, liecina par konkurētspējas atjaunošanās, pieprasījuma kāpuma un nodarbinātības paplašināšanas gaidām, kas kopumā veicinās bezdarba līmeņa samazināšanos. Tomēr nav gaidāms straujš bezdarba līmeņa kritums, jo, turpinoties uzņēmumu darbības efektivitātes paaugstināšanai, mazināsies ražošanas procesu darbietilpība. Paredzams, ka darba tirgus situācija nozīmīgi uzlabosies, tikai nostiprinoties tautsaimniecības attīstībai, un 2010. gadā bezdarba līmenis joprojām vidēji būs augstāks nekā iepriekšējā gadā (21.3%), tikai gada beigās nedaudz mazinoties. Lai nodrošinātu arī turpmāku valsts budžeta deficīta ierobežošanu, kas nepieciešams gan fiskālās ilgtspējas, gan eiro ieviešanas nodrošināšanai un ko paredz arī vienošanās ar starptautiskajiem aizdevējiem, 2010. gadā jāturpina fiskālā konsolidācija, un tāpēc gaidāms nozīmīgs valdības patēriņa sarukums.

2008. gada beigās valsts īpašumā pārņemtā AS "Parex banka" 2009. gadā turpināja darboties ar Latvijas Republikas Ministru kabineta un FKTK noteiktajiem ierobežojumiem attiecībā uz finanšu pakalpojumu sniegšanu un saistību izpildi. Aktīvi tika turpināta bankas darbības stabilizēšana, veicinot tās pilnvērtīgu atgriešanos finanšu pakalpojumu tirgū. Kapitāla pietiekamības nodrošināšanai 2009. gadā AS "Parex banka" pamatkapitāls un subordinētais kapitāls kopumā tika palielināts par 215 milj. latu.

Valsts mērķis ir pārdot tās daļu AS "Parex banka" par iespējami labāku cenu. Tāpēc turpmāk viens no svarīgākajiem izaicinājumiem ir stratēģisko ieguldītāju, kuri būtu gatavi iegādāties valsts akcijas un turpināt AS "Parex banka" darbības stabilizēšanu un tālāko attīstību, meklēšana. Daļēji šis mērķis tika sasniegts jau 2009. gadā, kad par AS "Parex banka" akcionāru, iegādājoties 25% un vienu akciju, kļuva ERAB, kam ir liela pieredze banku restrukturizēšanā. ERAB iesaistīšanās AS "Parex banka" pamatkapitālā tiek uzskatīta par svarīgu ieguldījumu bankas attīstības potenciāla palielināšanā.

Latvijas valdība 2009. gada novembrī konceptuāli vienojās par AS "Parex banka" restrukturizācijas jeb sadalīšanas uzsākšanu. 2010. gada janvārī ar starptautisko konsultantu *Nomura International plc* tika noslēgts pakalpojuma līgums, kura ietvaros tiks izstrādāts AS "Parex banka" restrukturizācijas plāns un nodrošināta tā īstenošana.

Tādējādi, lai arī veikti konkurētspējas atjaunošanas pasākumi, ekonomikas konfidences uzlabošanās un gaidāmā investoru uztveres uzlabošanās līdz ar reitingu aģentūru pozitīvāku vērtējumu balsta Latvijas tautsaimniecības izaugsmes iespējas, tomēr nenoteiktība par ārējo tirgu attīstību un kredītresursu ierobežoto pieejamību un augsto bezdarba līmeni Latvijā saglabājas kā svarīgākie riska faktori turpmākai tautsaimniecības, kā arī valsts finanšu sistēmas attīstībai.

2. BANKU SEKTORA FINANSIĀLAIS STĀVOKLIS

2.1. Pelnītspēja

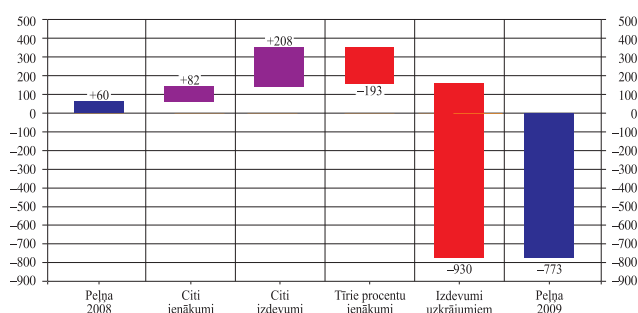
Banku sektora zaudējumus radīja kavēto kredītu atlikuma pieaugums un arvien lielāki izdevumi uzkrājumiem.

Banku sektora peļnītspēja 2009. gadā bija negatīva. Tīro procentu ienākumu samazināšanās un izdevumu uzkrājumiem straujais pieaugums (gada laikā par 930 milj. latu, gada beigās sasniedzot 1 266 milj. latu) noteica banku sektora zaudējumus (sk. 5. att.).

Gaidāms, ka arī tuvākajā nākotnē zemo procentu likmju, kavēto un zaudēto kredītu un ar to saistīto uzkrājumu veidošanas dēļ banku sektora peļnītspēja būs negatīva.

5. attēls

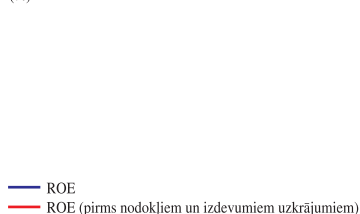
**BANKU SEKTORA DARBĪBAS REZULTĀTI
UN TO PĀRMAIŅAS**
(milj. latu)

Finansiālās darbības peļņa jeb banku pamatdarbības peļņa 2009. gadā bija 663.6 milj. latu – par 150.5 milj. latu jeb 18.5% mazāka nekā 2008. gadā. Tā bija arī mazāka nekā 2007. gadā, bet lielāka nekā 2006. un 2005. gadā, kad ROE bija visaugstākā. 2009. gada beigās ROE bija -41.6% (sk. 6. un 7. att.), bet ROA – -3.5%.

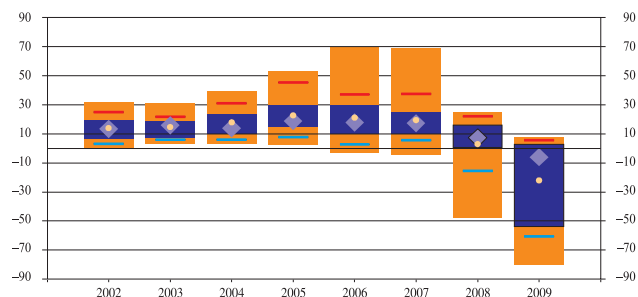
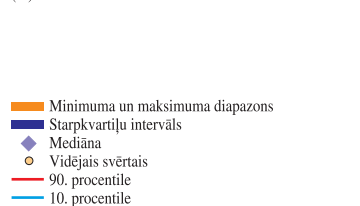
6. attēls

ROE DINAMIKA
(%)

7. attēls

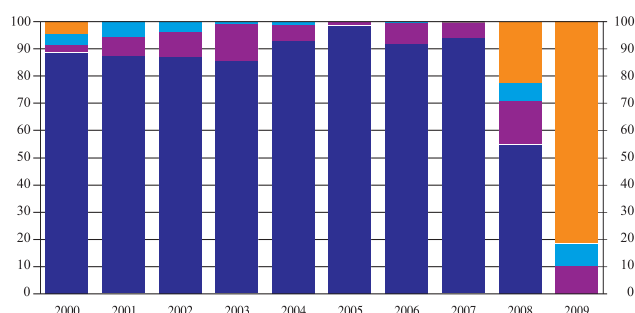
BANKU ROE IZKLIEDE
(%)

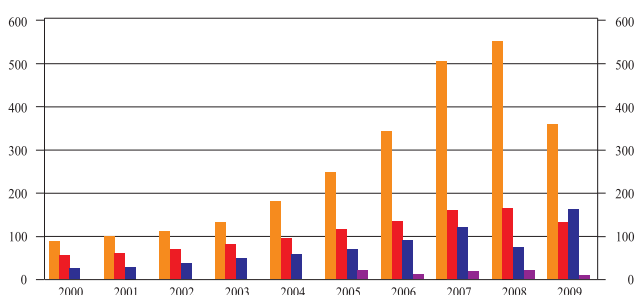
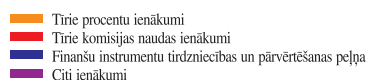
Banku, kuru ROE 2009. gadā bija negatīvs rādītājs, īpatsvars banku sektora aktīvos pārsniedza 80% (sk. 8. att.).

Tīrie procentu ienākumi, kas ir galvenais ienākumu avots un iepriekšējos gados bija arī viens no straujāk augošajiem peļņas un zaudējumu pārskata posteņiem, 2009. gadā samazinājās gandrīz līdz 2006. gada līmenim (sk. 9. att.).

8. attēls

BANKU ĪPATSVARS AKTĪVOS TO ROE DALĪJUMĀ (%)

9. attēls

FINANSIĀLĀS DARBĪBAS PEĻŅAS DINAMIKA (milj. latu)

Arī tie komisijas naudas ienākumi 2009. gadā samazinājās, bet finanšu instrumentu tirdzniecības un pārvērtēšanas ienākumi salīdzinājumā ar 2008. gadu divkāršojās, jo 2008. gadā, pasaules finanšu krīzes dēļ strauji sarīkot finanšu aktīvu cenām, banku sektors cieta zaudējumus pozīcijā "Parāda vērtspapīru un akciju pārvērtēšana".

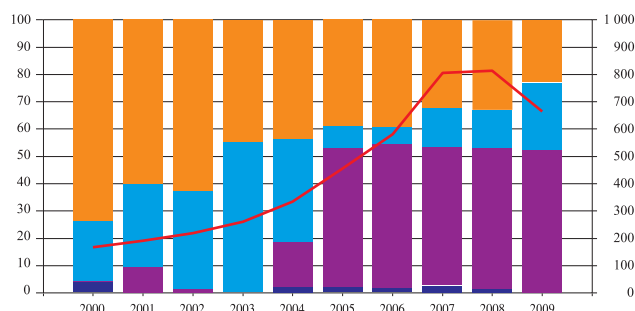
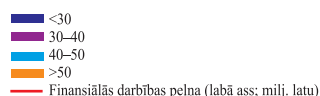
Lielākie zaudējumi 2009. gadā bija bankām ar lielāko kredītportfeli un lielākajiem izdevumiem uzkrājumiem nedrošiem parādiem un saistībām. Vairākas pārsvarā uz nerezidentu apkalpošanu orientētas bankas darbojās ar peļņu.

Ienākumu kritums lika bankām ierobežot izdevumus. 2009. gadā administratīvie izdevumi bija par 13% mazāki nekā 2008. gadā. Straujāks bija personāla atalgojuma kritums (gada samazinājums – 18%), tādējādi šīs pozīcijas īpatsvars administratīvajos izdevumos saruka no 43% 2008. gadā līdz 40% 2009. gadā. Padomei un valdei samaksātais atalgojums samazinājās par 14%, bet tā īpatsvars saglabājās zem 3%.

46% no administratīvajiem izdevumiem veidoja pārējie izdevumi (komandējuma izdevumi, pasta un sakaru pakalpojumi u.tml.). Tie gada laikā saruka, tomēr lēnāk nekā atalgojums.

2009. gadā nedaudz uzlabojās banku efektivitāte jeb administratīvo izdevumu attiecība pret ienākumiem no bankas pamatdarbības (finansiālās darbības peļņa) – samazinājās to banku īpatsvars aktīvos, kurās šī attiecība pārsniedza 50% (sk. 10. att.).

10. attēls

BANKU ĪPATSVARS AKTĪVOS TO ADMINISTRATĪVO IZDEVUMU ATTIECĪBAS PRET FINANSIĀLĀS DARBĪBAS PEĻŅU DALĪJUMĀ (%)

Arī 2010. gadā var gaidīt administratīvo izdevumu samazināšanos. To veicinās gan turpmāks ienākumu sarukums, gan attālināto norēķinu nozīmes pieaugums. Iespējams, bankas turpinās samazināt darbinieku skaitu. Atalgojumu varētu ietekmēt arī 2009. gada decembrī FKTK pieņemtie normatīvie akti par atalgojuma politikas pamatprincipiem, kas sagatavoti, ņemot vērā Eiropas Banku uzraudzības komitejas "Atalgojuma

politikas vispārējos principus" un EK ieteikumus par atalgojuma politiku finanšu pakalpojumu sektorā, kā arī Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas prasības.

Gaidāms, ka banku sektors arī 2010. gadā strādās ar zaudējumiem, jo kredītportfeļa kvalitāte turpinās pasliktināties (tomēr būtiski lēnāk nekā 2009. gadā). Bankām būs jāveido papildu uzkrājumi nedrošajiem parādiem, jānoraksta zaudētie kredīti, un to kreditēšanas procentu ienākumi būs mazāki.

4. ielikums. Latvijas banku sektora finanšu stresa indekss

Pēdējos 10 gados finanšu stabilitātei veltīta arvien lielāka starptautisko institūciju un centrālo banku uzmanība. Viens no palīgīdzekļiem sistēmiskās stabilitātes pārraudzīšanai, kuru uzskata par papildinājumu stresa testiem un agrīnām brīdināšanas sistēmām, ir finanšu stresa (vai stabilitātes) indekss (tālāk tekstā – stresa indekss). Vairākas centrālas bankas (piemēram, Šveices Nacionālā banka, Kanādas Banka, De Nederlandsche Bank un Českā národní banka) izveidojušas līdzīgus indeksus. Būtiska stresa indeksa priekšrocība ir iespēja salīdzināt finanšu sistēmas funkcionēšanu dažādos periodos, piemēram, kāds bija sistēmas stresa līmenis kopumā iepriekšējās krīzes un recesijas laikā un kāds salīdzinājumā ar to ir sistēmas stresa līmenis pašreizējā situācijā. Latvijas banku sektora stresa indekss apvieno dažādu avotu (tirgus cenu rādītāji, banku bilancu rādītāji, makroekonomiskie rādītāji) informāciju, kas raksturo iespējamās stresa simptomus banku sektorā:

- banku pelnītspējas sarukums;
- uzkrājumu normas pieaugums (novērtē kredītriska pieaugumu);
- izsniegto kredītu apjoma straujš kritums (krīzes laikā bankas kļūst ļoti piesardzīgas);
- starpbanku kreditēšanas kritums (neuzticēšanās pazīme banku sektorā);
- procentu likmju indeksa kāpums (atspoguļo grūtības piesaistīt līdzekļus starpbanku tirgos);
- rezidentu un nerezidentu noguldījumu aizplūde (raksturo noguldītāju neuzticēšanos finanšu sektoram);
- NĪ cenu kritums (samazina hipotēku kredītu ņīļu vērtību);
- reālā IKP kritums (atspoguļo nopietnas problēmas tautsaimniecībā);
- biržu indeksa straujš sarukums (signalizē par to, ka investoru skatījumā korporatīvajā sektorā riski ievērojami pieaug).

Jo intensīvāki ir individuālo stresu simptomi, jo lielāka ir stresa indeksa vērtība. Aprēķinot no jau minētajiem rādītājiem stresa indeksu, lietota standarta metodika. Indeksā ietilpstošie rādītāji tika standartizēti un saskaitīti ar vienādiem svāriem:

$$I_t = \sum_{i=1}^k \frac{X_{i,t} - \overline{X_i}}{\sigma_i},$$

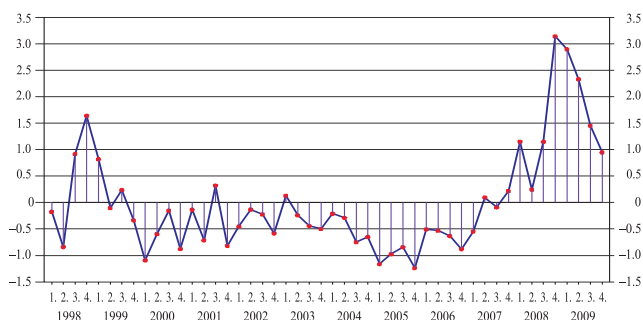
kur k – indeksā iekļauto mainīgo skaits, $\overline{X_i}$ – mainīgā X_i vidējā vērtība un σ_i – mainīgā X_i standartnovirze.

Pirms standartizācijas visi ietilpstošie rādītāji, izņemot ROA, logaritmēti un diferencēti. Iegūtais indekss arī standartizēts, lai izteiktu tā līmeni standartnovirzēs no vidējās vērtības. Tā kā daļa no indeksa izveidei nepieciešamajiem datiem pieejama tikai ceturkšņu dalījumā, arī kopējais indekss aprēķināts ceturkšņu dalījumā.

Pozitīvas indeksa vērtības norāda uz stresa līmeni, kas ir augstāks par tā vēsturisko vidējo līmeni, tādējādi, jo vairāk rādītāju vērtības novirzās no savām vēsturiskajām vidējām vērtībām, jo lielāks stress ir finanšu sistēmai.

4.1. attēls

FINANŠU STRESA INDEKSS

Stresa indeksa vērtības norāda uz diviem periodiem, kad stress bija būtiski augstāks par vidējo līmeni – 1998. gada 3. un 4. ceturksnis un posms pēc 2008. gada 3. ceturkšņa. 1998. gada 2. pusgadā Latvijas banku sektorā bijis stress Krievijas finanšu krīzes ietekmē. Bankas cieta lielus zaudējumus no ieguldījumiem vērtspapīros, un tās negatīvi ietekmēja kopēja īslaicīga ekonomiskā lejupslīde.

2004.–2007. gadu var raksturot kā Latvijas tautsaimniecības un banku sektora straujas attīstības periodu, kas bija raksturīgs ar investīciju ieplūdi, kredītēšanas bumu un ļoti zemu t.s. slikto kredītu īpatsvaru kredītportfelī. Tāpēc arī stresa indeksa vērtība bija zemāka par ilgtermiņa vidējo stresa līmeni. Sākot ar 2008. gada 3. ceturksni, sāka parādīties pirmās augoša stresa pazīmes galvenokārt ekonomiskās aktivitātes sarūkuma, kredītēšanas apsūkuma un arvien straujāka NĪ cenu krituma dēļ. 2. pusgadā, līdz ar Lehmann Brothers sabrukumu un tam sekojošo likviditātes sarūkumu un ārējās ekonomiskās vides pasliktināšanos finanšu stress pieauga, bet 2008. gada beigās līdz ar AS "Parex banka" pārņemšanu un valdības vērsanos pie starptautiskajiem aizdevējiem finanšu sektora stresa līmenis sasniedza augstāko līdz šim novēroto līmeni. 2009. gada beigās indekss norāda uz stresa līmeņa krasu samazināšanos, tāpēc var secināt, ka situācija stabilizējas – daļa no finanšu sektora stresu raksturojošiem mainīgajiem atgriezies līdz līmenim, kas tuvs to ilgtermiņa vērtībām, taču vēl joprojām uz augstu finanšu sektora stresa līmeni norāda lielā uzkrājumu norma, būtiski banku sektora zaudējumi un izsniegto kredītu atlikuma samazināšanās.

Stresa indekss noderīgs kā finanšu sistēmas stāvokļa kopvērtējumu atspoguļojošs rādītājs, jo nereti dažādi tautsaimniecības un finanšu tirgu rādītāji norāda uz pretējām tendencēm, bet stresa indeksā iespējams vienā rādītājā apkopot daudzu faktoru kopējo virzību, tādējādi iegūstot viegli interpretējamu un salīdzināmu finanšu sistēmas stāvokli raksturojošu rādītāju.

Literatūra

1. Hanschel, E., Monnin, P. Measuring and forecasting stress in the banking sector: evidence from Switzerland, BIS Papers, No. 22, 2005.
2. Geršl, A., Hermanek, J. Financial stability indicators: advantages and disadvantages of their use in the assesment of financial system stability, Financial Stability Report 2006, Czech National Bank, 2007, pp. 69–79.
3. Illing, M., Liu, Y. An Index of Financial Stress for Canada, Bank of Canada Working Paper, No. 2003–14, 2003.
4. Van den End, J. W., Tabbae, M. Measuring Financial Stability: Applying the MfRisk Model to the Netherlands, DNB Working Paper, No. 30, March 2005.

2.2. Kapitāla pietiekamība

Banku KPR sasniedza rekordaugstu līmeni.

Neraugoties uz pieaugošajiem uzkrājumiem un zaudējumos norakstītajiem kredītiem, banku aprēķinātais KPR 2009. gada beigās sasniedza 14.6% un bija augstākais rādītājs pēdējos gados (sk. pielikumu), ievērojami pārsniedzot noteikto minimālo kapitāla prasību (8%; sk. 11. att.). Pirmā līmeņa KPR gada beigās bija 11.4%.

11. attēls

KPR DINAMIKA (%)

2009. gada laikā banku apmaksātais pamatkapitāls tika palielināts par 728.3 milj. latu, bet subordinētais kapitāls – par 201.4 milj. latu. Banku pašu kapitāls pieauga ievērojami lēnāk (par 263.2 milj. latu jeb 14.7%), absorbējot ievērojamus banku kārtējā darbības gada zaudējumus (sk. 1. tabulu).

1. tabula

BANKU PAŠU KAPITĀLS, KAPITĀLA PRASĪBA UN KPR

	2009. gada beigās (milj. latu)	Pārmaiņas salīdzinājumā ar iepriekšējo periodu (milj. latu)				
		Gadā	4. cet.	3. cet.	2. cet.	1. cet.
Pašu kapitāls	2 050.4	263.2	94.7	96.3	141.9	-69.7
Pirmā līmeņa kapitāls	1 630.0	46.8	92.4	5.8	-93.2	41.8
t.sk. Apmaksātais pamatkapitāls	1 616.9	728.3	342.1	173.3	175.9	37.0
Kārtējā darbības gada revidētā peļņa	2.3	-92.1	-0.8	3.1	0.0	-94.4
Kārtējā darbības gada peļņa/zaudējumi (-)	-717.4	-606.5	-169.5	-206.7	-282.5	52.5
Otrā līmeņa kapitāls	449.4	206.4	-2.8	56.4	170.4	-17.6
t.sk. Subordinētais kapitāls	443.2	201.4	-2.3	59.4	148.0	-3.6
Kapitāla prasību aprēķina kopsavilkums	1 126.9	-81.6	-23.5	-53.3	-4.0	-0.8
t.sk. Kredītriska kapitāla prasību kopsumma	1 016.6	-63.5	-15.9	-31.7	-15.5	-0.3
	91.6	11.3	0.2	-0.2	-1.9	13.2
Pārmaiņas (procentu punktos)						
KPR (%)	14.6	2.7	1.0	1.2	1.0	-0.5
Pirmā līmeņa KPR (%)	11.4	1.1	0.9	0.6	-0.1	-0.3

Kapitāla palielinājumu veidoja gan banku akcionāru papildus ieguldītie līdzekļi, gan iepriekšējo gadu nesadalītās peļņas iekļaušana kapitālā, gan arī valsts atbalsts.

Kopš 2008. gada beigām RSA samazinājās par 1 020.1 milj. latu. Neraugoties uz kapitāla prasību pieaugumu daļai banku aktīvu kvalitātes pasliktināšanās dēļ, banku kapitāla prasību kopējais apjoms saruka par 81.6 milj. latu, samērā strauji samazinoties izsniegto kredītu atlikumam. Lielākais sarukums vērojams tieši kredītriska prasībai, tomēr dažādām riska darījumu kategorijām kredītriska prasības pārmaiņas atšķirās.

Nevienai bankai gada beigās KPR nebija zemāks par 9%, bet pirmā līmeņa KPR – par 6%.

5. ielikums. Normatīvo aktu grozījumi finanšu stabilitātes nodrošināšanai un uzraudzības procesa stiprināšanai

2009. gadā grozījumi finanšu un kapitāla tirgus dalībnieku darbību regulējošās prasībās tika veikti, lai nodrošinātu direktīvu, ES institūciju vadlīniju un labākās starptautiskās prakses ieviešanu, kā arī ieviestu vai pilnveidotu regulējumu jautājumos, kuri aktualitāti ieguva finanšu krīzes apstākļos.

Svarīgākās normatīvo aktu pārmaiņas 2009. gadā bija šādas.

1. Jaunie normatīvie noteikumi

FKTK izstrādāja un 2009. gada 21. decembrī pieņēma "**Normatīvos noteikumus par atalgojuma politikas pamatprincipiem**" (spēkā ar 24.12.2009.), kuri izvirza prasību bankām izstrādāt un ievērot efektīvu atalgojuma politiku, kas neveicina tādas īstermiņa peļņas gūšanu, kura ilgtermiņā var negatīvi ietekmēt bankas darbības rezultātus. Noteikumi nosaka padomes un valdes pienākumus iestādes atalgojuma politikas izstrādē un ievērošanas nodrošināšanā. Ir noteiktas prasības informācijas atklāšanai par bankas atalgojuma politiku.

Lai uzlabotu aizdevēju un aizņēmēju izpratni par hipotēku aizdevumu līgumu ārpustiesas izpildes vispārējiem principiem, FKTK 2009. gada 14. augustā pieņēma "**Aizdevuma, kas nodrošināts ar nekustamā īpašuma hipotēku, līguma ārpustiesas izpildes nodrošināšanas vadlīnijas**" (spēkā ar 21.08.2009.), kuras ietver vispārējos principus aizdevuma, kas nodrošināts ar NĪ hipotēku, līguma ārpustiesas izpildes nodrošināšanai.

2. Normatīvo aktu pilnveide

2009. gada 28. decembrī pieņemtie "**Kredītriska pārvaldīšanas normatīvie noteikumi**" (spēkā ar 06.01.2010.) ietver prasību izstrādāt un piemērot pielaujamā kredītriska līmeņa noteikšanas metodoloģiju un nosaka bankas padomes, valdes un kredītriska pārvaldīšanā iesaistīto darbinieku pienākumus un atbildību. Precizētas kredītriska pārvaldīšanas stratēģijas prasības un tās īstenošanai nepieciešamā politika un procedūras, īpaši atrunājot kredītu izsniegšanas politikas un procedūru un koncentrācijas riska pārvaldīšanas prasības. "Kredītriska pārvaldīšanas normatīvie noteikumi" prasa bankām regulāri veikt stresa testus un izstrādāt rīcības plānu nelabvēlīgā scenārija gadījumam.

2009. gada 28. decembrī pieņemtie **"Likviditātes prasību, to izpildes kārtības un likviditātes riska pārvaldīšanas normatīvie noteikumi"** (spēkā ar 01.04.2010.) detalizē prasības likviditātes riska pārvaldīšanai, t.sk. tiek ieviestas prasības finansējuma struktūras pārvaldīšanai, aktīvu, kurus var izmantot kā aizņēmuma nodrošinājumu, pārvaldīšanai, kā arī prasība izstrādāt iekšējo rādītāju kopumu likviditātes novērtēšanai. Pamatojoties uz triju veidu stresa testiem, bankai jānosaka nepieciešamais likviditātes rezerves apmērs un jāuztur piemēroti likvīdi aktīvi rezerves nodrošināšanai.

3. Grozījumi likumos

Latvijas Republikas Saeima 2009. gada 12. februārī un 2009. gada 4. jūnijā pieņēma likumu **"Grozījumi Noguldījumu garantiju likumā"**, paredzot termiņu, kurā noguldītājiem tiek izmaksāta garantētā atlīdzība noguldījumu nepieejamības gadījumā, samazināšanu no 3 mēnešiem līdz 20 darbdienām. Precizēta definīcija noguldījumu nepieejamības brīdim, kā arī precizēts mehānisms, kā garantēto atlīdzību izmaksai no noguldījumu garantiju fonda trūkstošo līdzekļu piešķiršanā tiek iesaistīts valsts budžets. Grozījumos noteikts noguldījumu piesaistītāja pienākums uzturēt aktuālo informāciju par noguldītājiem, kuriem izmaksājama garantētā atlīdzība, un, sākot ar 2010. gada 1. janvāri, diferencēti noguldījumu piesaistītāju maksājumi noguldījumu garantiju fondā atkarībā no katra konkrētā noguldījumu piesaistītāja riska profila. Likumā noteiktas tiesības uz termiņu līdz 1 gadam un līdz divām reizēm palielināt noguldījumu piesaistītāja maksājumu noguldījumu garantiju fondā, ja bijusi garantēto atlīdzību izmaksa no fonda.

Latvijas Republikas Saeima 2009. gada 21. maijā pieņēma likumu **"Grozījumi Patērētāju tiesību aizsardzības likumā"**, papildinot minēto likumu ar 8.¹ pantu, kurā noteikti īpaši noteikumi attiecībā uz kredītiem, kuru atmaksa nodrošināta ar NĪ hipotēku. Grozījumi paredz patērētāja tiesības lūgt kredīta devējam mainīt tam izsniegtā kredīta termiņu un valūtu un kredīta devēja pienākumu šo lūgumu izskatīt. Grozījumi paredz noteiktos apstākļos ierobežot kredīta devēja tiesības pieprasīt patērētājam izsniegtā kredīta papildu nodrošinājumu, izmaksas par kredīta nodrošinājuma pārvērtēšanu un izsniegtā kredīta pirmstermiņa atmaksu.

3. BANKU KREDĪTRISKS

3.1. Banku klientu finansiālā ievainojamība

Nefinanšu sabiedrību spēja samazināt kopējās darbības izmaksas atpalika no ievērojamā apgrozījuma krituma 2008. gada beigās un 2009. gada sākumā. Tas noteica būtisku maksātspējas pasliktināšanos un kavēto kredītsaistību pieaugumu 2009. gadā. Banku stingrie kredītešanas nosacījumi vēl vairāk apdraudēja nefinanšu sabiedrību parādsaistību pārfinansēšanas iespējas un nosacījumus. Zemais peļnītspējas līmenis, stingrie kredītešanas nosacījumi un parāda slogs būs galvenie draudi nefinanšu sabiedrību ievainojamībai arī turpmākajos mēnešos.

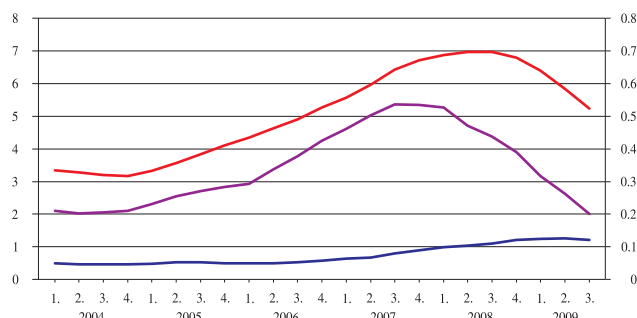
Latvijas straujā ekonomiskā lejupslīde negatīvi atspoguļojās nefinanšu sabiedrību finanšu rādītājos (sk. 12. att.). Ceturkšņu operatīvā informācija liecina, ka 2009. gadā apsekoto nefinanšu sabiedrību apgrozījums 2009. gada pirmajos deviņos mēnešos samazinājies par 30%, bet peļņa sarukusi vairāk nekā piecas reizes. Apgrozījuma kritums vērojams visās galvenajās tautsaimniecības nozarēs, bet visstraujākais tas bijis būvniecībā (40%) un tirdzniecībā (38%). Straujās pieprasījuma pārmaiņas graujoši ietekmējušas peļņu un peļnītspēju, īpaši pasliktinoties nefinanšu sabiedrību finanšu rādītājiem operācijās ar NĪ un viesnīcu un restorānu nozarē. Nefinanšu sabiedrību izdevumu samazināšanas un izmaksu optimizācijas centieni, kā arī

12. attēls

NEFINANŠU SABIEDRĪBU APGROZĪJUMA UN PEĻŅAS ATTĪSTĪBA

(mljrd. latu; četrus ceturkšņus vidējais)

— Neto apgrozījums
— Procentu maksājumi (labā ass)
— Peļņa pirms nodokļiem un procentu maksājumi (labā ass)

jaunu noieta tirgu meklējumi ļāvuši ceturkšņu dalījumā uzlabot apsekoto nefinanšu sabiedrību pelnītspēju apstrādes rūpniecībā. Izmaksu optimizācija tirdzniecībā ļāvusi nefinanšu sabiedrībām pielāgoties iekšējā pieprasījuma līmenim, 3. ceturksnī jau darbojoties ar peļņu.

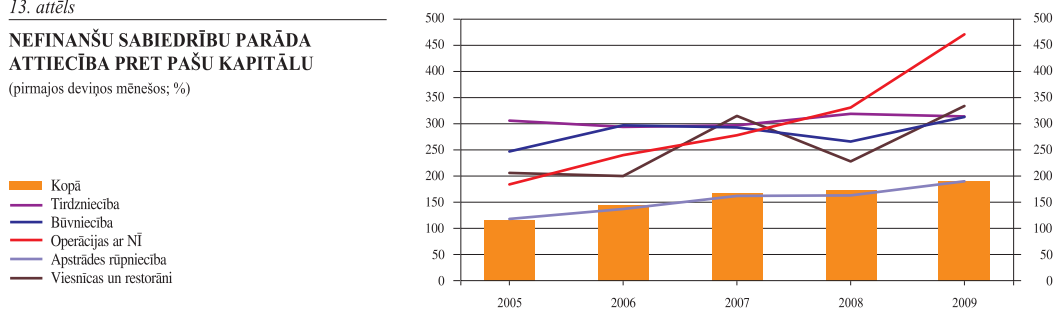
Stingrie kreditēšanas nosacījumi, parāda slogs un ekonomisko procesu tālākās attīstības nenoteiktība būs noteicošie faktori nefinanšu sabiedrību maksātspējas riskam tuvākajā nākotnē. 2009. gada nogalē pieņemtie nodokļu likumu grozījumi saistībā ar likuma "Par valsts budžetu 2010. gadam" pieņemšanu kāpinās kopējo nodokļu slogu. Tā, piemēram, ar grozījumiem likumā "Par nekustamā īpašuma nodokli" palielināta nodokļu likme zemei un saimnieciskajā darbībā izmantojamām ēkām (līdz 1.5%; iepriekš – 1%), turpmāk ar nodokli apliekot arī inženiertehniskās būves. Nodokļu likumu grozījumi paredz palielināt transportlīdzekļu ikgadējo nodevu. Grozījumi likumā "Par uzņēmumu ienākuma nodokli" paredz uzņēmumu ienākuma nodokļa aprēķināšanas vajadzībām 1.5 reizes palielināt izdevumos neiekļaujamo izmaksu daļu, kas nav saistīta ar saimniecisko darbību un zaudējumiem, kurus radījuši sociālās infrastruktūras objektu uzturēšana.

Zemais pelnītspējas līmenis un augstais parādsaistību slogs izskaidro nefinanšu sabiedrību sektorā vērojamo maksātspējas pasliktināšanos 2009. gadā. Zemais peļņas līmenis un zaudējumi ierobežo nefinanšu sabiedrību iespējas aizstāt aizņemtos resursus ar nefinanšu sabiedrības iekšējiem finanšu resursiem. Vienlaikus apsekoto nefinanšu sabiedrību parādsaistību slogs sasniedzis visu laiku augstāko līmeni (sk. 13. att.). Parādsaistību līmenis audzis, ne tikai palielinoties radniecīgo un asociēto sabiedrību ilgtermiņa aizņēmumiem un parādiem, bet arī samazinoties pašu kapitālam. Šādos apstākļos apgrūtināta ārējā finansējuma turpmākā pieejamība var palielināt likviditātes un maksātspējas risku, attiecīgi augot maksātspējas gadījumu skaitam un banku zaudējumiem.

13. attēls

NEFINANŠU SABIEDRĪBU PARĀDA ATTIECĪBA PRET PAŠU KAPITĀLU

(pirmajos deviņos mēnešos; %)

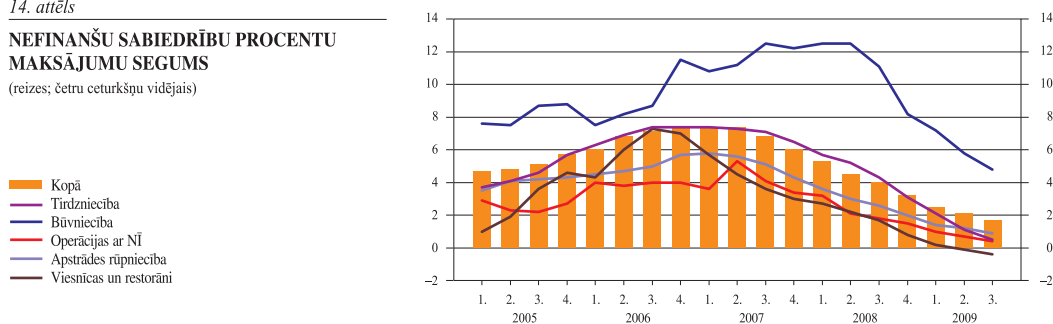

Lai gan eiro starpbanku tirgus procentu likmes sasniegušas visu laiku zemāko līmeni, tas tikai nedaudz ietekmējis apsekoto nefinanšu sabiedrību procentu maksājumus. Banku zaudējumi un augošais kredītrisks atspoguļojās banku piedāvātajos kreditēšanas nosacījumos, gan paaugstinot procentu likmju uzcelojumu parastajiem un riskantajiem aizdevumiem, gan izvirzot stingrākas prasības nodrošinājumam (sk. 6. ielikumu). 2009. gada pirmo deviņu mēnešu zemais peļņas līmenis pretstatā nelielajam procentu maksājumu samazinājumam aprēķināto procentu maksājumu segumu vairākās nozarēs (operācijas ar NĪ, viesnīcas un restorāni, tirdzniecība) samazinājis līdz kritiski zēmam līmenim (mazāk par 1), liecinot par turpmāku maksātspējas pieteikumu skaita pieaugumu īpaši šajās nozarēs (sk. 14. att.).

14. attēls

NEFINANŠU SABIEDRĪBU PROCENTU MAKSĀJUMU SEGUMS

(reizes; četrus ceturkšņus vidējais)

Operāciju ar NĪ (šai nozarei izsniegti 35.5% no nefinanšu sabiedrībām izsniegto kredītu atlikuma) finanšu rādītāji 2009. gadā nozīmīgi pasliktinājās (sk. 15. att.). Šīs nozares apsekoto nefinanšu sabiedrību darbības zaudējumi turpināja palielināties, tam atspoguļojoties arī pašu kapitāla samazinājumā. Vienlaikus pieauga

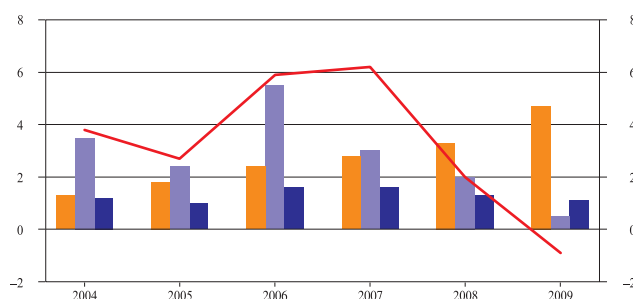
šīs nozares nefinanšu sabiedrību atkarība no ārējā finansējuma, palielinoties galvenokārt ilgtermiņa aizņēmumiem kredītu pārstrukturēšanas un cita finansējuma piesaistes rezultātā.

15. attēls

OPERĀCIJU AR NĪ NOZARES FINANŠU RĀDĪTĀJI

(pirmajos deviņos mēnešos; reizes)

Parāda attiecība pret pašu kapitālu
Likviditāte
Procentu maksājumu segums
Aktīvu atdeve (%)

NĪ tirgus zemā aktivitāte un cenu korekcijas negatīvi ietekmēja nozares apgrozījumu (samazinājums – 18%), kas līdz ar pieaugošo parādsaistību un procentu maksājumu slogu vēl vairāk palielināja nozares maksātnespējas risku. Lai gan šie banku aizdevumi nodrošināti ar ķīlu, nozīmīgais ķīlas vērtības kritums rada papildu risku bankām.

Nefinanšu sabiedrību finanšu rādītāju pasliktināšanās radīja nozīmīgu maksātnespējas pieteikumu skaita pieaugumu. Atbilstoši LURSOFT publicētajai statistikai 2009. gadā reģistrēti 2 580 sabiedrību maksātnespējas pieteikumi (pieaugums salīdzinājumā ar 2008. gadu – 59%). LURSOFT publicētā informācija liecina, ka visvairāk maksātnespējas procesa procedūru pasludināts vairumtirdzniecības un mazumtirdzniecības uzņēmumiem (30%) un būvniecības nozares uzņēmumiem (21%). Ekonomiskās aktivitātes samazināšanās turpināja 2008. gadā aizsākušos no jauna reģistrēto uzņēmumu skaita sarūkuma tendenci, 2009. gadā Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra komercreģistrā reģistrējot 9 228 subjektus (par 19% mazāk nekā 2008. gadā).

Lai gan gaidāms finansiālās grūtībās nonākušu nefinanšu sabiedrību skaita pieaugums, tas ne vienmēr nozīmē bankrotu. Pasaules pieredze liecina, ka bankrota gadījumā gan uzņēmējiem, gan kreditoriem ir lielāki zaudējumi un mazākas iespējas saglabāt esošo uzņēmējdarbību un šo sabiedrību aktīvu vērtību. 2009. gada 1. jūlijā stājās spēkā būtiski grozījumi Maksātnespējas likumā un Civilprocesa likumā, kas ļauj cerēt uz pārstrukturēto uzņēmumu skaita pieaugumu. Iepriekš par neefektīvu finansiālo problēmu risināšanai atzītais tiesiskās aizsardzības process pilnveidots, pagarinot gan tiesiskās aizsardzības termiņu, gan samazinot plāna saskaņošanai nepieciešamo piekrišanu devušo kreditoru prasījumu apmēru. Ar minētajiem grozījumiem Maksātnespējas likumā ieviests arī jauns process – ārpustiesas tiesiskās aizsardzības process. Šā procesa galvenā priekšrocība salīdzinājumā ar tiesiskās aizsardzības procesu ir pieejamība visām Latvijas nefinanšu sabiedrībām. Šo procesu var uzsākt, ja tam piekrīt kreditori, kuru prasījumi veido vairāk nekā pusi no visiem nefinanšu sabiedrības kreditoru prasījumiem, turklāt kreditori paši ievēl administratoru. Vairāk informācijas par šo procesu sniedz Maksātnespējas jautājumu konsultatīvās padomes pieņemtās vadlīnijas "Ārpustiesas parādu restrukturizācija Latvijā", kuras balstītas uz labākās starptautiskās prakses piemēriem. Par no jauna ieviestā procesa priekšrocībām liecina arī LURSOFT publicētā statistika, 2. pusgadā ārpustiesas tiesiskās aizsardzības procesu ierosinot jau 55 uzņēmumiem pretstatā visā 2008. gadā ierosinātajiem 28 tiesiskās aizsardzības procesiem.

Līdz ar kredītesāšanas kritumu turpināja sarukt arī mājsaimniecību parāds un procentu maksājumi, taču augsta bezdarba un sarūkošu ienākumu dēļ mājsaimniecību finansiālā ievainojamība turpināja pieaugt. Tas atspoguļojās arī kavēto kredītu kāpumā. Tā kā mājsaimniecību parāda lielāko daļu veido aizņēmumi mājokļa iegādei un pēdējo divu gadu laikā NĪ cenas nozīmīgi samazinājušās, mājsaimniecības, kuras ienākumu krituma dēļ nespēj segt saistības, saskaras ar ievērojamām grūtībām tirgū realizēt savu NĪ par cenu, kas segtu vismaz aizņēmuma atlikumu. Ienākumu samazināšanās arī 2010. gadā saglabāsies kā galvenais mājsaimniecību finansiālās ievainojamības risks.

2009. gadā mājsaimniecību kopējais parāds²⁹ nominālajā izteiksmē saruka par 5.8%, bet noguldījumu atlikums – tikai par 2.4%. Tas veicināja mājsaimniecību neto pozīcijas³⁰ attiecības pret MFI un līzinga sabiedrībām nelielu uzlabošanos (gada laikā – par 242.7 milj. latu; sk. 16. att.). Taču straujais IKP kritums nodrošināja mājsaimniecību neto pozīcijas attiecības pret IKP pasliktināšanos līdz –24.3% (2008. gada beigās – –21.3%).

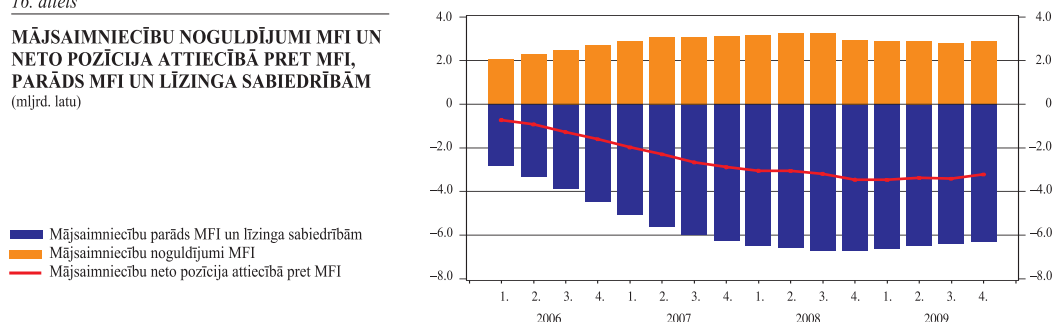
²⁹ Mājsaimniecību kopējās saistības pret bankām, krājaizdevu sabiedrībām un līzinga sabiedrībām.

³⁰ Mājsaimniecību saistības pret kredītiestādēm un krājaizdevu sabiedrībām pārsniedza noguldījumu apjomu.

IKP krituma dēļ mājsaimniecību kopējā parāda MFI un līzinga sabiedrībām attiecība pret IKP gada laikā pieauga un 2009. gada beigās sasniedza 47.6% (augstākais līdz šim reģistrētais mājsaimniecību parāda pret IKP līmenis; sk. 17. att.). Pēc EURIBOR un RIGIBOR sarukuma 2009. gadā salīdzinājumā ar 2008. gadu par 25.4% samazinājās mājsaimniecību procentu maksājumi. Taču tik strauju procentu maksājumu sarukumu radīja ne tikai procentu likmju pazeminājums, bet arī kavēto kredītu un attiecīgi kavēto procentu maksājumu pieaugums. Balstoties uz mājsaimniecībām izsniegto kredītu atlikumu un MFI sniegto informāciju par vidējām procentu likmēm, mājsaimniecību procentu maksājumiem 2009. gadā vajadzēja būt aptuveni par 15% lielākiem.

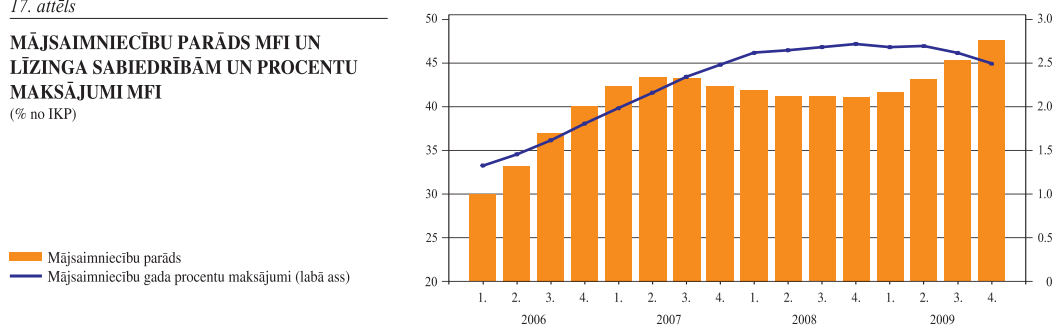
16. attēls

MĀJSAIMNIECĪBU NOGULDĪJUMI MFI UN NETO POZĪCIJA ATTIECĪBĀ PRET MFI, PARĀDS MFI UN LĪZINGA SABIEDRĪBĀM
(mljrd. latu)

17. attēls

MĀJSAIMNIECĪBU PARĀDS MFI UN LĪZINGA SABIEDRĪBĀM UN PROCENTU MAKSĀJUMI MFI
(% no IKP)

2. pusgadā sāka samazināties reģistrētie mājsaimniecību nodarbinātības ienākumi, tādējādi palielinot mājsaimniecību finansiālo ievainojamību – strādājošo mēneša vidējie bruto ienākumi³¹ 2009. gada beigās salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu saruka par 11.7% un neto ienākumi – par 11.3%. Straujāk ienākumi samazinājās sabiedriskajā sektorā (neto ienākumu sarukums – 22.0% salīdzinājumā ar 4.6% samazinājumu privātajā sektorā), taču to daļēji izskaidro tas, ka privātajā sektorā izmaksu optimizācijai lielākoties izmanto darbinieku atlaišanu un darba slodzes, nevis darba samaksas samazināšanu.

Vairāk nekā trīs ceturtdaļas no mājsaimniecību parāda veido banku mājokļa iegādei izsniegtie kredīti. 2009. gada beigās šo kredītu skaits sasniedza 152.4 tūkst. (par 3.4% vairāk nekā 2008. gada beigās). Pieņemot, ka katrai mājsaimniecībai ir vidēji viens kredīts mājokļa iegādei, kredīti mājokļa iegādei ir 16.9% mājsaimniecību. 2009. gadā nedaudz saruka mājsaimniecībām izsniegtā kredīta mājokļa iegādei vidējais atlikums (līdz 31.9 tūkst. latu), kas izskaidrojams ar vispārīgo kredītportfeļa samazinājumu, tātad mājsaimniecības atmaksāja vairāk kredītu nekā saņēma jaunus kredītus.

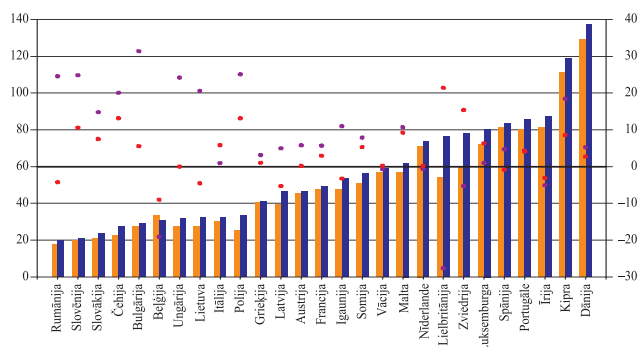
Latvijas mājsaimniecību parāda attiecība pret IKP, neraugoties uz straujo pieaugumu, arī 2009. gadā saglabāja savu vietu starp tādām ES valstīm kā Grieķija un Austrija. Lielākajai daļai ES valstu, t.sk. visām trim Baltijas valstīm, mājsaimniecību parāda kāpuma temps 2009. gadā bija zemāks nekā iepriekšējā gadā (sk. 18. att.).

³¹ Avots: CSP. Mēneša vidējo bruto darba samaksu nosaka, dalot bruto jeb aprēķināto darba samaksas fondu ar vidējo darbinieku skaitu pilna darba laika vienībās.

18. attēls

**MĀJSAIMNIECĪBU PARĀDS MFI UN
MĀJSAIMNIECĪBU PARĀDA MFI
PIEAUGUMA TEMPS**
(% no IKP)

- Mājsaimniecību parāds 2008. gadā
- Mājsaimniecību parāds 2009. gadā
- Mājsaimniecību parāda pieauguma temps 2008. gadā (% labā ass)
- Mājsaimniecību parāda pieauguma temps 2009. gadā (% labā ass)

Piezīme. Parāda īpatsvara aprēķinā daļai valstu izmantota ECB prognozētā 2009. gada IKP vērtība.

3.2. Banku kredītportfeļa dinamika un kvalitāte

2009. gadā kredītrisks nozīmīgi pieauga, kļūstot par finanšu stabilitātes svarīgāko risku. Padziļinoties recesijai, 1. pusgadā banku kredītportfeļa kvalitāte strauji pasliktinājās, savukārt 2. pusgadā kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām atlikums pieauga ievērojami lēnāk, bet joprojām nozīmīgi. 4. ceturksnī kredītu ar maksājumu kavējumu apjoms pat mazinājās. Gaidāms, ka kredītportfeļa kvalitāte arī 2010. gadā pasliktināsies, tomēr būtiski lēnāk nekā 2009. gadā. Ņemot vērā, ka kredītu apjoms ar maksājumu kavējumu ilgāku par 180 dienām sasniedzis samērā augstu īpatsvaru (2009. gada decembra beigās – 13.1% no kopējā kredītportfeļa) un to, ka liela daļa no šiem kredītiem jau ir atgūšanas procesā³², svarīgs banku sektora izaicinājums 2010. gadā ir īpašumu pārņemšana un to apsaimniekošanas vai realizācijas stratēģijas īstenošana.

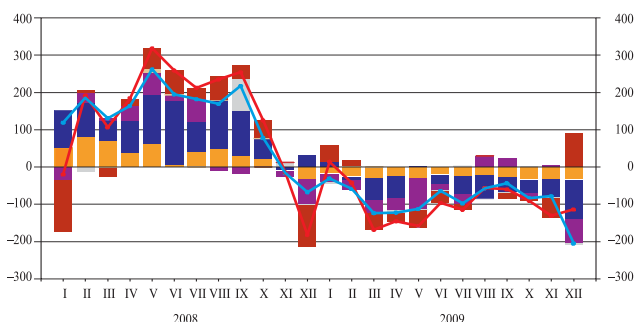
Banku kredītu atlikuma kritums, kas sākās jau 2008. gada beigās, turpinājās arī 2009. gadā. Kredītportfeļa sarukumu noteica piedāvājuma un pieprasījuma faktoru mijiedarbība (sk. 6. ielikumu). Absolūtajā izteiksmē visstraujāk saruka nefinanšu sabiedrību kredītportfelis (sk. 19. att.). Piešķirot kredītus nefinanšu sabiedrībām, bankas ļoti rūpīgi izvērtē to potenciālu pašreizējā nelabvēlīgajā ekonomiskajā vidē, un tāpēc saņemt finansējumu var tikai konkurētspējīgākās nefinanšu sabiedrības, kas ātri pielāgojas mainīgajiem apstākļiem un izstrādā perspektīvus uzņēmējdarbības projektus. Gaidāms, ka ārējā pieprasījuma pakāpenisks kāpums un Latvijas nefinanšu sabiedrību konkurētspējas uzlabošanās 2010. gada 2. pusgadā veicinās uz eksportu orientētās apstrādes rūpniecības attīstību. Tas savukārt varētu sniegt pozitīvu impulsu eksportētāju kredītešanai. Tomēr kopumā paredzams, ka nefinanšu sabiedrībām izsniegto kredītu atlikums 2010. gadā turpinās pakāpeniski samazināties, jo pašreizējā korporatīvā kredītportfeļa struktūrā dominē uz iekšējo tirgu orientētas nozares, kuru finansiālais stāvoklis būtiski neuzlabosies, tādējādi veicinot turpmāku kredītu atlikuma sarukumu.

Samērā vienmērīgs mājsaimniecībām izsniegto kredītu atlikuma samazinājums bija vērojams visu 2009. gadu, un, ņemot vērā mājsaimniecību ienākumu kritumu un augošo bezdarba līmeni, šī tendence turpināsies arī 2010. gadā.

19. attēls

**KREDĪTU ATLIKUMA MĒNEŠA
PĀRMAIŅAS**
(milj. latu)

- Kredīti mājsaimniecībām
- Kredīti nefinanšu sabiedrībām
- Kredīti finanšu iestādēm
- Kredīti centrālajai un vietējai valdībai
- Kredīti rezidentiem
- Kredīti rezidentiem kopā
- Kredīti kopā

³² Kredīti, par kuriem aizņēmējs neveic kredītīgumā paredzētos maksājumus un kuru atgūšana notiek saskaņā ar speciālu šim kredītam izstrādātu programmu (kura ietver, piemēram, ķīlas tiesību un galvojuma tiesību izmantošanu, maksātnespējas ierosināšanu) vai to veic bankas (vai trešās puses) atsevišķa struktūrvienība vai tam speciāli norīkoti darbinieki.

6. ielikums. Banku aptauja par nefinanšu sabiedrību un mājsaimniecību kreditēšanu

2009. gadā Latvijas Banka turpināja veikt aptauju par banku kredītiem nefinanšu sabiedrībām un mājsaimniecībām. Aptaujas rezultātos apkopota informācija par banku sektora kreditēšanas attīstības tendencēm 2009. gadā un prognozēm 2010. gada 1. pusgadam. Aptaujā piedalījās deviņas bankas, kas aptver vairāk nekā 85% no kopējā banku kredītportfeļa nefinanšu sabiedrībām un mājsaimniecībām. Aptaujās saņemtās atbildes kopumā liecina, ka gada laikā pieprasījuma kritums pēc kredītiem un kredītu izsniegšanas standartu pastiprināšana ir rimusi. Galveno uzmanību bankas veltīja darbam ar problemātiskiem kredītiem.

Kredītu standarti un pieprasījums

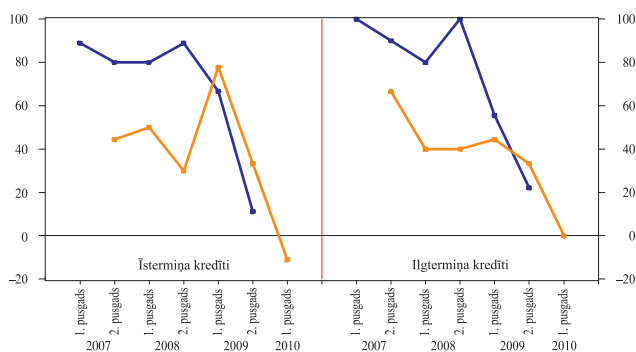
Apkopotie aptaujas rezultāti parādīja, ka nefinanšu sabiedrībām un mājsaimniecībām piemēroto stingrāku kredītu standartu periods tuvojas noslēgumam. Vairākumam banku norādot, ka kredītu standarti 2009. gada 2. pusgadā nav mainījušies, arī aprēķinātais neto procentuālais banku skaits, kas paziņoja par stingrāku kredītu standartu piemērošanu, tuvojās nullei (sk. 6.1.a un 6.1.b att.). Dažās bankās kredītu standarti kļuvuši vēl stingrāki operācijās ar NĪ, būvniecībā un tirdzniecībā. Atbildes liecina, ka arī 2010. gada 1. pusgadā bankas neplāno piemērot stingrākus kredītu standartus.

6.1.a attēls

PĀRMAIŅAS KREDĪTU STANDARTOS NEFINANŠU SABIEDRĪBĀM

(par stingrāku kredītu standartu piemērošanu ziņojušo banku skaits; neto; %)

— Fakts
— Banku prognoze

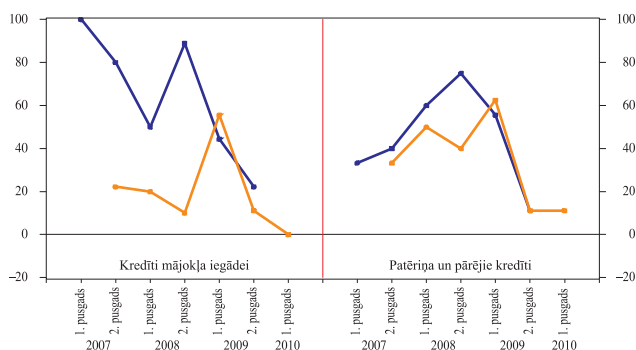

6.1.b attēls

PĀRMAIŅAS KREDĪTU STANDARTOS MĀJSAIMNIECĪBĀM

(par stingrāku kredītu standartu piemērošanu ziņojušo banku skaits; neto; %)

— Fakts
— Banku prognoze

Jaunākie aptaujas rezultāti liecina, ka faktori, kuri iepriekš visās bankās noteica stingrāku kredītu standartu piemērošanu, ir mazinājušies. Sarucis to banku skaits, kuras norādījušas, ka vispārējās ekonomiskās aktivitātes gaidas, nozaru uzņēmumu perspektīvas un ar nodrošinājumu saistītais risks veicinājis stingrāku kredītu standartu piemērošanu nefinanšu sabiedrībām (sk. 6.2. att.). Labāks banku likviditātes stāvoklis minēts kā faktors, kas veicina nefinanšu sabiedrību kreditēšanas nosacījumu stingrības mazināšanos.

Līdzīgi arī mājsaimniecībām mazinājies to faktoru nozīmīgums, kuri iepriekš noteica stingrāku kredītu standartu piemērošanu gan kredītiem mājokļa iegādei, gan patēriņam (vispārējās ekonomiskās aktivitātes gaidas, mājokļu tirgus perspektīva, resursu izmaksas un bilances ierobežojumi un kredītņēmēju spēja atmaksāt kredītu; sk. 6.3.a un 6.3.b att.).

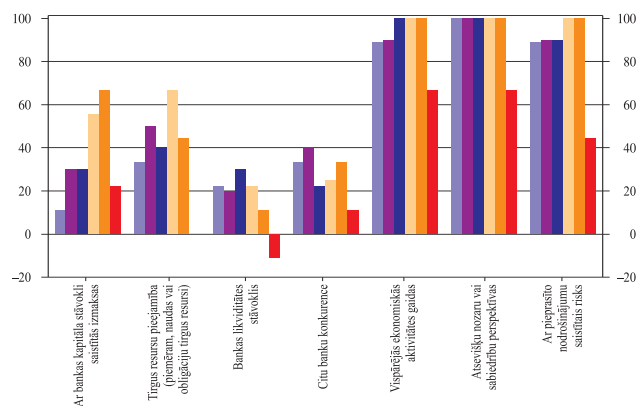
Lai gan stingrāku kredītu standartu piemērošana mazinājās, banku darbības zaudējumi un augošais kredītrisks 2009. gadā ticis kompensēts ar stingrākiem banku piedāvātajiem kredītu nosacījumiem, bankām jo-projām norādot uz procentu likmju uzcenojuma paaugstināšanu gan riskantajiem, gan arī parastajiem aizdevumiem.

6.2. attēls

FAKTORU IETEKME UZ STINGRĀKU STANDARTU PIEMĒROŠANU KREDĪTIEM NEFINANŠU SABIEDRĪBĀM

(par faktoru pozitīvo ietekmi ziņojušo banku skaits; neto; %)

2007. gada 1. pusgads
2007. gada 2. pusgads
2008. gada 1. pusgads
2008. gada 2. pusgads
2009. gada 1. pusgads
2009. gada 2. pusgads

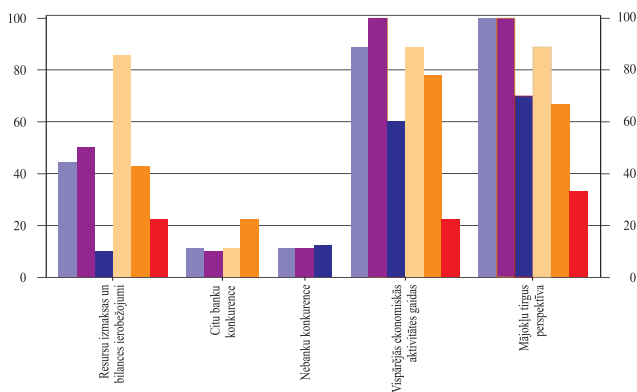

6.3.a attēls

FAKTORU IETEKME UZ STINGRĀKU STANDARTU PIEMĒROŠANU KREDĪTIEM MĀJSAIMNIECĪBĀM

(par faktoru pozitīvo ietekmi ziņojušo banku skaits kredītiem mājokļa iegādei; neto; %)

2007. gada 1. pusgads
2007. gada 2. pusgads
2008. gada 1. pusgads
2008. gada 2. pusgads
2009. gada 1. pusgads
2009. gada 2. pusgads

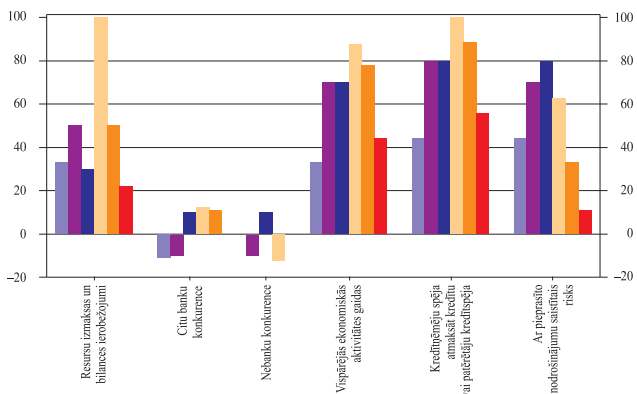

6.3.b attēls

FAKTORU IETEKME UZ STINGRĀKU STANDARTU PIEMĒROŠANU KREDĪTIEM MĀJSAIMNIECĪBĀM

(par faktoru pozitīvo ietekmi ziņojušo banku skaits patēriņa un pārējiem kredītiem; neto; %)

2007. gada 1. pusgads
2007. gada 2. pusgads
2008. gada 1. pusgads
2008. gada 2. pusgads
2009. gada 1. pusgads
2009. gada 2. pusgads

Kredītu pieprasījums

Nefinanšu sabiedrību un mājsaimniecību kredītu pieprasījumu 2009. gada 2. pusgadā bankas vērtējušas kā nemainīgu pretstatā iepriekšējos periodos vērotajam pieprasījuma samazinājumam – īpaši pēc kredītiem mājsaimniecībām (sk. 6.4. att.). Par šādas pieprasījuma tendences pārmaiņu iemesliem minēta parādu pārstrukturēšana un iekšējo līdzekļu sarukums nefinanšu sabiedrībās, kā arī mājsaimniecību labāks mājokļu tirgus perspektīvu vērtējums. Līdz ar pakāpenisku tautsaimniecības atveseļošanas vairākas bankas gaida, ka mazliet palielināsies nefinanšu sabiedrību pieprasījums pēc kredītresursiem.

Aizņēmēju finansiālais stāvoklis

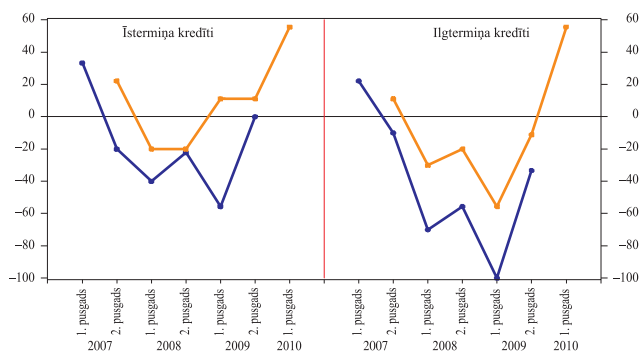
Banku vērtējumā 2009. gadā galveno tautsaimniecības nozaru finansiālā stāvokļa pasliktināšanās temps mazinājies. Jaunākie aptaujas dati liecina par banku atšķirīgāku tautsaimniecības nozaru finansiālā stāvokļa vērtējumu turpmākajos sešos mēnešos. Vairākums banku gaida finansiālā stāvokļa uzlabojumus apstrādes rūpniecībā, savukārt pasliktinājumu – tirdzniecībā un būvniecībā (sk. 6.5. att.).

6.4.a attēls

**PĀRMAIŅAS NEFINANŠU SABIEDRĪBU
PIEPRAŠĪJUMĀ PĒC AIZDEVUMIEM VAI
KREDĪTLĪNĪJĀM**

(par pieprasījuma palielināšanos ziņojušo banku skaits; neto; %)

— Fakts
— Banku prognoze

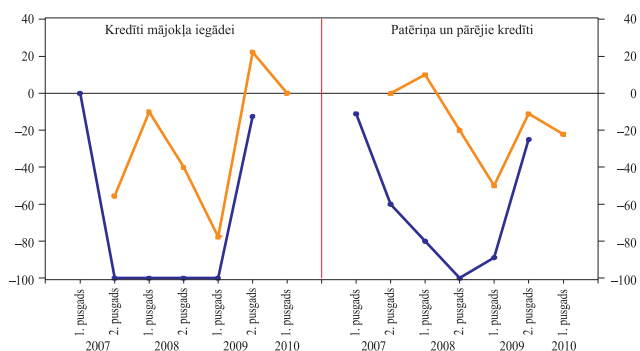

6.4.b attēls

**PĀRMAIŅAS MĀJSAIMNIECĪBU
PIEPRAŠĪJUMĀ PĒC AIZDEVUMIEM**

(par pieprasījuma palielināšanos ziņojušo banku skaits; neto; %)

— Fakts
— Banku prognoze

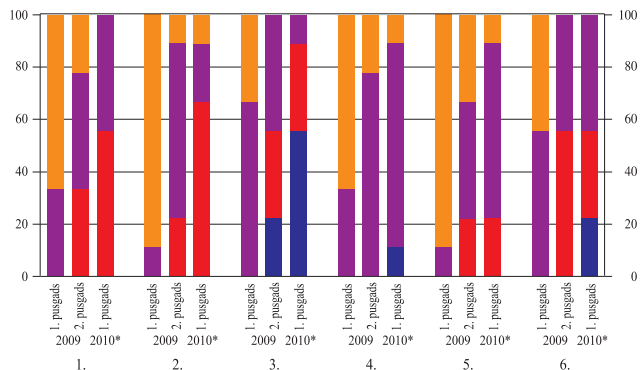

6.5. attēls

**MĀJSAIMNIECĪBU UN ATSEVIŠĶU NOZARU
SABIEDRĪBU FINANSIĀLĀ STĀVOKĻA
PĀRMAIŅU NOVĒRTĒJUMA ATBILŽU
STRUKTŪRA**

(%)

- Pamatā nemainījās/nemaināsies
 - Nedaudz pasliktinājās/pasliktināsies
 - Ievērojami pasliktinājās/pasliktināsies
 - Nedaudz uzlabojās/uzlabosies
1. Mājsaimniecības
 2. Operācijas ar NĪ
 3. Apstrādes rūpniecība
 4. Tirdzniecība
 5. Būvniecība
 6. Transports
- * Prognoze.

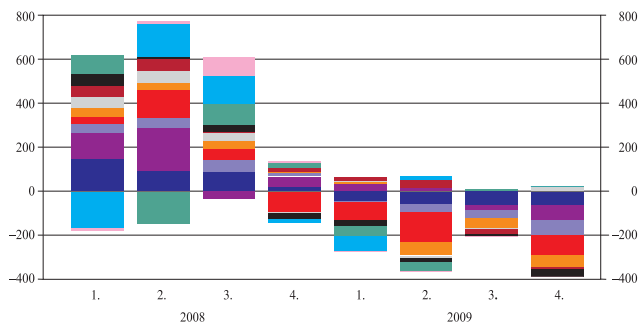
Segmentu dalījumā 2009. gadā visbūtiskāk saruka finanšu starpniecībai, tirdzniecībai, apstrādes rūpniecībai un mājsaimniecībām mājokļa iegādei izsniegto kredītu atlikums (sk. 20. att.).

20. attēls

**REZIDENTU KREDĪTPORTFEĻA
CETURKŠŅĀ PĀRMAIŅU STRUKTŪRA
LIELĀKO SEGMENTU DALĪJUMĀ**

(milj. latu)

- Kredīti mājsaimniecībām mājokļa iegādei
- Operācijas ar NĪ
- Apstrādes rūpniecība
- Finanšu starpniecība
- Tirdzniecība
- Būvniecība
- Transports, glabāšana un sakari
- Elektroenerģija, gāzes un ūdens apgāde
- Pārējie kredīti mājsaimniecībām
- Pārējie kredīti nefinanšu sabiedrībām
- Pārējie kredīti

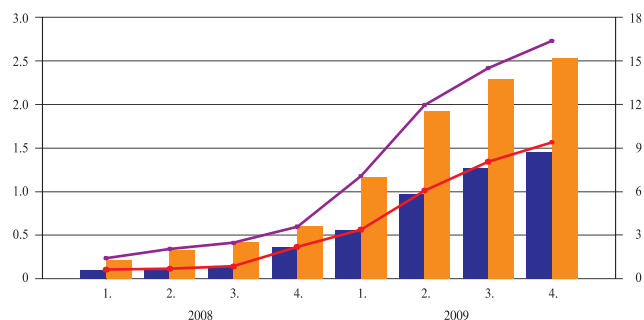

Dziļā recesija tautsaimniecībā krasi ietekmēja aizņēmēju finansiālo stāvokli, ierobežojot to spēju norēķināties par banku saistībām, tādējādi 2009. gadā banku kredītportfeļa kvalitāte būtiski pasliktinājās. Kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvars banku sektora kopējā kredītportfelī 2009. gada beigās sasniedza 16.4% {3.6%} (sk. 21. att.).

21. attēls

KREDĪTI AR ATMAKSAS KAVĒJUMU ILGĀKU PAR 90 DIENĀM, IZVEIDOTIE UZKRĀJUMI, TO ĪPATSVARS KOPĒJĀ BANKU SEKTORA KREDĪTPORTFELĪ
(mljrd. latu)

■ Uzkrājumi
■ Ilgāk par 90 dienām kavētie kredīti
— Ilgāk par 90 dienām kavēto kredītu īpatsvars (%; labā ass)
— Uzkrājumu īpatsvars kopējā kredītportfelī (%; labā ass)

Straujākais kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām atlikuma kāpums bija 1. pusgadā. Lai gan 2. pusgadā kredītu kvalitāte turpināja pasliktināties, tomēr, parādoties pirmajām atveseļošanās pazīmēm tautsaimniecībā un stabilizējoties situācijai NĪ tirgū, tas notika ievērojami lēnāk. Bankas aktīvi darbojās ar aizņēmējiem, kuriem ir finansiālās grūtības, piešķirot tiem atvieglojumus. Šādu pārstrukturēto kredītu atlikums strauji pieauga 2009. gadā un decembra beigās sasniedza 16.3% no kopējā banku kredītportfeļa. Pastāv risks, ka daļa aizņēmēju, kuru saistības tika pārstrukturētas, 2010. gadā tomēr nevarēs par tām norēķināties arī saskaņā ar atviegloto grafiku, un tas varētu veicināt turpmāku kredītportfeļa kvalitātes pasliktināšanos. Ņemot vērā, ka 2010. gadā bezdarba līmenis turpinās augt, bet ienākumu uzlabošanās daudzām māj-saimniecībām nav gaidāma (pakāpeniski sarūkot 2009. gadā, tie pašlaik ir zemā līmenī), to māj-saimniecību skaits, kuras nebūs spējīgas norēķināties par kārtējām saistībām pret bankām, turpmāk varētu pieaugt. Arī nefinanšu sabiedrību sektorā nozarēs ar augstu parāda slogu maksāspēja turpmāk varētu pasliktināties. Tādējādi gaidāms, ka kavēto kredītu īpatsvars kredītportfelī palielināsies arī 2010. gadā, lai gan tas notiks lēnāk nekā 2009. gadā (sk. 8. ielikumu par kredītriska modelēšanu).

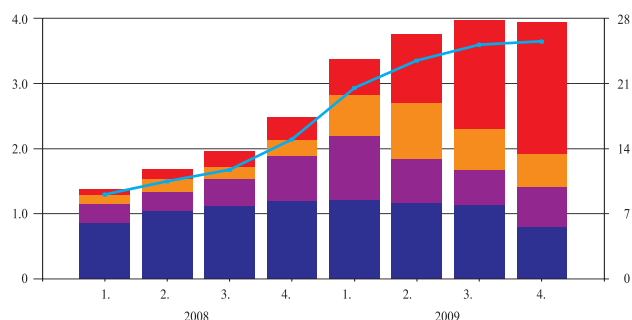
Pasliktinoties kredītportfeļa kvalitātei, bankas izveidoja ievērojamus uzkrājumus nedrošajiem parādiem (to īpatsvars banku sektora kopējā kredītportfelī 2009. gada beigās sasniedza 9.4% {2.2%}), tādējādi ciešot rekordlielus zaudējumus.

Lai gan 4. ceturksnī kopējo kredītu ar maksājumu kavējumu atlikums pirmo reizi pēdējos divos gados samazinājās (sk. 22. att.), tomēr gan 2009. gadā kopumā, gan arī 4. ceturksnī bija spēcīga kredītu migrācija uz augstākajām kavējuma grupām. Kopš 2. ceturkšņa pakāpeniski samazinoties kredītu ar maksājumu kavējumu līdz 90 dienām atlikumam, kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām (galvenokārt ilgāku par 180 dienām) atlikums katru ceturksni ievērojami pieauga. Decembra beigās kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 180 dienām atlikums sasniedza 2.0 mljrd. latu jeb 13.1% no kopējā banku kredītportfeļa (sk. 22. att.). Bankām 2010. gadā būs jārisina jautājums, kā rīkoties ar šiem kredītiem (iespējamais galējais variants ir ķīlas pārņemšana). Vairākas bankas jau izveidoja meitassabiedrības, kuras apsaimnieko pārņemto NĪ, tomēr to apjoms pagaidām ir neliels. 2010. gadā īpašumu pārņemšana banku un banku meitassabiedrību bilancēs varētu paātrināties, jo daudziem aizņēmējiem problēmu risinājumu iespējas jau izsmeltas un turpmāka šo aizņēmēju kredītu pārstrukturēšana nav lietderīga. Atgūšanas procesā esošo kredītu atlikums decembra beigās sasniedza 1.5 mljrd. latu jeb 9.5% no kopējā banku kredītportfeļa.

22. attēls

KREDĪTI AR MAKSĀJUMU KAVĒJUMU UN TO ĪPATSVARS KOPĒJĀ BANKU SEKTORA KREDĪTPORTFELĪ
(mljrd. latu)

■ Kavējums līdz 30 dienām
■ 31–90 dienu kavējums
■ 91–180 dienu kavējums
■ Kavējums ilgāk par 180 dienām
— Kredītu ar maksājumu kavējumu īpatsvars kopējā banku sektora kredītportfelī (labā ass; %)

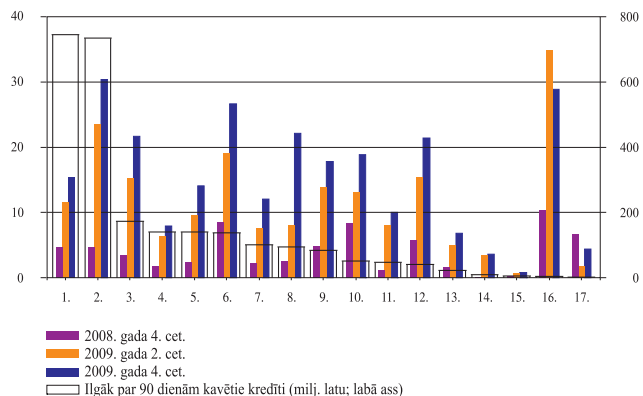
Ekonomiskā lejupslīde vismagāk skāra aizņēmējus, kas iepriekšējos gados uzņēmās pārāk lielus riskus. Lielākoties tie bija tiešā veidā atkarīgi no konjunktūras NĪ tirgū, tāpēc 2009. gadā dramatisks kredītu kvalitātes pasliktinājums bija ar NĪ saistītajās nozarēs – operācijās ar NĪ un būvniecībā. Būtiskākais kredītu ar maksājumu

kavējumu ilgāku par 90 dienām atlikuma pieaugums šīm nozarēm bija 1. pusgadā, kad cenas NĪ tirgū rekordstrauji saruka. Tautsaimniecības recesijas ietekmē kredītu kvalitāte ievērojami pasliktinājās arī citās nozarēs, kurās koncentrēts banku kredītportfelis (sk. 23. att.). Apjoma ziņā visvairāk kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām ir mājsaimniecībām izsniegtajos kredītos mājokļa iegādei. Kopumā ar NĪ saistītajos segmentos³³ joprojām koncentrētas aptuveni divas trešdaļas no kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām atlikuma.

23. attēls

KREDĪTU AR MAKSĀJUMU KAVĒJUMU ILGĀKU PAR 90 DIENĀM ATLIKUMS UN ĪPATSVARS GALVENO KREDĪTU SEGMENTU DALĪJUMĀ (%)

1. Kredīti mājsaimniecībām mājokļa iegādei
2. Operācijas ar NĪ
3. Būvniecība
4. Kredīti nerezidentiem
5. Apstrādes rūpniecība
6. Pārējie kredīti mājsaimniecībām
7. Tirdzniecība
8. Pārējās nozares
9. Kredīti mājsaimniecībām patēriņa preču iegādei
10. Norēķinu karšu un norēķinu kontu kredīti mājsaimniecībām
11. Transports un uzglabāšana, informācijas un komunikācijas pakalpojumi
12. Izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi
13. Lauksaimniecība, medicīna un mezsaimniecība
14. Elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde un ūdens apgāde
15. Finanšu un apdrošināšanas darbības
16. Ieņemšanas rūpniecība un karjeru izstrāde
17. Zivsaimniecība

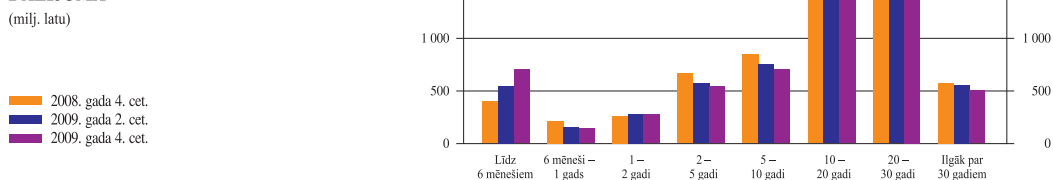
7. ielikums. Kredītu reģistra datu analīze

Saskaņā ar Kredītu reģistra datiem kopējais banku un ārvalstu banku filiāļu, banku meitassabiedrību, apdrošinātāju un krājaizdevu sabiedrību (tālāk tekstā – dalībnieki) kredītportfelis 2009. gada beigās bija 16.5 {18.0} mljrd. latu un vidējais kredītportfeļa atlikušais atmaksas termiņš – 9.3 {9.2} gadi.

2009. gadā pakāpeniski samazinājās kredītu atlikums gandrīz visos atlikušā termiņa diapazonos (izņemot īstermiņa kredītus ar atlikušo termiņu līdz 6 mēnešiem), kas norāda uz to, ka aktīva kredītu pārstrukturēšana, kas bieži vien izpaužas termiņa pagarināšanā, būtiski nepalielināja kopējo atlikušo termiņu gan mājsaimniecībām (vidējais atlikušais atmaksas termiņš 2009. gada decembra beigās – 16.5 {17.0} gadi), gan nefinanšu sabiedrībām (attieciņi 4.6 {4.6} gadi) izsniegto kredītu atlikumā (sk. 7.1.a un 7.1.b att.). Tas norāda, ka mājsaimniecībām un nefinanšu sabiedrībām kredītu termiņa pagarināšanu pārstrukturēšanas dēļ pilnībā kompensēja termiņa samazinājums kredītportfeļa atmaksu dēļ.

7.1.a attēls

KREDĪTU REĢISTRA DALĪBNIKU REZIDENTU MĀJSAIMNIECĪBĀM IZSNIEGTO KREDĪTU ATLIKUMS ATLIKUSĀ ATMAKSAS TERMIŅA DALĪJUMĀ (milj. latu)

Lai gan banku no jauna izsniegto kredītu atlikums³⁴ 2009. gadā būtiski mazinājās, tomēr, sasniedzot zemāko punktu 2. ceturksnī, turpmākajos ceturkšņos tas stabilizējās un pat nedaudz pieauga (sk. 7.2. att.).

2. pusgadā rezidenti no jauna izsniegto kredītu atlikums saglabājās virs 250 milj. latu ceturksnī. Tas galvenokārt bija novirzīts nefinanšu sabiedrībām, izsniedzot gan aizdevumus pamatlīdzekļu iegādei un citu

³³ Mājsaimniecībām izsniegtajos kredītos mājokļa iegādei, operācijās ar NĪ, būvniecībā.

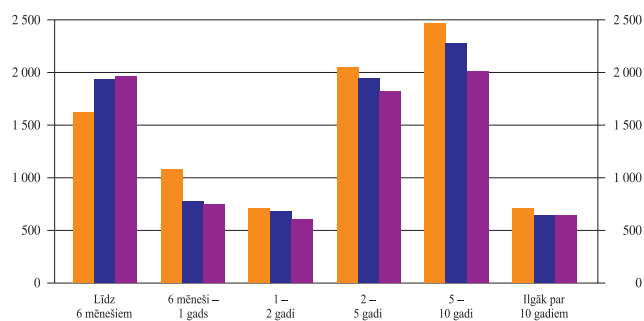
³⁴ Ceturksnī no jauna izsniegto kredītu atlikums attiecīgā ceturkšņa beigās, t.i., ņemot vērā šo kredītu dzēšanu no izsniegšanas datuma līdz ceturkšņa beigām.

7.1.b attēls

**KREDĪTU REĢISTRA DALĪBNIEKU
REZIDENTU NEFINANŠU SABIEDRĪBĀM
IZSNIERTO KREDĪTU ATLIKUMS
ATLIKUŠĀ ATMAKSAS TERMIŅĀ
DALĪJUMĀ**

(milj. latu)

2008. gada 4. cet.
2009. gada 2. cet.
2009. gada 4. cet.

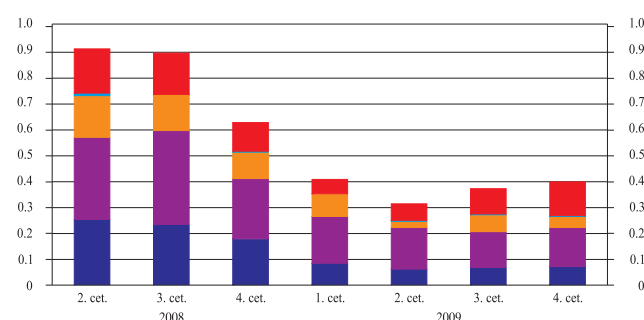

7.2. attēls

**BANKU CETURKSŅĪ IZSNIERTO KREDĪTU
ATLIKUMS**

(perioda beigās; mljrd. latu)

Mājsaimniecības
Nefinanšu sabiedrības
Finanšu iestādes
Pašvaldības
Nerezidenti

ilgtermiņa ieguldījumu projektu finansēšanai, gan arī kredītus apgrozāmo līdzekļu palielināšanai. 2. pusgadā nefinanšu sabiedrībām no jauna izsniegto hipotēku kredītu un mājsaimniecībām no jauna izsniegto kredītu atlikums bija ļoti mazs.

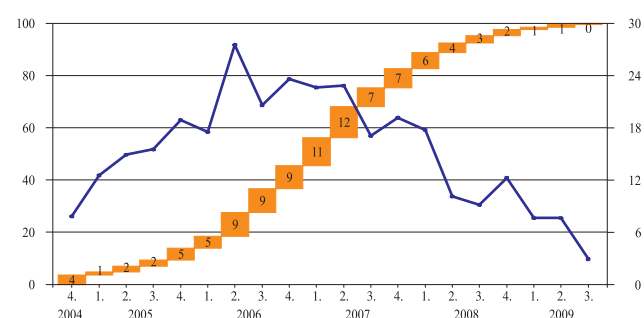
Vairāk nekā puse (55.6%) no kredītiem, kas 2009. gada decembra beigās bija ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām, izsniegti 2006. gadā–2007. gada 1. pusgadā, t.i., spēcīgākā kreditēšanas kāpuma periodā un laikā, kad tautsaimniecība bija ļoti nesabalansēta (sk. 7.3. att.). Attiecīgi vērojams īpaši augsts 2006. gadā un 2007. gada 1. pusgadā izsniegto kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvars kopējā periodā izsniegto kredītu atlikumā.

7.3. attēls

**KREDĪTI AR MAKSĀJUMU KAVĒJUMU
ILGĀKU PAR 90 DIENĀM IZSNIEGŠANAS
PERIODU DALĪJUMĀ UN TO ĪPATSVARS
ATTIECĪGĀJĀ PERIODĀ IZSNIEGTO
KREDĪTU ATLIKUMĀ**

(%)

Īpatsvars kopējos kavētajos kredītos
Īpatsvars periodā izsniegto kredītu atlikumā (labā ass)

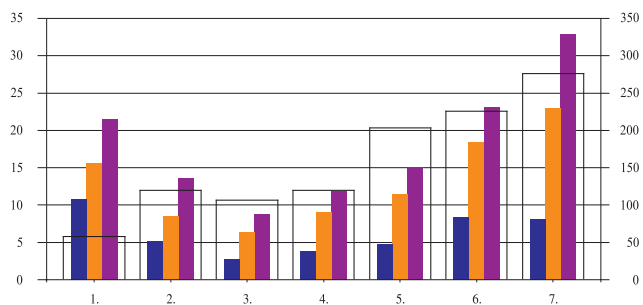
Kredītu reģistra dati ļauj raksturot mājsaimniecībām izsniegto kredītu kvalitāti atkarībā no kredītu atlikuma apjoma. Lai gan 2009. gadā kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvars auga visos atlikuma lieluma diapazonos (sk. 7.4. att.), tomēr vislielākās grūtības ar parāda apkalpošanu ir mājsaimniecībām, kas ņēmušas lielus kredītus (kuru atlikums 2009. gada beigās pārsniedza 100 000 latu). Šo aizņēmumu atlikums veido 45% no kopējā mājsaimniecībām izsniegto kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām atlikuma.

7.4. attēls

**REZIDENTU MĀJSAIMNIECĪBĀM
IZSNIEGTIE KREDĪTI AR MAKSĀJUMU
KAVĒJUMU ILGĀKU PAR 90 DIENĀM
ATLIKUMA APJOMU DALĪJUMĀ**
(% no kredītu atlikuma attiecīgajā atlikuma apjoma
diapazonā)

1. Līdz 1 000 latu
2. 1 000–10 000 latu
3. 10 000–30 000 latu
4. 30 000–50 000 latu
5. 50 000–100 000 latu
6. 100 000–200 000 latu
7. Vairāk par 200 000 latu

■ 2008. gada 4. cet.
■ 2009. gada 2. cet.
■ 2009. gada 4. cet.
□ Ilgāk par 90 dienām kavētie kredīti (milj. latu; labā ass)

3.3. Kredītriska šoku absorbētspēja

2009. gadā, būtiski palielinoties banku kapitalizācijas līmenim, to spēja absorbēt kredītriska šokus uzlabojās.

Ņemot vērā FKTK ierosinātās būtiskās banku kredītu kvalitātes novērtēšanas metodoloģijas pārmaiņas³⁵, Latvijas Banka 2009. gadā pilnveidoja banku jutīguma pret kredītriska pieaugumu aprēķināšanas metodoloģiju, par kredītriska šoka galveno mainīgo nosakot banku kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvaru kredītu kopsummā. Veicot jutīguma testu atbilstoši prognozējamam uzkrājumu pieaugumam, tiek noteiktas banku KPR vērtības šoka rezultātā un minimālās kapitāla prasības izpildei nepieciešamais papildu kapitāla apjoms.

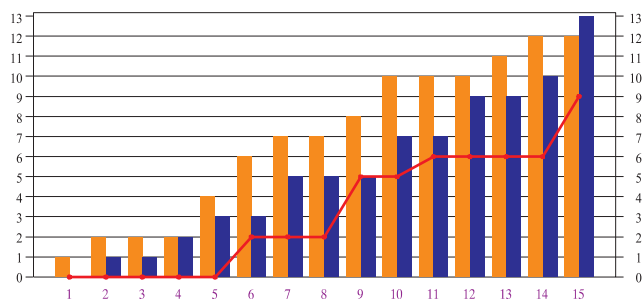
2009. gadā banku sektors izturēja ievērojamu kredītriska šoku, ne tikai absorbējot rekordlielus zaudējumus, bet arī palielinot kapitāla pietiekamības līmeni līdz vēsturiski augstākajam. Tas pozitīvi ietekmēja arī jutīguma testu rezultātus, kas rāda³⁶, ka 2009. gada beigās salīdzinājumā ar iepriekšējā gada beigām banku spēja absorbēt kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvara pieaugumu banku kopējā kredītportfelī uzlabojusies. Kopumā 2009. gada beigās Latvijas bankas bez papildu kapitāla ieguldījumiem spētu absorbēt potenciālu kredītriska pieaugumu, kura dēļ kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvars banku kredītportfelī pieaugtu no 16.4%³⁷ līdz 21.4% (par 5 procentu punktiem; sk. 24. un 25. att.). Tas savukārt ļauj secināt, ka Latvijas banku sektors bez papildu kapitāla ieguldījumiem spētu absorbēt kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām apjoma pieaugumu aptuveni par 30%.

24. attēls

**VISPĀRĒJĀ KREDĪTRISKA ŠOKU
ABSORBĒTSPĒJA**

(banku skaits ar KPR mazāku par minimālo kapitāla prasību;
ilgāk par 90 dienām kavēto kredītu īpatsvara pieaugums (procentu
punktos) kopējos kredītos)

■ 2008. gada 4. cet.
■ 2009. gada 2. cet.
— 2009. gada 4. cet.

³⁵ 2009. gada 28. martā stājās spēkā FKTK "Aktīvu kvalitātes novērtēšanas un uzkrājumu veidošanas normatīvie noteikumi" ar būtiski mainītu ienākumu nenesošo kredītu definīciju. Tādējādi ienākumus nenesošo kredītu laukrindas jaunākie novērojumi kļuva nesalīdzināmi ar vēsturiskajiem novērojumiem.

³⁶ Jutīguma testu rezultāti rāda, cik lielus kredītriska pieauguma radītos zaudējumus bankas spētu absorbēt, līdz to KPR kļūtu mazāks par minimālo kapitāla prasību. Banku zaudējumi jutīguma testā izpaužas kā nepieciešamība veikt papildu uzkrājumus kredītiem ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām, kuru apjoms un tādējādi arī īpatsvars kopējā kredītu atlikumā kredītriska pieauguma dēļ palielinās. Aprēķinos tiek izmantota FKTK ieteiktā uzkrājumu norma (60%), kura atspoguļo banku papildus izveidoto kopējo uzkrājumu īpatsvaru kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām kopējā atlikuma pieaugumā. Tiek pieņemts, ka banku pārskata gada peļņa ir nulle, un banku kapitāls un riska svērtie aktīvi tiek samazināti par papildus veicamo uzkrājumu apjomu. Aprēķinos ņemti vērā banku kapitāla palielināšanas plāni 2010. gadā.

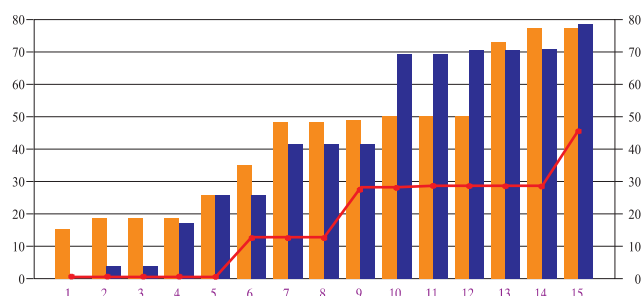
³⁷ Kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvars banku kredītportfelī 2009. gada beigās.

25. attēls

**VISPĀRĒJĀ KREDĪTRISKA ŠOKU
ABSORBĒTSPĒJA**

(banku ar KPR mazāku par minimālo kapitāla prasību īpatsvars
kopējos banku aktīvos; ilgāk par 90 dienām kavēto kredītu
īpatsvara pieaugums (procentu punktos) kopējos kredītos)

■ 2008. gada 4. cet.
■ 2009. gada 2. cet.
— 2009. gada 4. cet.

8. ielikums. Latvijas Bankas kredītriska modelis makroekonomiskajai stresa testēšanai

Pēdējos 10 gados būtiski audzis pētījumu skaits, kuros modelēta saikne starp kredītrisku un makroekonomisko vidi. Kredītrisks ir svarīgākais riska avots Latvijas finanšu sistēmā – to atspoguļo tas, ka kredītriska kapitāla prasība veido 90% no Latvijas banku kapitāla prasības kopsummas. Lai veiktu kredītriska makroekonomiskā stresa testus, Latvijas Bankā novērtēts makroekonomiskais kredītriska modelis, kas ļauj noteikt dažādu makroekonomiskās attīstības scenāriju ietekmi uz banku sektora kredītportfeļa kvalitāti.

Kredītriska modelis

Kā kredītrisku raksturojošs rādītājs izmantots kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvars kopējā kredītu atlikumā

$$p_t = \frac{\text{past_due}_t}{\text{loans}_t}$$

Tā kā p_t iespējamās vērtības pēc definīcijas ir ierobežotas intervālā no 0 līdz 1, lai noteiktu statistiskās sakarības, kas saista p_t ar makroekonomiskajiem rādītājiem, klasiskā regresija nav piemērojama. Eksistē divas pieejas īpatsvara modelēšanā: vienā no tām sakarības novērtētas ar loģistiskās regresijas palīdzību, otrā – īpatsvaram lietots pārveidojums, kas ļauj pārveidotajam mainīgajam lietot klasisko regresijas modeli (šī pieeja ir izplatītāka un tika lietota vairākos darbos, sk., piemēram, [2], [3]; abas pieejas aplūkotas rakstā [1]). Modelējot kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvaru Latvijas banku sektorā, izvēlēts otrais variants, t.i., kavēto kredītu īpatsvaram tika lietota logita transformācija:

$$\lambda_t = \ln \left(\frac{1 - p_t}{p_t} \right).$$

λ_t ir kredītriska indikators: lielākām λ_t vērtībām atbilst labāka kredītu kvalitāte ar zemāko saistību nepildīšanas varbūtību.

Kredītriska indikatora vērtības nosaka makroekonomiskie faktori. Tā kā kredītriska indikators λ_t nav stacionārs, lai noteiktu modeļa parametru konsistentus novērtējumus, tika novērtēta indikatora λ_t ceturkšņu starpību $\Delta\lambda_t = \lambda_t - \lambda_{t-1}$ regresija uz makroekonomiskajiem mainīgajiem:

$$\Delta\lambda_t = \beta_0 + \beta_1 x_{1,t} + \beta_2 x_{2,t} + \dots + \beta_k x_{k,t} + \varepsilon_t.$$

Šeit $x_t = (x_{1,t}, x_{2,t}, \dots, x_{k,t})$ ir makroekonomisko mainīgo kopuma vērtības laika brīdī t , bet $\beta = (\beta_0, \beta_1, \beta_2, \dots, \beta_k)$ ir vektors no parametriem, no kuriem katrs nosaka, cik dziļi un kādā virzienā attiecīgā mainīgā pārmaiņas ietekmē kredītriska indikatoru un tādējādi arī kavēto kredītu īpatsvaru; ε_t – neatkarīgas un vienādi sadalītas gadījuma kļūdas.

Kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām dati pieejami, sākot ar 2004. gada 3. ceturksni. Ņemot vērā īso kredītu ar kavējumu ilgāku par 90 dienām laikrindu, lai palielinātu novērojumu skaitu, modeļa parametri novērtēti, balstoties uz paneļa datiem: tika izvēlētas septiņas pēc izsniegto kredītu apjoma lielākās bankas, kuru kopējais izsniegto kredītu apjoms 2009. gada beigās veidoja aptuveni 74% no kopējā

Latvijas banku kredītportfeļa. Modeļa novērtēšanai izmantoti dati no 2006. gada 3. ceturkšņa līdz 2008. gada 4. ceturksnim. Laika intervāla izvēle saistīta ar to, ka, sākot ar 2006. gada 3. ceturksni, iezīmējās kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām augšanas tendence. Pilna cikla trūkuma dēļ vēsturiskie dati, kuri attiecās uz tautsaimniecības straujas izaugsmes periodu no 2004. gada 3. ceturkšņa līdz 2006. gada 2. ceturksnim, maz noderīgi modelēšanai ekonomiskās lejupslīdes apstākļos.

Lai noteiktu optimālo daudzfaktoru modeli, skaidrojošo makroekonomisko mainīgo kopums tika sašķelts šādās grupās: cikliskie rādītāji, mājssaimniecību rādītāji, cenu stabilitātes rādītāji un procentu likmes. Sākumā novērtēti visi vienfaktora modeļi (iekļaujot atkarīgo mainīgo laika brīdī t un skaidrojošo mainīgo vērtības laika brīdī t , kā arī tā laika nobīdes (lagus) līdz 4 ieskaitot). Šie novērtējumi tika izmantoti kā kredītriska indikatora atkarības no makroekonomiskajiem mainīgajiem rādītāji. Tad tika novērtētas visas iespējamās regresijas, iekļaujot no katras grupas ne vairāk kā vienu mainīgo (tika apskatītas arī šo pašu mainīgo laika nobīdes līdz 4 ieskaitot un to kombinācijas). Iegūtās regresijas tika sakārtotas pēc koriģētā determinācijas koeficienta (adjusted R^2) vērtībām. Modeļi ar neloģiskām (no ekonomikas teorijas viedokļa) zīmēm vai nenozīmīgiem parametriem tika atmetti. Nākamajā solī labākie modeļi tika pārbaudīti uz koeficientu stabilitāti, novērtējot to pašu modeli dažādās apakšizlasēs. Balstoties uz šo procedūru rezultātiem, tika izvēlēts kredītriska modelis, kas, no vienas puses, uzrādīja pietiekami augstu koriģētā determinācijas koeficienta vērtību un, no otras puses, arī pietiekamu koeficientu novērtējumu stabilitāti.

Makroekonomiskais kredītriska modelis saista izvēlēto banku kredītriska indikatorus ar reālā IKP, bezdarba un PCI pārmaiņām. IKP tiek lietots kā aizņēmēju ienākumu un arī ekonomiskās attīstības cikla stāvokļa raksturojošais rādītājs, PCI – kā cenu līmeņa stabilitātes rādītājs, bezdarbs – kā mājssaimniecību finansiālā stāvokļa raksturojošais rādītājs.

$$\Delta \lambda_{it} = 5.88 * (\Delta \ln IKP_REAL_t + \Delta \ln IKP_REAL_{t-1}) / 2 - \\ - 1.28 * \Delta \ln Bezdarbs_{t-2} - 10.86 * \Delta \ln PCI_t$$

Modeļa parametru novērtēšanai izmantoti septiņu banku paneļa ceturkšņu dati no 2006. gada 3. ceturkšņa līdz 2008. gada 4. ceturksnim (kopumā 70 novērojumu). Visi modeļa parametri ir nozīmīgi 1% nozīmības līmenī; fiksētie efekti ir nenozīmīgi.

Lai ilustrētu modeļa lietojamību makroekonomiskā stresa testēšanā, analizēta divu scenāriju ietekme uz kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvaru kopējā kredītu atlikumā.

Scenāriji

Bāzes scenārijs balstās uz Latvijas Bankas ceturkšņu makroekonomiskajām prognozēm un paredz lēnu Latvijas tautsaimniecības atveseļošanos 2010. gadā. Prognozēts, ka Latvijas IKP pieauguma temps saglabāsies negatīvs un būs –2.5%, darba meklētāju īpatsvars sasniegs 21.3%, gada vidējā inflācija saglabāsies negatīva un būs –3.6%.

Stresa scenārijā analizēta potenciālā Latvijas tautsaimniecības reakcija uz būtisku ārējā pieprasījuma šoku (–15%), kas varētu īstenoties, eiro zonas tautsaimniecībai atveseļojoties būtiski lēnāk, nekā pašlaik prognozēts. Šā šoka ietekme tika simulēta ar Latvijas makroekonomiskā modeļa palīdzību (sk. Beņkovskis, K., Stikuts, D. Latvijas makroekonomiskais modelis. Rīga : Latvijas Banka, 2006. Pētījums Nr. 2/2006). Modelēšanas rezultāti rāda, ka šāds šoks var būtiski aizkavēt tautsaimniecības atveseļošanās procesu. IKP pieauguma temps būs par 4 procentu punktiem mazāks nekā bāzes scenārijā, darba meklētāju īpatsvars būs par 1.3 procentu punktiem lielāks nekā bāzes scenārijā, inflācija būtiski neatšķirsies no bāzes scenārija un būs par 0.1 procentu punktu mazāka.

Makroekonomisko scenāriju ietekmes uz kredītrisku modelēšanas rezultāti

Iegūtie modeļa parametri tika izmantoti Latvijas banku sektora kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvara dinamikas modelēšanai periodam līdz 2010. gada 4. ceturksnim.

Bāzes scenārijā 2010. gada beigās kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvars pieaugs līdz 22.2%. Stresa scenārijā 2010. gada beigās kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvars sasniegs 26.4%.

Literatūra

1. Boss, F., Pann, P., Schneider, U. Modeling Credit Risk through the Austrian Business Cycle: An Update of the OeNB Model, Financial Stability Report, 17 June 2009.
2. Deutsche Bundesbank Financial Stability Review, November 2005, 59 p.
3. Virolainen, K. Macro Stress Testing with a Macroeconomic Credit Risk Model for Finland, Bank of Finland Discussion Paper, No. 18/2004.

Lai izvērtētu banku kredītriska šoku absorbētspēju kopsakarībā ar Latvijas tautsaimniecības attīstības prognozēm, tika veikti stresa testi, izmantojot ar Latvijas Bankas kredītriska modeļa novērtēšanas palīdzību iegūtās kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvara banku kopējā kredītportfelī prognozes 2010. gada beigām. Aprēķini tika veikti atbilstoši bāzes un stresa scenārija parametriem, balstoties uz banku sektora datiem 2009. gada beigās (sk. 2. tabulu).

2. tabula

MAKROEKONOMISKĀ KREDĪTRISKA STRESA TESTU REZULTĀTI 2010. GADA BEIGĀS

	Bāzes scenārijs	Stresa scenārijs
Prognozētais kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvars banku kredītportfelī 2010. gada beigās (%)	22.2	26.4
Banku skaits ar KPR mazāku par 8%	0	5
Papildus nepieciešamais kapitāls (milj. latu)	0	67.8
Papildus nepieciešamie uzkrājumi (milj. latu)	538.6	927.7
Banku ar KPR mazāku par 8% aktīvi (% no banku kopējiem aktīviem)	0	28.0
Papildus nepieciešamie uzkrājumi (% no banku kopējiem aktīviem)	2.5	4.3

Bāzes scenārija īstenošanās 2010. gadā bankām kopumā radītu nepieciešamību veidot papildu uzkrājumus 538.6 milj. latu apjomā jeb 2.5% no banku aktīvu kopapjoma. Aprēķini rāda, ka banku līdz 2009. gada beigām izveidotā kapitāla bāze ļautu tām bez problēmām absorbēt šādu zaudējumu pieaugumu.

Stresa scenārija īstenošanās gadījumā piecām bankām, lai absorbētu kredītriska pieaugumu un izpildītu kapitāla pietiekamības prasību, rastos nepieciešamība palielināt kapitālu kopā par 67.8 milj. latu. Papildus nepieciešamo uzkrājumu apjoms sasniegtu 927.7 milj. latu jeb 4.3% no banku aktīvu kopapjoma.

4. BANKU LIKVIDITĀTES UN TIRGUS RISKS

4.1. Banku finansējuma un likviditātes risks

Likviditātes risks 2009. gada beigās būtiski mazinājās, un to nodrošināja termiņnoguldījumu atlikuma un kapitāla pieaugums bankās. Arī reitingu aģentūras saskata tautsaimniecības stabilizācijas pazīmes. Lai turpmāk nodrošinātu ieguldītāju labvēlīgu attieksmi un uzlabotu finansējuma pieejamību tirgos, aktīvi jāturpina sāktās strukturālās reformas un fiskālā konsolidācija.

2009. gadā pasaules finanšu vidē bija vērojamas atveseļošanās pazīmes, kas radīja piesardzīgu optimismu par iespējamām investīciju ieplūdēm arī Latvijā. Pozitīvs signāls bija AS "Parex banka" spēja piesaistīt par akcionāru ERAB, kura ieguva 25% un vienu balsi un ieguldīja subordinēto kapitālu. Arī starptautiskās reitingu aģentūras gada beigās daudz optimistiskāk vērtēja Latvijas ekonomiskās atveseļošanās iespējas, nemainot piešķirtos reitingus. Turpinoties tautsaimniecības stabilizācijai, 2010. gada februārī S & P mainīja Latvijas kredītreitinga nākotnes vērtējumu no negatīva uz stabilu un marta beigās arī *Moody's* mainīja Latvijas kredītreitinga nākotnes vērtējumu no negatīva uz stabilu, norādot uz būtisku situācijas uzlabošanos pēdējo sešu mēnešu laikā.

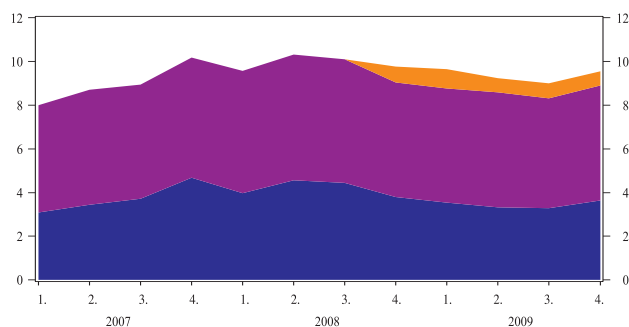
2009. gada beigās banku likviditāte strauji uzlabojās, un to veicināja stabilizācija finanšu tirgos Latvijā un pasaulē, kā arī laikus pieņemtais likums "Par valsts budžetu 2010. gadam". Tāpēc rezidentu un nerezidentu noguldījumu atlikums bankās pieauga, liecinot par uzticības atjaunošanos banku sektoram. Noguldījumu atlikuma kāpums varētu saglabāties arī 2010. gadā, ja turpināsies iesāktās tautsaimniecības stabilizācijas reformas.

2009. gadā banku sektora piesaistīto noguldījumu atlikums samazinājās par 210.4 milj. latu (rezidentu noguldījumu atlikums – par 53.0 milj. latu, t.sk. 51.9 milj. latu bija Valsts kases noguldījumu AS "Parex banka" kapitalizācija, un nerezidentu noguldījumu atlikums – par 157.4 milj. latu). 2009. gada beigās šādu noguldījumu atlikums bija 9 549.7 milj. latu (t.sk. Valsts kases līdzekļu noguldījums AS "Parex banka" – 622.0 milj. latu; sk. 26. att.). Gada pirmajos trijos ceturkšņos piesaistīto noguldījumu atlikums saruka par 755.6 milj. latu, jo stāvokli ietekmēja nenoteiktība par Latvijas tautsaimniecības attīstības nākotnes prognozēm. Rezidentu eiro piesaistīto noguldījumu atlikums palielinājās, bet gada laikā latos piesaistīto noguldījumu atlikuma īpatsvars kopējā rezidentu noguldījumu atlikumā samazinājās par 9 procentu punktiem (līdz 40%). Gada beigās latos piesaistīto noguldījumu atlikuma īpatsvars kopējā rezidentu noguldījumu atlikumā nedaudz pieauga, un to veicināja augstās latu procentu likmes un IIN bāzes paplašināšana ar kapitāla pieauguma nodokli (ar 2010. gada 1. janvāri), kas ļāva bankām piesaistīt noguldījumus, veicot procentu samaksu par noguldījumiem termiņa sākumā (sk. 27. att.).

26. attēls

NEBANKU NOGULDĪJUMU DINAMIKA (mljrd. latu)

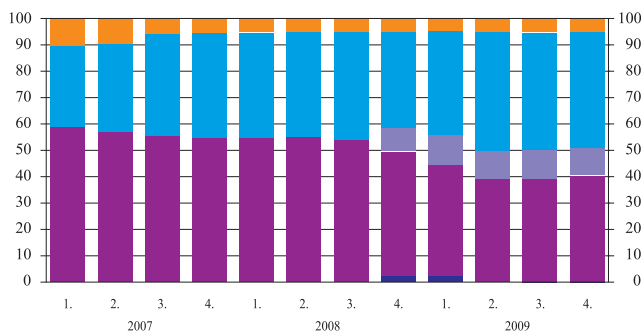
■ Nerezidentu noguldījumi
■ Rezidentu noguldījumi
■ Valsts kases noguldījumi

27. attēls

NEBANKU NOGULDĪJUMI VALŪTU DALĪJUMĀ (%)

■ Valsts kases noguldījumi latos
■ Nebanku noguldījumi latos (neietverot Valsts kasi)
■ Valsts kases noguldījumi eiro
■ Nebanku noguldījumi eiro (neietverot Valsts kasi)
■ Nebanku noguldījumi citā valūtā

ES15 valstu banku grupu meitasbanku saistības pret to mātesbankām samazinājās par 1 203.3 milj. latiem, un kritumu galvenokārt noteica kredītportfeļa apjoma sarukums par 771.7 milj. latu, kā arī apmaksātā un subordinētā kapitāla apjoma pieaugums par 509.5 milj. latiem (sk. 28. att.). Tomēr šī banku grupa arvien saglabā iespējas strauji atsākt kredītēšanu, jo īstermiņa prasības pret mātesbankām gada laikā pieauga par 355.9 milj. latu un gada beigās sasniedza 794.8 milj. latu. Uzlabojoties ekonomiskajai situācijai valstī, daļu šo aktīvu varētu ieguldīt kredītēšanā.

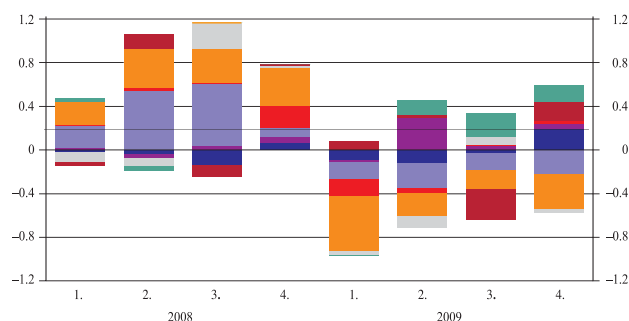
Savukārt pārējo banku finansējuma struktūru nozīmīgi ietekmēja noguldījumu atlikuma sarukums (gada laikā – par 211.4 milj. latu; sk. 29. att.), kā arī sindicēto kredītu atmaksa 481.6 milj. latu apjomā. Valsts kases līdzekļu noguldījuma atlikums AS "Parex banka" gada laikā būtiski nemainījās. Arī šī banku grupa spēja palielināt apmaksāto un subordinēto kapitālu par 420.2 milj. latu un uzlabot kapitalizācijas līmeni. 4. ceturksnī tika atgūta noguldītāju uzticība un bankas izpildīja saistības pret sindicētajiem aizdevējiem, tomēr tuvākajā laikā papildu finansējuma piesaistes iespējas finanšu tirgos šai banku grupai būs apgrūtinātas.

Jutīgums pret ārvalstu MFI finansējumu Latvijas banku sektorā bija nozīmīgs. To ierobežo vairāki faktori: ES15 valstu banku grupu meitasbanku finansējuma ilgais atmaksas termiņš, EK un SVF 2009. gada septembrī Stokholmā noslēgtā vienošanās ar Ziemeļvalstu bankām (*Swedbank AB*, *Skandinaviska Enskilda Banken AB*, *Nordea Bank Finland Plc* un *Bank DnB NORD A/S*), kurā izteikta apņemšanās atbalstīt savas filiāles un meitasbankas Latvijā, nodrošinot likviditātes un kapitāla pietiekamības rādītājus atbilstoši spēkā esošajām tiesību aktu prasībām. Savukārt iekšzemes bankām ir ierobežota pieeja finanšu tirgiem, tāpēc to saistību apjoms sarūk.

28. attēls

**ES15 VALSTU BANKU GRUPU
MEITASBANKU NOZĪMĪGĀKO AKTĪVU UN
PASĪVU POZĪCIJU CETURKŠŅA PĀRMAIŅAS**
(mljrd. latu)

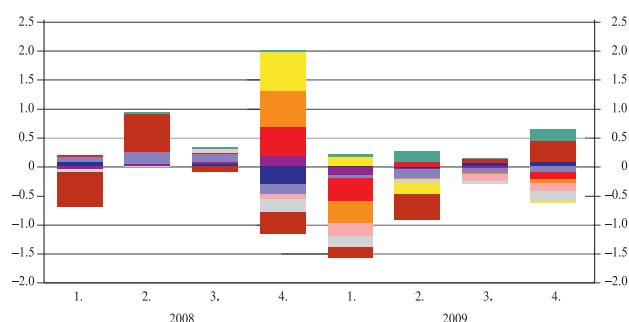
- Prasības pret Latvijas Banku
- Prasības pret mātesbankām
- Nebanku kredīti
- Valdības vērtspapīri
- Saistības pret radniecīgajām bankām
- Saistības pret pārējām bankām
- Nebanku noguldījumi
- Apmaksātais un subordinētais kapitāls

29. attēls

**PĀRĒJO BANKU NOZĪMĪGĀKO AKTĪVU UN
PASĪVU POZĪCIJU CETURKŠŅA PĀRMAIŅAS**
(mljrd. latu)

- Prasības pret Latvijas Banku
- Prasības pret bankām
- Nebanku kredīti
- Valdības vērtspapīri
- Saistības pret Latvijas Banku
- Sindicētie kredīti
- Saistības pret pārējām bankām
- Valsts kases noguldījumi AS "Parex banka"
- Pārējie nebanku noguldījumi
- Apmaksātais un subordinētais kapitāls

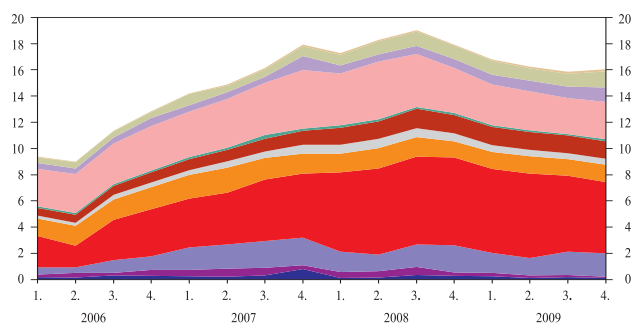

Kopumā likviditātes risku būtiski mazina ilgtermiņa finansējums no ārvalstu MFI (73.0% no kopējā MFI finansējuma jeb trešā daļa no visām saistībām; sk. 30. att.).

30. attēls

**BANKU FINANSĒJUMA STRUKTŪRA PĒC
ATLIKUŠĀ TERMIŅĀ**
(mljrd. latu)

- MFI finansējums
 - Pieprasījuma
 - ≤1M
 - >1M≤12M
 - >12M
- Mājsaimniecību noguldījumi
 - Pieprasījuma
 - ≤1M
 - >1M≤12M
 - >12M
- Nefinanšu sabiedrību noguldījumi
 - Pieprasījuma
 - ≤1M
 - >1M≤12M
 - >12M

4. ceturksnī strauji pieauga noguldījumu atlikums, tāpēc FKTK noteiktais likviditātes rādītājs³⁸ bija augstākais kopš 2002. gada (62.8%; sk. 31. att.). Salīdzinot ES15 valstu banku grupu meitasbanku un pārējo banku likviditātes rādītājus, redzams, ka iepriekšējos gados to līmenis bija visai atšķirīgs, jo atšķirīgi bija šo divu banku grupu uzņēmējdarbības modeļi, ES15 valstu banku grupu meitasbankām vairāk novirzot līdzekļus ilgtermiņa kredīvēšanai. Tomēr 2009. gadā abu banku grupu likviditātes rādītāji izlīdzinājās (sk. 32. att.), jo ES15 valstu banku grupu meitasbanku kredītportfeļa apjoma samazinājums tika aizstāts ar ieguldījumiem likvidos aktīvos.

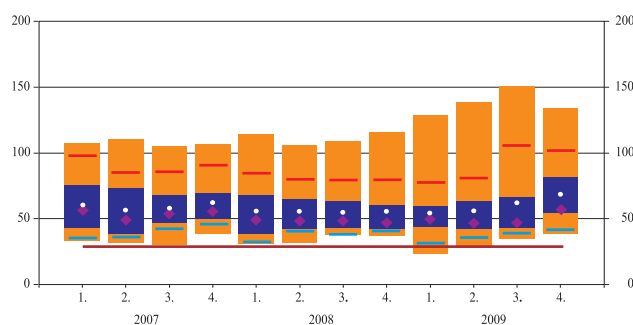
Lai novērtētu nozīmīgu finansējuma aizplūžu iespējamās sekas, Latvijas Banka veic likviditātes stresa testus. Likviditātes stresa testu rezultāti rāda, cik lielu nerezidentu ne-MFI noguldījumu, rezidentu ne-MFI noguldījumu un kopējā finansējuma (MFI un ne-MFI) ar atlikušo atmaksas termiņu līdz 3 mēnešiem aizplūdi bankas varētu izturēt, līdz to likviditātes rādītājs sasniegtu 0.

³⁸ Likvidie aktīvi (nauda kasē; prasības pret Latvijas Banku un maksāspējīgām kredītiestādēm, kuru atlikušais termiņš nepārsniedz 30 dienu, un noguldījumi ar citu termiņu, ja līgumā paredzēta iespēja izņemt tos pirms noteiktā termiņa; ieguldījumi finanšu instrumentos, ja tiem ir pastāvīgs, neierobežots tirgus) nedrīkst būt mazāki par 30% no banku kārtējo saistību, kuru atlikušais termiņš nepārsniedz 30 dienu, kopsummas.

31. attēls

FKTK LIKVIDITĀTES RĀDĪTĀJA IZPILDES
REZULTĀTU IZKLIEDE

Minimuma un maksimuma diapazons
 Starpkvartīļu intervāls
 Medijāna
 Vidējais svērtais
 90. procentile
 10. procentile
 FKTK noteiktā minimālā likviditātes norma

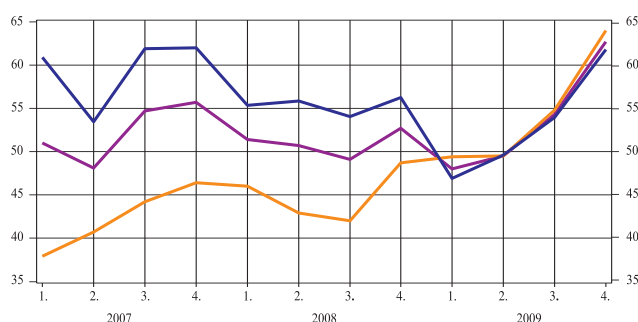

Piezīme. Nav ietvertas divas mazas bankas ar ļoti augstu likviditātes rādītāju.

32. attēls

FKTK LIKVIDITĀTES RĀDĪTĀJS
BANKU GRUPU DALĪJUMĀ
(%)

Banku sektors kopā
 ES15 valstu banku grupu meitasbankas
 Pārējās bankas

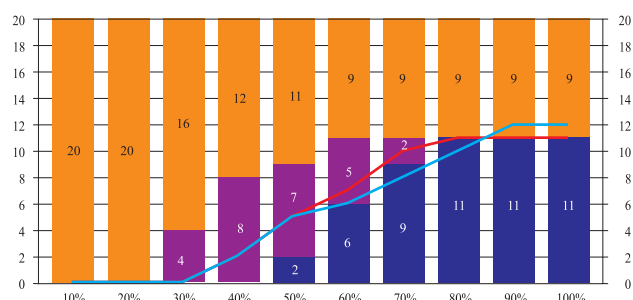

Pirmais stresa testa scenārijs rāda, cik liela daļa nerezidentu noguldījumu var aizplūst, neradot bankām likviditātes iztrūkumu, ar nosacījumu, ka bankas neaizņemas papildu resursus noguldījumu aizplūdes kompensēšanai. Vērtējot likviditātes stresa testa rezultātus, jāsecina, ka visas bankas spētu pildīt savas saistības, ja no bankām aizplūstu nerezidentu ne-MFI noguldījumi 41% apmērā. Gada laikā šī attiecība nozīmīgi uzlabojās, un to ietekmēja banku spēja palielināt likvido aktīvu apjomu (sk. 33. un 34. att.). Ja tiktu izņemti visi nerezidentu ne-MFI noguldījumi, 11 banku, kuru aktīvi kopā veido 32% no banku sektora aktīviem, nespētu izpildīt savas īstermiņa saistības un kļūtu nelikvidas. Tomēr 2009. gada dati liecina, ka nevienai bankai nav bijušas tik nozīmīgas nerezidentu noguldījumu mēneša aizplūdes, un atsevišķas bankas maksimālais nerezidentu noguldījumu mēneša aizplūdes apjoms nepārsniedza 15% no kopējā bankas nerezidentu noguldījumu atlikuma.

33. attēls

LIKVIDITĀTES STRESA TESTU REZULTĀTI,
JA AIZPLŪST NEREZIDENTU NOGULDĪJUMI
(31.12.2009.; banku skaits)

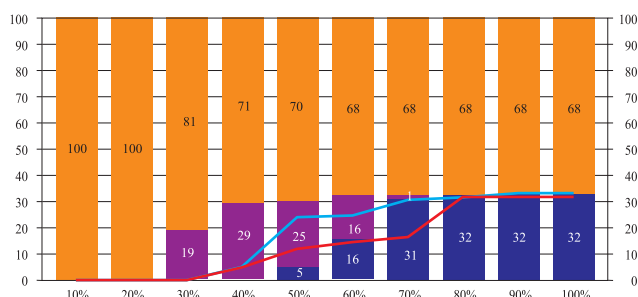
Nelikvidās bankas ($lr < 0\%$)
 Maksātspējīgās bankas ar nepietiekamu likviditātes rādītāju ($0\% \leq lr < 30\%$)
 Bankas ar pietiekamu likviditātes rādītāju ($lr \geq 30\%$)
 Nelikvidās bankas (31.12.2008.)
 Nelikvidās bankas (30.06.2009.)

34. attēls

LIKVIDITĀTES STRESA TESTU REZULTĀTI,
JA AIZPLŪST NEREZIDENTU NOGULDĪJUMI
(31.12.2009.; īpatsvars banku kopējos aktīvos; %)

Nelikvidās bankas ($lr < 0\%$)
 Maksātspējīgās bankas ar nepietiekamu likviditātes rādītāju ($0\% \leq lr < 30\%$)
 Bankas ar pietiekamu likviditātes rādītāju ($lr \geq 30\%$)
 Nelikvidās bankas (31.12.2008.)
 Nelikvidās bankas (30.06.2009.)

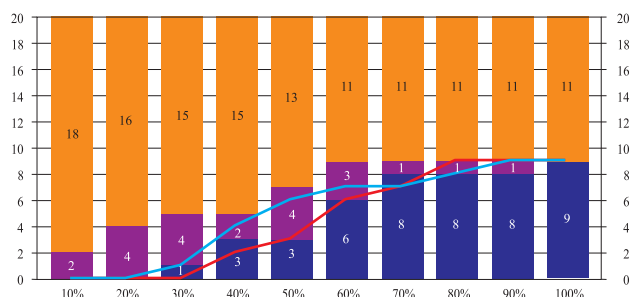

Otrais stresa testa scenārijs rāda, cik liela daļa rezidentu noguldījumu var aizplūst, neradot bankām likviditātes iztrūkumu, ar nosacījumu, ka bankas neaizņemas papildu resursus noguldījumu aizplūdes kompensēšanai. Vērtējot likviditātes stresa testa rezultātus, jāsecina, ka katras bankas likvidie aktīvi sedz vismaz 28% no kopējā bankas rezidentu ne-MFI noguldījumu atlikuma. 1. pusgadā šī attiecība nedaudz pasliktinājās, tomēr vērojams būtisks uzlabojums 2. pusgadā (sk. 35. un 36. att.), kad sliktāki rādītāji bija mazajām bankām. Ja tiktu izņemti visi rezidentu ne-MFI noguldījumi, deviņas bankas, kuru aktīvi kopā veido 59% no banku sektora aktīviem, nespētu izpildīt savas īstermiņa saistības un kļūtu nelikvidas. Tomēr atsevišķas bankas maksimālais rezidentu noguldījumu mēneša aizplūdes apjoms 2009. gadā nepārsniedza 15% no kopējā bankas rezidentu noguldījumu atlikuma.

35. attēls

LIKVIDITĀTES STRESA TESTU REZULTĀTI, JA AIZPLŪST REZIDENTU NOGULDĪJUMI (31.12.2009.; banku skaits)

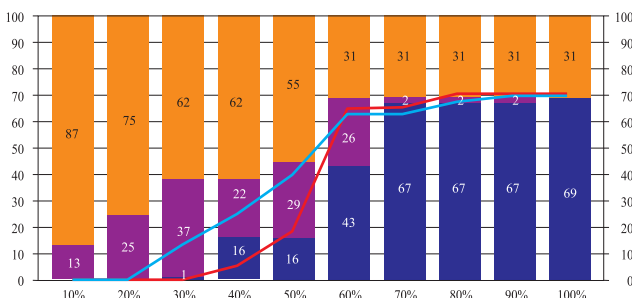
■ Nelikvidās bankas ($lr < 0\%$)
■ Maksātspējīgās bankas ar nepietiekamu likviditātes rādītāju ($0\% \leq lr < 30\%$)
■ Bankas ar pietiekamu likviditātes rādītāju ($lr \geq 30\%$)
— Nelikvidās bankas (31.12.2008.)
— Nelikvidās bankas (30.06.2009.)

36. attēls

LIKVIDITĀTES STRESA TESTU REZULTĀTI, JA AIZPLŪST REZIDENTU NOGULDĪJUMI (31.12.2009.; īpatsvars banku kopējos aktīvos; %)

■ Nelikvidās bankas ($lr < 0\%$)
■ Maksātspējīgās bankas ar nepietiekamu likviditātes rādītāju ($0\% \leq lr < 30\%$)
■ Bankas ar pietiekamu likviditātes rādītāju ($lr \geq 30\%$)
— Nelikvidās bankas (31.12.2008.)
— Nelikvidās bankas (30.06.2009.)

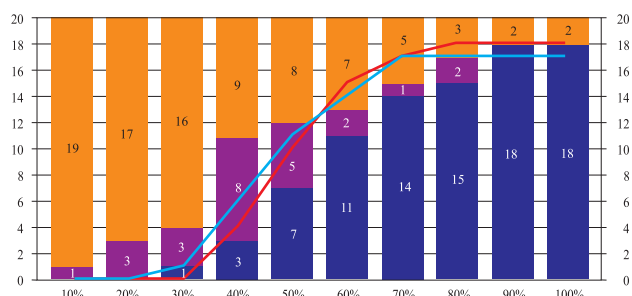

Trešajā stresa testa scenārijā pieņemts, ka no bankām aizplūst viss finansējums ar atmaksas termiņu līdz 3 mēnešiem (gan noguldījumi, gan MFI finansējums). Arī šajā gadījumā redzams, ka bankas varētu izturēt gandrīz 30% finansējuma aizplūdi (sk. 37. un 38. att.). Kopumā gada laikā lielo un vidējo banku spēja izturēt šoku pieauga. Ja aizplūstu 50% banku līdzekļu, septiņām bankām, kuru aktīvi kopā veido 33.6% no Latvijas banku sektora aktīviem, būtu nepieciešams piesaistīt papildu finansējumu līdz 1.6% no Latvijas banku sektora aktīviem, lai atjaunotu pozitīvus likvidos aktīvus.

37. attēls

LIKVIDITĀTES STRESA TESTU REZULTĀTI, JA AIZPLŪST FINANSĒJUMS AR ATMAKSAS TERMIŅU LĪDZ 3 MĒNEŠIEM (31.12.2009.; banku skaits)

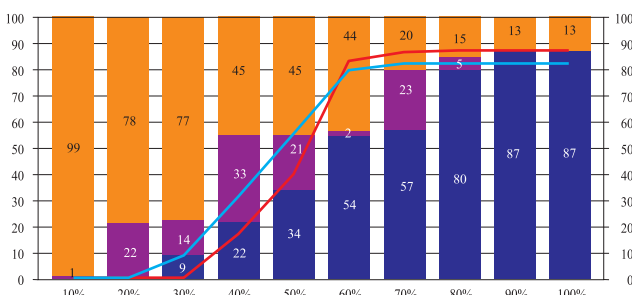
■ Nelikvidās bankas ($lr < 0\%$)
■ Maksātspējīgās bankas ar nepietiekamu likviditātes rādītāju ($0\% \leq lr < 30\%$)
■ Bankas ar pietiekamu likviditātes rādītāju ($lr \geq 30\%$)
— Nelikvidās bankas (31.12.2008.)
— Nelikvidās bankas (30.06.2009.)

38. attēls

LIKVIDITĀTES STRESA TESTU REZULTĀTI, JA AIZPLŪST FINANSĒJUMS AR ATMAKSAS TERMIŅU LĪDZ 3 MĒNEŠIEM (31.12.2009.; īpatsvars banku kopējos aktīvos; %)

■ Nelikvidās bankas ($lr < 0\%$)
■ Maksātspējīgās bankas ar nepietiekamu likviditātes rādītāju ($0\% \leq lr < 30\%$)
■ Bankas ar pietiekamu likviditātes rādītāju ($lr \geq 30\%$)
— Nelikvidās bankas (31.12.2008.)
— Nelikvidās bankas (30.06.2009.)

Likviditātes stresa testu rezultāti rāda, ka nerezidentu noguldījumu aizplūde ietekmētu bankas, kurām nav ES15 valstu grupu mātesbankas. Rezidentu noguldījumu aizplūdes un finansējuma ar atmaksas termiņu līdz 3 mēnešiem aizplūde ietekmētu abu grupu bankas, tomēr lielāks risks būtu bankām, kurām ir mazāka iespēja papildus aizņemt finansējumu. Kopumā finansējuma aizplūdes risks 2009. gadā pazeminājās, un krīzes periodā maksimālās finansējuma mēneša un gada aizplūdes bankām bija mazākas nekā stresa testos uzrādītie apjomi.

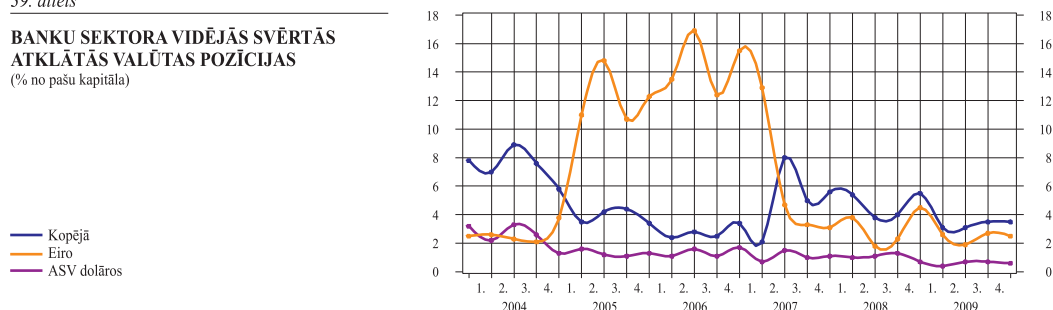
4.2. Banku valūtas risks

2009. gadā banku pakļautība tiešajam valūtas riskam kopumā saglabājās neliela.

Par banku pakļautību tiešajam valūtas riskam var spriest, analizējot banku tīro atklāto valūtas pozīciju dinamiku. 2009. gadā banku sektora kopējās tīrās atklātās valūtas pozīcijas svārstības bija samērā nelielas³⁹ (samazinājums no 5.5% attiecībā pret banku sektora pašu kapitālu gada sākumā līdz 3.5% gada beigās; sk. 39. att.).

39. attēls

**BANKU SEKTORA VIDĒJĀS SVĒRTĀS
ATKLĀTĀS VALŪTAS POZĪCIJAS**
(% no pašu kapitāla)

Piezīme. Par 2008. gada 4. ceturksni – 2009. gada 4. ceturksnim izmantoti dati, izņemot AS "Parex banka" datus.

Piezīme. Aprēķinos izmantotas atklāto valūtas pozīciju absolūtās vērtības. Par svariem izmantots banku pašu kapitāls. Sakarā ar lata piesaisti eiro no 2005. gada 1. janvāra līdz 2007. gada maijam eiro atklātās valūtas pozīcijas netika iekļautas kopējās atklātās valūtas pozīcijas aprēķinā.

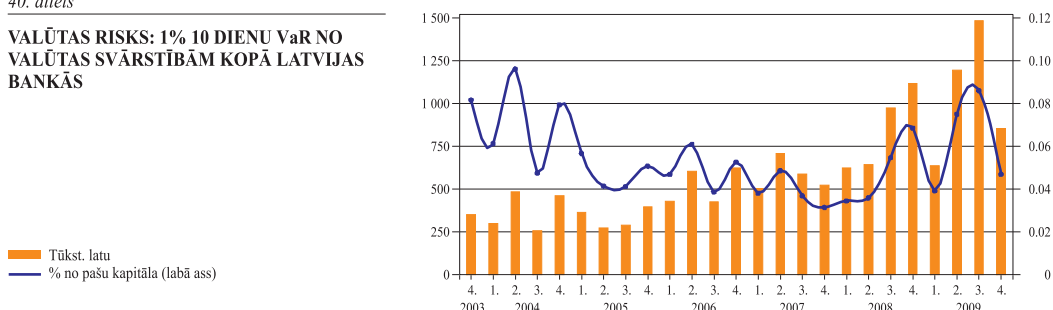
Banku sektora vidējā svērtā eiro atklātā pozīcija jau kopš 2007. gada 1. pusgada (kad tika atjaunota eiro tīrās atklātās pozīcijas ierobežojuma prasība 10% apmērā no bankas pašu kapitāla⁴⁰) saglabājās 5% robežās attiecībā pret banku sektora pašu kapitālu. 2009. gadā banku sektora vidējā svērtā eiro atklātā pozīcija attiecībā pret banku sektora pašu kapitālu samazinājās no 4.5% līdz 2.5%. Savukārt banku sektora vidējās svērtās ASV dolāru atklātās pozīcijas svārstības 2009. gadā bija minimālas (sk. 39. att.).

Bankas kopumā turpina konservatīvu un piesardzīgu atklāto valūtas pozīciju vadības politiku, kas būtiski ierobežo to pakļautību tiešajam valūtas riskam.

Valūtas riska kvantitatīvā rādītāja VaR⁴¹ novērtēšanas rezultāti arī liecina, ka 2009. gadā banku tiešais valūtas risks, neraugoties uz periodisko svārstību pieaugumu valūtas tirgū, kopumā saglabājās samērā zemā līmenī (sk. 40. att.).⁴²

40. attēls

**VALŪTAS RISKS: 1% 10 DIENU VaR NO
VALŪTAS SVĀRSTĪBĀM KOPĀ LATVIJAS
BANKĀS**

Piezīme. Par 2008. gada 4. ceturksni – 2009. gada 4. ceturksnim izmantoti dati, neietverot AS "Parex banka" datus.

³⁹ Šeit un turpmāk tekstā izmantoti dati par banku sektora kopējās tīrās atklātās valūtas pozīcijas un atsevišķu valūtu tīro atklāto pozīciju dinamiku, VaR vērtībām un jutīgumu pret ASV dolāra svārstībām 2008. gada 4. ceturksnī – 2009. gada 4. ceturksnī, neietverot AS "Parex banka" datus.

⁴⁰ FKTK 26.04.2007. noteikumi Nr. 57 "Grozījumi "Kapitāla pietiekamības aprēķināšanas noteikumos"".

⁴¹ VaR vērtība atspoguļo maksimālos gaidāmos zaudējumus noteiktā laika posmā ar noteiktu varbūtību. 1% 10 dienu VaR no valūtas kursa svārstībām nozīmē, ka nākamajās 10 dienās ir tikai 1% varbūtība, ka zaudējumi no valūtas kursa svārstībām pārsniegs VaR vērtību. Šajā pārskatā VaR iegūti, balstoties uz individuālo banku atklātajām valūtas pozīcijām katra mēneša beigās. Aprēķinos izmantotas vēsturiskās valūtas kursa dienas pārmaiņas viena gada laikā pirms VaR novērtējuma datuma (attiecīgā mēneša pēdējās dienas). Kopš lata piesaistes eiro VaR aprēķinā eiro komponents netiek iekļauts.

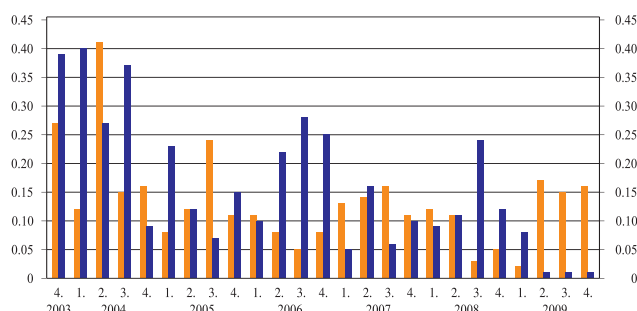
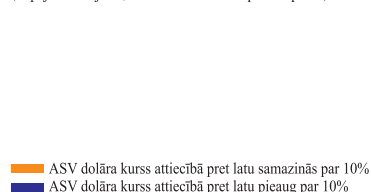
⁴² Jāņem vērā, ka VaR kopā Latvijas bankās iegūti, summējot individuālo banku VaR. Patiesais kopējais banku sektora VaR ir mazāks, jo individuālo banku VaR nav pilnībā pozitīvi korelēti savā starpā.

Lielāko daļu no banku sektora aprēķinātās kopējās 1% 10 dienu VaR vērtības veido potenciālie banku zaudējumi pēdējos divos gados novēroto ASV dolāra kursa svārstību nozīmīgā pieauguma dēļ. 2009. gadā banku sektora VaR vērtība procentos no banku pašu kapitāla svārstījās 0.04–0.09% robežās, t.i., samērā zemā līmenī.

2009. gadā palielinājās banku jutīgums pret ASV dolāra kursa potenciālo samazinājumu (sk. 41. att.). Kopējie banku sektora zaudējumi no ASV dolāra kursa attiecībā pret latu krituma par 10%, ņemot vērā samērā mazo šīs valūtas atklāto pozīciju, 2009. gada beigās nepārsniegtu 0.16% no banku sektora pašu kapitāla. Kopumā jutīguma analīzes rezultāti apstiprina iepriekš formulētos secinājumus par banku nelielu pakļautību tiešajam valūtas riskam.

41. attēls

LATVIJAS BANKU JUTĪGUMS PRET ASV DOLĀRA KURSA SVĀRSĪBĀM (kopējie zaudējumi; % no banku sektora pašu kapitāla)

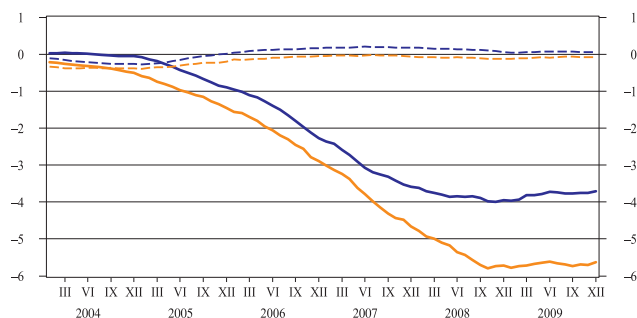
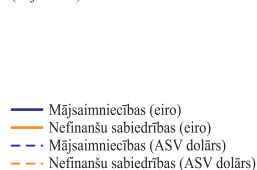

Piezīme. Par 2008. gada 4. ceturksni–2009. gada 4. ceturksnim izmantoti dati, neietverot AS "Parex banka" datus.

Banku klientu ārvalstu valūtas pozīcijām raksturīga daudz augstāka valūtas nesabalansētības pakāpe nekā bankām. No 2004. gada sākuma līdz 2008. gada beigām rezidentu nefinanšu sabiedrību un mājsaimniecību kopējā eiro atklātā pozīcija (starpība starp banku piesaistīto noguldījumu un izsniegto kredītu apjomu attiecīgajā valūtā) nepārtraukti palielinājās. Savukārt 2009. gadā iezīmējusies tās lēna sarukuma tendence (kritums vidēji mēnesī – 0.3%), banku kopējā kredītportfeļa apjomam samazinoties (sk. 42. att.).

42. attēls

REZIDENTU NEFINANŠU SABIEDRĪBU UN MĀJSAIMNIECĪBU ATKLĀTĀS VALŪTAS POZĪCIJAS (mljrd. latu)

Piezīme. Nebanku sektora atklātā valūtas pozīcija ir Latvijas banku no nebankām piesaistīto noguldījumu un nebankām izsniegto kredītu starpība.

2009. gada beigās rezidentu nebankām izsniegto kredītu kopējuma lielāko daļu (aptuveni 90%) veidoja eiro izsniegto kredītu atlikums. Šajā laikā kopējā nefinanšu sabiedrību un mājsaimniecību eiro atklātā pozīcija bija 9 328.2 milj. latu (aptuveni 70.4% no IKP), t.sk. nefinanšu sabiedrību eiro atklātā pozīcija – 5 622.8 milj. latu (42.5% no IKP) un mājsaimniecību eiro atklātā pozīcija – 3 705.4 milj. latu (28.0% no IKP).

4.3. Banku procentu likmju risks

2009. gadā PJA un PJS termiņstruktūras un jutīguma analīzes rezultāti joprojām liecināja par Latvijas banku nelielu pakļautību procentu likmju riskam.

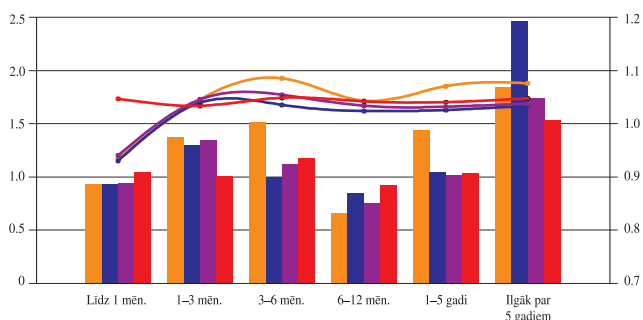
Procentu likmju riska vadībā nozīmīgākais rādītājs – kumulatīvā 1 gada PJA un PJS attiecība – pieauga no 1.02 līdz 1.04 salīdzinājumā ar 2008. gada beigām, liecinot, ka 2009. gada beigās Latvijas banku PJA un PJS termiņu intervālā līdz 1 gadam bija gandrīz sabalansēti (sk. 43. att.). Gada laikā PJA un PJS sabalansētība uzlabojās termiņu intervālā 1–3 mēneši, 6–12 mēneši un ilgtermiņa (ilgāk par 5 gadiem) intervālā.

GAP⁴³ attiecība pret Latvijas banku aktīviem 2009. gada beigās salīdzinājumā ar iepriekšējā gada beigām atsevišķos termiņu intervālos samazinājās un svārstījās robežās no 0.3% līdz 2.1% no banku aktīviem (sk. 44. att.). 2. pusgadā, būtiski sarūkot banku PJS pret kredītiestādēm kopapjomam, mainījās GAP termiņstruktūra. Visbūtiskākās pārmaiņas vērojamas termiņu intervālā līdz 1 mēnesim, kur pirmo reizi pēdējos gados GAP kļuva pozitīva. Nozīmīgas pārmaiņas bija arī termiņu intervālā 1–3 mēneši (sk. 4.1. sadaļu). Kumulatīvā 1 gada GAP attiecība pret banku aktīviem gada laikā pieauga līdz 3.6% {2.5%}, tomēr, neraugoties uz kāpumu, tas kopumā norāda uz samērā zemu banku pakļautību procentu likmju riskam.

43. attēls

LATVIJAS BANKU PJA UN PJS ATTIECĪBA

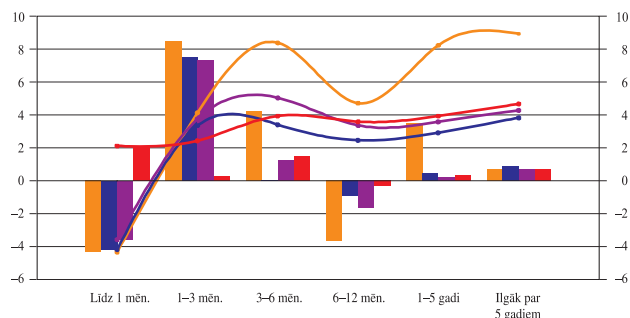
PJA / PJS
 2008. gada 1. pusgads
 2008. gada 2. pusgads
 2009. gada 1. pusgads
 2009. gada 2. pusgads
 Kumulatīvie PJA / PJS (labā ass)
 2008. gada 1. pusgads
 2008. gada 2. pusgads
 2009. gada 1. pusgads
 2009. gada 2. pusgads

44. attēls

GAP ĪPATSVARS KOPĒJOS LATVIJAS BANKU AKTĪVOS (%)

GAP
 2008. gada 1. pusgads
 2008. gada 2. pusgads
 2009. gada 1. pusgads
 2009. gada 2. pusgads
 Kumulatīvās GAP
 2008. gada 1. pusgads
 2008. gada 2. pusgads
 2009. gada 1. pusgads
 2009. gada 2. pusgads

Svarīgu vietu banku procentu likmju riska novērtēšanā ieņem banku jutīguma pret iespējamo procentu likmju līmeņa pārmaiņu ietekmi uz banku tīrajiem gada procentu ienākumiem analīze. CEBS, balstoties uz Bāzeles Banku uzraudzības komitejas rekomendācijām, iesaka standarta procentu likmju negaidītās paralēlās pārmaiņas (procentu likmju šoka parametra) lieluma noteikšanu 200 bāzes punktu līmenī.⁴⁴

Īstermiņa jutīguma analīzes rezultāti rāda, ka iespējamo procentu likmju pārmaiņu ietekme uz Latvijas banku tīrajiem gada procentu ienākumiem⁴⁵ joprojām būtu neliela (sk. 45. att.).⁴⁶ Procentu likmēm pieaugot par 200 bāzes punktiem (t.i., par 2 procentu punktiem), pozitīvā GAP termiņu intervālā līdz 1 mēnesim, 1–3 mēneši un 3–6 mēneši palielinātu Latvijas banku tīros gada procentu ienākumus attiecīgi par 0.4%, 0.1% un 0.2% no kopējā banku pašu kapitāla. Kopumā, ņemot vērā negatīvo GAP termiņu intervālā 6–12 mēneši, procentu likmes pieaugums par 200 bāzes punktiem palielinātu banku tīros gada procentu ienākumus par 0.6% (kumulatīvā ietekme) no kopējā banku pašu kapitāla.

⁴³ GAP noteiktā termiņa intervālā ir starpība starp PJA un PJS vērtību konkrētajā termiņa intervālā. Jo lielāka ir GAP, jo lielāka bankas pakļautība procentu likmju riskam. Ja GAP ir pozitīva, banka cietīs zaudējumus no procentu likmju pazemināšanās, jo, tā kā PJA ir lielāki par PJS, bankas procentu ienākumi samazināsies vairāk nekā izdevumi. Ja GAP ir negatīva, banka cietīs zaudējumus no procentu likmju pieauguma, jo, tā kā saistības ir lielākas nekā aktīvi, bankas procentu izdevumi pieaugs vairāk nekā ienākumi.

⁴⁴ *Principles for the Management and Supervision of Interest Rate Risk*. Basel Committee on Banking Supervision. July 2004; *Technical aspects of the management of interest rate risk arising from non-trading activities under the supervisory review process*. Committee of European Banking Supervision. October 2006. Šāds procentu likmju šoka parametra lielums pašlaik ietverts arī FKTK "Procentu likmju riska pārvaldīšanas, ekonomiskās vērtības samazinājuma aprēķināšanas un procentu likmju riska termiņstruktūras pārskata sagatavošanas normatīvajos noteikumos".

⁴⁵ Ietekme uz tīrajiem gada procentu ienākumiem katrā termiņu intervālā tiek aprēķināta, reizinot šā intervāla GAP ar procentu likmju pārmaiņas lielumu un konkrētajā termiņu intervālā koeficientu, kas raksturo gada daļu, kad šā intervāla GAP būs aktīva. Koeficienta aprēķinā pieņemts, ka pārcenošana notiks intervāla vidū. Tā, piemēram, 3–6 mēnešu termiņu intervāla koeficientu aprēķina šādi: $(12 - 0.5 \times (3 + 6)) / 12 = 0.625$. Kopējā ietekme uz gada peļņu ir pirmo četrus termiņu intervālu ietekmju summa.

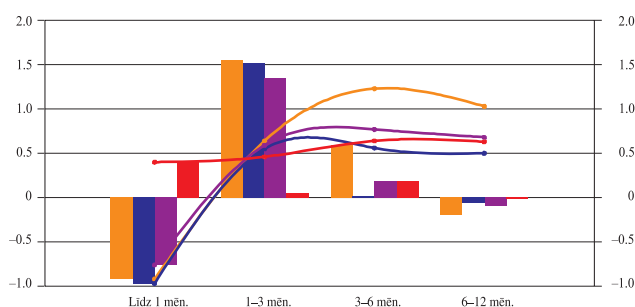
⁴⁶ Tā kā aprēķini balstās uz GAP metodi, netiek ņemta vērā procentu likmju ietekme uz bankas ekonomisko vērtību un aprēķinu pamats procentu ienākumiem ir banku bilances struktūra 2009. gada beigās.

45. attēls

**ĪSTERMIŅA JUTĪGUMA ANALĪZE:
PROCENTU LIKMJU PIEAUGUMA PAR
200 BĀZES PUNKTIEM IETEKME UZ
LATVIJAS BANKU TĪRAJIEM GADA
PROCENTU IENĀKUMIEM TERMIŅU
DALĪJUMĀ**
(% no pašu kapitāla)

Ietekme
 2008. gada 1. pusgads
 2008. gada 2. pusgads
 2009. gada 1. pusgads
 2009. gada 2. pusgads

Kumulatīvā ietekme
 2008. gada 1. pusgads
 2008. gada 2. pusgads
 2009. gada 1. pusgads
 2009. gada 2. pusgads

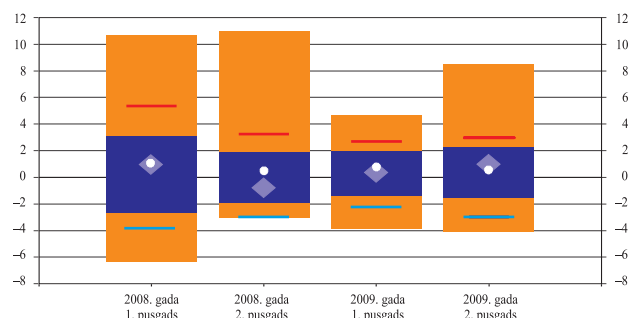

2009. gadā nenotika būtiskas galveno procentu likmju riska rādītāju sadalījuma pārmaiņas. Banku dalījumā procentu likmju 200 bāzes punktu šoka gadījumā tiro gada procentu ienākumu maksimālais kāpums 2009. gada beigās būtu 8.5% {11.0%} no pašu kapitāla, savukārt procentu ienākumu maksimālais kritums sasniegtu 4.1% {3.0%} (sk. 46. att.). Starpkvartīļu intervāls rāda, ka pusei banku procentu likmju pieauguma par 200 bāzes punktiem ietekme uz tīrajiem gada procentu ienākumiem būtu starp -1.6% {-1.9%} un 2.2% {1.9%} no pašu kapitāla.

46. attēls

**ĪSTERMIŅA JUTĪGUMA ANALĪZE:
PROCENTU LIKMJU PIEAUGUMA PAR
200 BĀZES PUNKTIEM KUMULATĪVĀ
IETEKME UZ LATVIJAS BANKU TĪRAJIEM
GADA PROCENTU IENĀKUMIEM BANKU
DALĪJUMĀ**
(% no pašu kapitāla)

Minimuma un maksimuma diapazons
 Starpkvartīļu intervāls
 Mediāna
 Vidējais svērtais
 90. percentile
 10. percentile

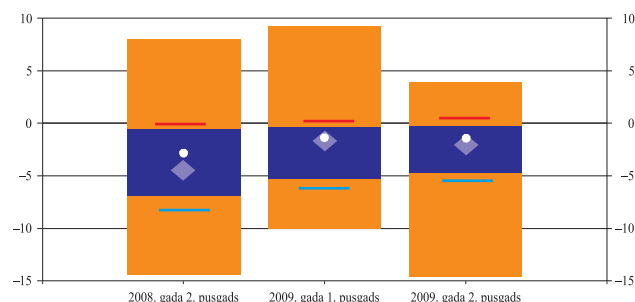
Uz bankas ekonomisko vērtību⁴⁷ balstīto jutīguma analīzi var uzskatīt par piemērotu procentu likmju riska vērtēšanai ilgtermiņa perspektīvā, jo tiek ņemta vērā procentu likmju pārmaiņu ietekme ne tikai uz procentu likmju instrumentiem, bet arī uz visu bankas maksājumu plūsmu kopumu.

Uz ekonomisko vērtību balstītas jutīguma analīzes rezultāti rāda, ka 2009. gada beigās Latvijas banku ekonomiskās vērtības samazinājums⁴⁸ pēkšņu un negaidītu procentu likmju pārmaiņu dēļ netirdzniecības portfeli sasniegtu aptuveni 1.4% {2.9%} no kopējā banku pašu kapitāla, un tas liecina par banku samērā nelielu pakļautību procentu likmju riskam ilgtermiņā⁴⁹. Banku dalījumā ekonomiskās vērtības maksimālais pieaugums procentu likmju kāpuma par 200 bāzes punktiem gadījumā banku sektorā 2009. gada beigās būtu 3.9% {8.0%} no pašu kapitāla, savukārt ekonomiskās vērtības maksimālais samazinājums sasniegtu 14.6% {14.4%} no pašu kapitāla (sk. 47. att.). Starpkvartīļu intervāls rāda, ka pusei banku procentu likmju kāpuma par 200 bāzes punktiem ietekme uz ekonomisko vērtību būtu starp -0.3% {-0.6%} un -4.7% {-6.9%} no pašu kapitāla.

47. attēls

**JUTĪGUMA ANALĪZE: PROCENTU LIKMJU
PIEAUGUMA PAR 200 BĀZES PUNKTIEM
IETEKME UZ LATVIJAS BANKU
EKONOMISKO VĒRTĪBU BANKU DALĪJUMĀ**
(% no pašu kapitāla)

Minimuma un maksimuma diapazons
 Starpkvartīļu intervāls
 Mediāna
 Vidējais svērtais
 90. percentile
 10. percentile

⁴⁷ Bankas ekonomiskā vērtība ir no bankas bilances un ārpusbilances prasībām un saistībām gaidāmās nākotnes tīrās naudas plūsmas diskontētā vērtība.

⁴⁸ FKTK "Procentu likmju riska pārvaldīšanas, ekonomiskās vērtības samazinājuma aprēķināšanas un procentu likmju riska termiņstruktūras pārskata sagatavošanas normatīvie noteikumi" nosaka, ka bankas ekonomiskās vērtības samazinājuma aprēķins tiek veikts, balstoties uz modificētā ilguma (*modified duration*) metodi, ņemot vērā FKTK noteiktos procentu likmju šoka parametrus (procentu likmju negaidītās paralēlās pārmaiņas par 200 bāzes punktiem) un pieņemot, ka aktīvu vai saistību termiņš ir attiecīgā intervāla vidējais lielums un finanšu instrumentu vidējais ienesīgums ir 5%.

⁴⁹ CEBS vadlīnijas (*Technical aspects of the management of interest rate risk arising from non-trading activities under the supervisory review process*, CEBS, 3 October 2006) nosaka, ka uzraugam jāpievērš pastiprināta uzmanība (iespējams, jāpieprasa kapitāla palielināšana) gadījumā, ja bankas ekonomiskās vērtības samazinājums pārsniedz 20% no bankas pašu kapitāla.

5. NFS DARBĪBAS RISKI

Ņemot vērā samērā nelielo NFS lomu finanšu sistēmā, tas kopumā nerada būtiskus riskus finanšu sistēmas stabilitātei. 2009. gadā pasaules finanšu tirgus atveseļošanās pozitīvi ietekmēja NFS sabiedrības, kuru pamatdarbība saistīta ar investīcijām. Savukārt NFS sabiedrības, kuru pamatdarbība saistīta ar kreditēšanu, turpinājās jau 2008. gada 2. pusgadā iezīmējusies aktivitātes samazinājuma tendence. Arī nedzīvības apdrošināšanas sektoru ietekmēja ekonomiskā lejupslīde, iedzīvotāju ienākumu kritums un noskaņojums.

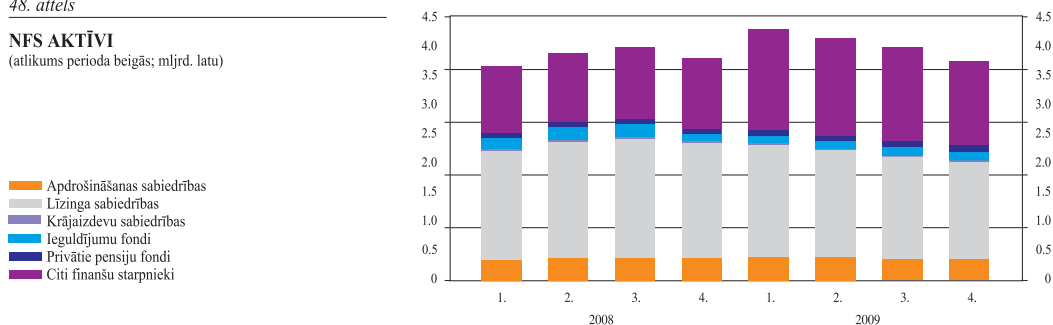
Kopumā NFS aktīvi 2009. gadā salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu būtiski nesamazinājās, jo pakāpeniski pieauga ieguldījumu fondu, pensiju fondu un dzīvības apdrošināšanas sektora aktīvi, kā arī 1. ceturksnī palielinājās citu finanšu starpnieku aktīvi, piesaistot papildu finanšu līdzekļus no investoriem (sk. 48. att.).

2009. gadā NFS nozīme finanšu nozarē nedaudz pieauga, tomēr to vēl joprojām var vērtēt kā nelielu. NFS aktīviem 1. ceturksnī palielinoties par 491.2 milj. latu, NFS aktīvu īpatsvars finanšu nozarē sasniedza neparasti augstu līmeni (16.2%), kas par 2.1 procentu punktu pārsniedza šā īpatsvara līmeni 2008. gada beigās. Taču vēlāk, NFS aktīvu apjomam sarūkot straujāk nekā banku sektorā, NFS aktīvu īpatsvars finanšu nozarē samazinājās (2009. gada beigās – 14.7%).

48. attēls

NFS AKTĪVI

(atlikums perioda beigās; mljrd. latu)

2009. gadā dominējošo lomu NFS saglabāja līzings sabiedrības un tie finanšu starpniecības uzņēmumi, kuru pamatdarbība saistīta ar kredītu izsniegšanu. Lai gan līzings sabiedrību aktīvu īpatsvars kopējos NFS aktīvos krasi saruka (par 7.1 procentu punktu; līdz 44.7%), to kompensēja citu finanšu starpniecības uzņēmumu aktīvu īpatsvara pieaugums (par 6.5 procentu punktiem; līdz 38.3%). Tādējādi minēto NFS apakšsektoru aktīvi 2009. gada beigās sasniedza 83.0% no kopējiem NFS aktīviem (tikai par 1.0 procentu punktu mazāk nekā 2008. gada beigās). Līzings sabiedrību nozīme NFS samazinājās, jo 2009. gadā līdz ar ekonomisko lejupslīdi, banku ierobežojošo kreditēšanas politiku un risku pārskatīšanu par 15.1% saruka to aktīvi. Citu finanšu starpniecības uzņēmumu aktīvi 2009. gadā pieauga par 18.5% (straujš aktīvu kāpums 1. ceturksnī un kritums nākamajos ceturkšņos tāpat kā līzings sabiedrībām).

Līzings sabiedrību izsniegto līzings aizdevumu un faktūrkredītu atlikums 2009. gada beigās bija par 30.8% mazāks nekā iepriekšējā gada beigās (1.3 mljrd. latu). Līzings aizdevumi, kam kopējā portfelī bija vislielākā nozīme, saruka par 28.3% (līdz 1.2 mljrd. latu), turpretī nelielais faktūrkredītu atlikums – par 50.6% (līdz 104.8 milj. latu; sk. 49. att.). Tādējādi 2009. gada beigās 92.0% no līzings sabiedrību kredītportfeļa veidoja līzings aizdevumi un 8.0% – faktūrkredīti. Finanšu līzings aizdevumu nozīme kopējā līzings portfelī turpināja augt, to atlikumam sarūkot lēnāk nekā operatīvā līzings aizdevumu atlikumam (kritums – attiecīgi 27.2% un 36.2%). Finanšu līzings aizdevumu īpatsvars kopējā līzings aizdevumu portfelī palielinājās no 87.7% 2008. gada beigās līdz 89.1% 2009. gada beigās. Lielākā daļa faktūrkredītu darījumu (92.4%) noslēgti ar termiņu no 6 mēnešiem līdz 1 gadam, bet vairāk nekā puse (51.2%) finanšu līzings aizdevumu darījumu noslēgti ar termiņu ilgāku par 5 gadiem.

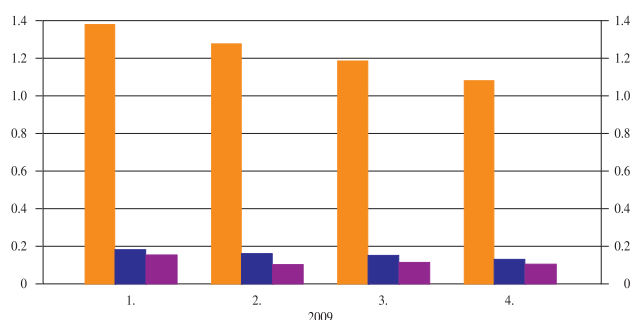
NFS kredītportfelī dominēja eiro izsniegtie kredīti (94.6%). Rezidentu nefinanšu sabiedrībām izsniegtā finanšu līzings aizdevumu portfelis tautsaimniecības nozaru dalījumā parāda, ka līzings aizdevumu atlikums 2009. gadā būtiski saruka kā mājsaimniecību sektoram, tā arī lielākajai tautsaimniecības nozaru daļai (sk. 50. att.).

49. attēls

**LĪZINGA SABIEDRĪBU LĪZINGA
AIZDEVUMU UN FAKTŪRKREDĪTU
PORTFELIS**

(atlikums perioda beigās; mljrd. latu)

■ Finanšu līzings aizdevumi
■ Operatīvā līzings aizdevumi
■ Faktūrkredīti

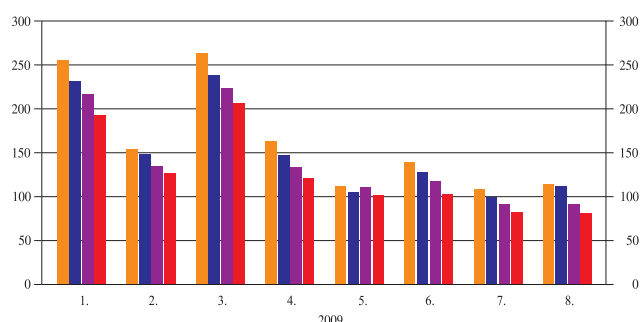
50. attēls

**REZIDENTU NEFINANŠU SABIEDRĪBĀM
IZSNIEGTO FINANŠU LĪZINGA AIZDEVUMU
APJOMS TAUTSAIMNIECĪBAS NOZARU
DALĪJUMĀ**

(milj. latu)

1. Transports, glabāšana un sakari
2. Apstrādes rūpniecība
3. Mājsaimniecības
4. Tirdzniecība
5. Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zvejniecība
6. Sabiedriskie, sociālie un individuālie pakalpojumi
7. Būvniecība
8. Pārējās nozares

■ 1. cet.
■ 2. cet.
■ 3. cet.
■ 4. cet.

Kopējā finanšu līzings aizdevumu portfeli 2009. gada beigās salīdzinājumā ar citām nozarēm visvairāk līdzekļu izsniegts transporta un uzglabāšanas un informācijas un komunikācijas nozarei, kuras īpatsvars pieaudzis par 0.7 procentu punktiem (līdz 18.4% no izsniegtā finanšu līzings aizdevumu kopapjoma). Arī apstrādes rūpniecības (viena no lielākajām līzings aizdevumu portfeli pārstāvētajām nozarēm) īpatsvars kopējā rezidentiem izsniegtajā finanšu līzings aizdevumu portfeli pieauga par 0.7 procentu punktiem (līdz 12.2%), bet tirdzniecībai samazinājās par 1.3 procentu punktiem (līdz 11.5%). Nozīmīgs bija arī mājsaimniecībām izsniegto finanšu līzings aizdevumu īpatsvars. Fiziskajām personām izsniegto finanšu līzings aizdevumu atlikums saruka par 29.2% un 2009. gada beigās veidoja 19.7% no kopējā finanšu līzings aizdevumu portfeļa (par 0.4 procentu punktiem mazāk nekā iepriekšējā gada beigās).

Apdrošināšanas (gan dzīvības, gan nedzīvības) sabiedrību aktīvi 2009. gadā samazinājās par 8.6%. Kā prognozēts, ekonomiskās lejupslīdes ietekmē sarūkot iedzīvotāju ienākumiem un apsīkstot aktivitātei NĪ un automobiļu tirgū, par 12.8% saruka apdrošināšanas tirgū dominējošās nedzīvības apdrošināšanas aktīvi. Savukārt dzīvības apdrošināšanas aktīvi, pasaules finanšu tirgiem atveseļojoties, pieauga par 10.2%. Tādējādi apdrošināšanas sabiedrību aktīvu īpatsvars kopējos NFS aktīvos samazinājās par 0.7 procentu punktiem, 2009. gada beigās sasniedzot 9.6%.

Pēc straujā krituma iepriekšējā gadā ieguldījumu fondu aktīvi pieauga par 24.6%. Tādējādi to īpatsvars kopējos NFS aktīvos palielinājās par 0.7 procentu punktiem, 2009. gada beigās sasniedzot 4.5%. Ieguldījumu fondu vērtība varēja pieaugt līdz ar situācijas uzlabošanos pasaules finanšu tirgū, kur, palielinoties lētu finanšu resursu pieejamībai, tirgus dalībnieku optimismam un vēlmei riskēt, sāka kāpt riska aktīvu, t.sk. akciju, naftas un metālu, cenas.

Lai gan situācija pasaules finanšu tirgos bija labvēlīga, iedzīvotāju ienākumu samazināšanās iekšzemes tirgū ierobežoja privāto pensijas fondu attīstības potenciālu. Visi pensiju plāni guva peļņu. Kopumā to aktīvi 2009. gadā pieauga par 17.8% – nedaudz ātrāk nekā iepriekšējā gadā, bet joprojām aptuveni divas reizes lēnāk nekā pirms krīzes. 2009. gadā 3. pensiju līmenī būtiski (par 36.0%) palielinājās pasīvo dalībnieku (to cilvēku, kuri nav veikuši iemaksas fondā pēdējo 12 mēnešu laikā, taču nav sasnieguši pensijas vecumu) skaits. Savukārt aktīvo dalībnieku skaits samazinājās par 6.7%.

6. FINANŠU INFRASTRUKTŪRA

6.1. Maksājumu sistēmas

Latvijas Banka 2009. gadā veica sistēmiskā riska novērtējumu Latvijas Bankas maksājumu sistēmās SAMS, EKS un TARGET2-Latvija. Veicot sistēmiskā riska novērtējumu, Latvijas Banka izmantoja trīs rādītājus: 1) maksājumu sistēmu īpatsvaru attiecīgo maksājumu segmentā, 2) koncentrācijas rādītāju, kas ir piecu lielāko dalībnieku īpatsvars maksājumu sistēmā, un 3) norēķina efekta rādītāju (norēķinu līdzekļu izmantošanas efektivitāti maksājumu sistēmās).

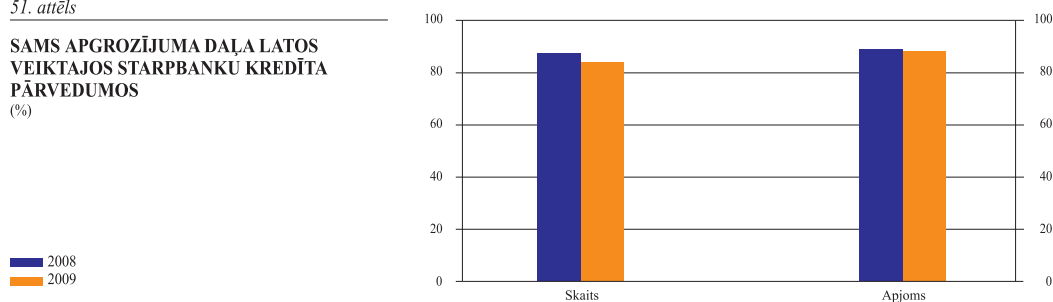
SAMS

SAMS ir liela apjoma reālā laika latu maksājumu bruto norēķinu sistēma, kuru izmanto starpbanku maksājumiem, monetāro operāciju norēķiniem, neliela apjoma maksājumu sistēmu un vērtspapīru norēķinu sistēmu norēķiniem, kā arī steidzamu vai liela apjoma klientu maksājumu veikšanai. Tāpēc SAMS galvenokārt raksturo apjoma rādītāji.

2009. gadā SAMS apstrādāti 78.7 tūkst. starpbanku maksājumu, kuru apjoms bija 151.3 mljrd. latu, tādējādi skaita un apjoma ziņā veicot attiecīgi 83.8% un 88.2% no starpbanku kredīta pārvedumiem latos (sk. 51. att.). Pārējo daļu veidoja Latvijas banku savstarpējie kredīta pārvedumi, izmantojot korespondentattiecības.

51. attēls

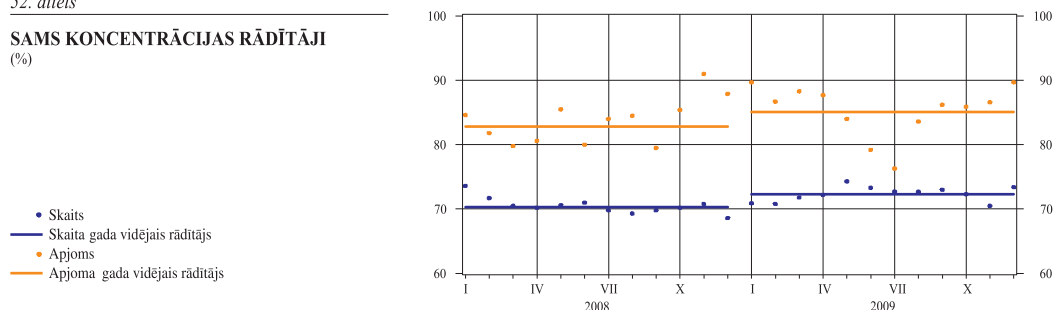
**SAMS APGROZĪJUMA DAĻA LATOS
VEIKTAJOS STARPBANKU KREDĪTA
PĀRVEDUMOS**
(%)

Salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu 2009. gadā SAMS skaita koncentrācijas rādītājs pieauga no 70.3% līdz 72.3% un apjoma koncentrācijas rādītājs – no 82.8% līdz 85.1% (sk. 52. att.). SAMS apjoma koncentrācijas rādītāja kāpumu galvenokārt ietekmēja Latvijas Bankas darījumu apjoma palielināšanās, Latvijas Bankai turpinot stabilizēt finanšu situāciju ar monetāro operāciju palīdzību. Lai gan SAMS apjoma koncentrācijas rādītājs pārsniedz ECB noteikto 80% robežu, tas neliecina par nozīmīgu domino efekta iespējamību sistēmā, jo piecu lielāko sistēmas dalībnieku skaitā ietilpst arī Latvijas Banka, kas nav pakļauta likviditātes riskam un kredītriskam.

52. attēls

SAMS KONCENTRĀCIJAS RĀDĪTĀJI
(%)

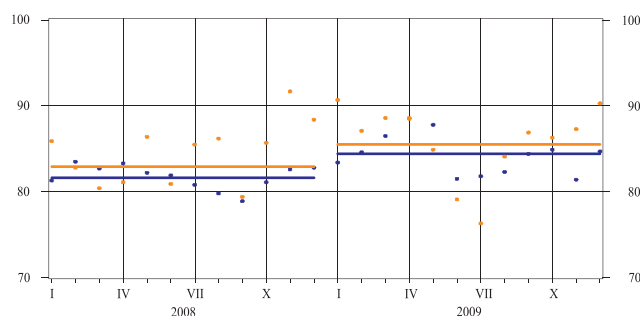
2009. gadā SAMS starpbanku maksājumu apjoms samazinājās par 7.7% (līdz 151.3 mljrd. latu), bet klientu maksājumu apjoms – par 14.3% (līdz 11.0 mljrd. latu). Savukārt starpbanku maksājumu skaits saruka par 8.5% (līdz 78.7 tūkst.), bet klientu maksājumu skaits – par 29.9% (līdz 98.6 tūkst.). Abu šo maksājumu veidu savstarpējā proporcija skaita ziņā bija 44.4% (starpbanku) un 55.6% (klientu), bet apjoma ziņā – attiecīgi 93.2% un 6.8%.

2009. gadā banku maksājumu apjoma koncentrācijas rādītājs (85.5%) par 1.1 procentu punktu pārsniedza klientu maksājumu apjoma koncentrācijas rādītāju (84.4%; sk. 53. att.). Abu maksājumu veidu koncentrācijas rādītājs nedaudz pieauga salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu.

53. attēls

SAMS MAKSĀJUMU APJOMA
KONCENTRĀCIJAS RĀDĪTĀJI
(%)

• Klientu maksājumi
— Klientu maksājumu gada vidējais rādītājs
• Banku maksājumi
— Banku maksājumu gada vidējais rādītājs

Sistēmisko risku jeb t.s. domino efekta iespēju papildus koncentrācijas rādītājam un maksājumu sistēmas īpatsvaram attiecīgo maksājumu segmentā ietekmē norēķinu līdzekļu izmantošanas efektivitāte sistēmās, ko bruto norēķinu sistēmās raksturo norēķiniem izmantoto līdzekļu īpatsvars kontu atlikumos.

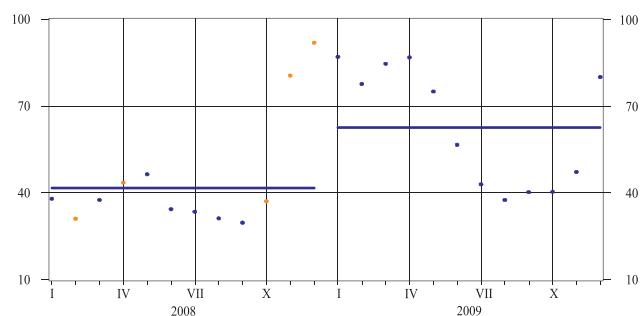
Attiecīgais efektivitātes rādītājs tiek aprēķināts, attiecinot banku nosūtītos maksājumus SAMS pret banku vidējiem kontu atlikumiem Latvijas Bankā. Šo kontu mēnešu vidējos atlikumus ietekmē Latvijas Bankas noteiktā rezervju norma (3% banku saistībām ar termiņu ilgāku par 2 gadiem un 5% banku saistībām ar termiņu līdz 2 gadiem), kas 2009. gadā (atšķirībā no 2008. gada, kad tā tika mainīta piecas reizes) netika mainīta, mainoties vienīgi noguldījumu iespējas (atlīdzības) procentu likmei un maksai par rezervju prasību neizpildi, kas neietekmēja rezervju prasību apjomu.

Zemākas vidējās rezervju normas dēļ gada laikā kredītiestāžu vidējais kontu atlikums Latvijas Bankā 2009. gadā bija par 45.8% mazāks nekā 2008. gadā, bet, tā kā kredītiestāžu maksājumu apjoms SAMS 2009. gadā saruka mazāk nekā kontu atlikums (par 18.6%), kopumā tas izraisīja SAMS norēķinu līdzekļu izmantošanas efektivitātes pieaugumu no 41.7% 2008. gadā līdz 62.6% 2009. gadā (sk. 54. att.), t.i., kontos esošie līdzekļi SAMS maksājumos tika apgrozīti 0.6 reizes.

54. attēls

SAMS NORĒĶINU LĪDZEKĻU
IZMANTOŠANAS EFEKTIVITĀTE
(%)

• Mēneša rādītājs
• Mēneša rādītājs (mainītas rezervju prasības)
— Gada vidējais rādītājs

Visi trīs sistēmiskā riska novērtēšanas rādītāji 2009. gadā raksturoja SAMS kā sistēmu, kas nodrošina tās dalībniekiem un visai finanšu sistēmai efektīvu un drošu maksāšanas vidi.

EKS

EKS ir neliela apjoma latu un – kopš 2008. gada – arī eiro maksājumu neto norēķinu sistēma ar diviem norēķinu cikliem dienā (t.i., norēķini notiek divas reizes dienā). EKS tiek izmantota neliela apjoma klientu maksājumiem, tāpēc to galvenokārt raksturo maksājumu skaita rādītāji.

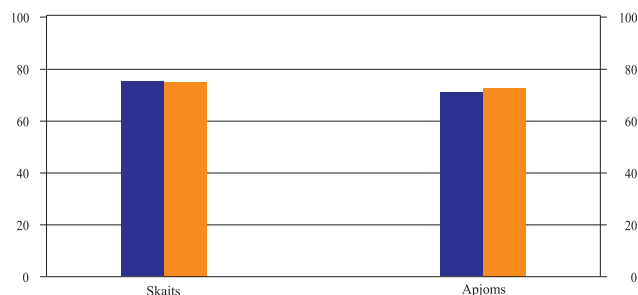
EKS 2009. gadā apstrādāti 31.8 milj. maksājumu, kuru apjoms bija 10.2 mljrd. latu, tādējādi skaita un apjoma ziņā veicot attiecīgi 75.1% un 72.8% no neliela apjoma latos veiktajiem klientu kredītu pārvedumiem starp bankām (2008. gadā – attiecīgi 75.2% un 71.0%; sk. 55. att.). Atlikušo daļu veidoja atsevišķu Latvijas banku savstarpējie bruto norēķini par klientu kredīta pārvedumiem.

2009. gadā EKS latos veikto maksājumu skaita koncentrācijas rādītājs (79.6%) nedaudz pieauga salīdzinājumā ar 2008. gadu (78.1%; sk. 56. att.). Arī EKS latos veikto maksājumu apjoma koncentrācija nedaudz palielinājās (no 77.4% 2008. gadā līdz 79.1% 2009. gadā). EKS latu norēķinu koncentrācijas rādītājs 2009. gadā gan maksājumu skaita, gan apjoma ziņā bija zemāks par ECB noteikto 80% robežu. 2009. gadā kopējais EKS latu maksājumu skaits samazinājās par 1.4 milj. jeb 4.3% (līdz 31.8 milj.), bet apjoms – par 2.9 mljrd. latu jeb 22.1% (līdz 10.2 mljrd. latu).

55. attēls

**EKS LATU NORĒĶINU APGROZĪJUMA
DAĻA LATOS STARP BANKĀM VEIKTAJOS
KLIĒTU KREDĪTA PĀRVEDUMOS
(%)**

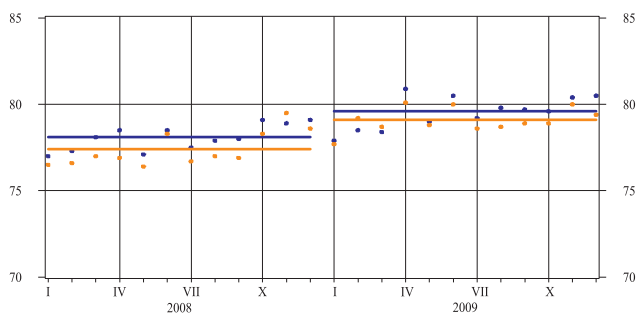
■ 2008
■ 2009

56. attēls

**EKS LATOS VEIKTO MAKSĀJUMU
KONCENTRĀCIJAS RĀDĪTĀJI
(%)**

• Skaits
— Skaits gada vidējais rādītājs
• Apjoms
— Apjoma gada vidējais rādītājs

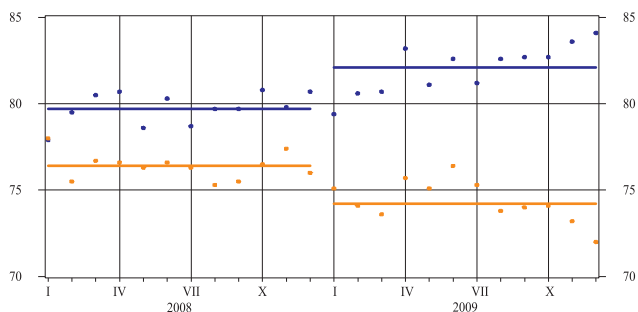

2009. gadā EKS latu norēķinos pirmajā norēķinu ciklā tika apstrādāti 67.9% no visiem latos veiktajiem maksājumiem skaita ziņā un attiecīgi 57.2% no abos norēķinu ciklos apstrādāto latos veikto maksājumu apjoma. 2009. gadā pirmajā norēķinu ciklā tika apstrādāti 21.6 milj. maksājumu 5.8 mljrd. latu apjomā un otrajā norēķinu ciklā – 10.2 milj. maksājumu 4.4 mljrd. latu apjomā. Salīdzinājumā ar 2008. gadu EKS latos veikto maksājumu pirmajā norēķinu ciklā kopējais maksājumu skaits pieauga par 0.1% un apjoms samazinājās par 18.5%, savukārt otrajā norēķinu ciklā veikto maksājumu skaits saruka par 12.5%, bet apjoms – par 26.4%. EKS kā neliela apjoma maksājumu sistēmu galvenokārt raksturo maksājumu skaita rādītāji. Salīdzinot abu latos veikto maksājumu ciklu maksājumu skaita koncentrācijas rādītājus (sk. 57. att.), pirmajā norēķinu ciklā 2009. gadā tas bija par 7.9 procentu punktiem augstāks nekā otrajā norēķinu ciklā (attiecīgi 82.1% un 74.2%), turklāt bija vērojama tendence otrā norēķinu cikla rādītājam samazināties, bet pirmā norēķinu cikla rādītājam palielināties. EKS funkcionalitāte, kas paredz iespēju gadījumā, ja maksājums netiek izpildīts pirmajā norēķinu ciklā, izpildīt to otrajā norēķinu ciklā, mazina pirmā norēķinu cikla koncentrācijas rādītāja ietekmi uz sistēmisko risku.

57. attēls

**EKS LATOS VEIKTO MAKSĀJUMU SKAITA
KONCENTRĀCIJAS RĀDĪTĀJI
(%)**

• Pirmā norēķinu cikla rādītājs
— Pirmā norēķinu cikla gada vidējais rādītājs
• Otrā norēķinu cikla rādītājs
— Otrā norēķinu cikla gada vidējais rādītājs

Sistēmisko risku papildus koncentrācijas rādītājam un maksājumu sistēmas īpatnībai nosaka norēķinu līdzekļu izmantošanas efektivitāte maksājumu sistēmās.

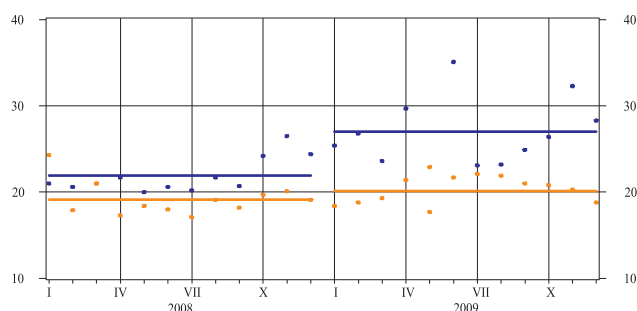
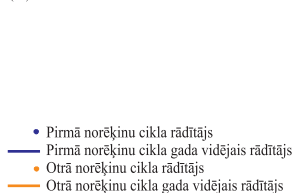
Neto norēķinu sistēmās, t.sk. EKS, norēķinu līdzekļu izmantošanas efektivitāti raksturo neto norēķina efekta rādītājs, t.i., sistēmas dalībnieku neto debeta pozīciju apjoma attiecība pret kopējo sistēmas apgrozījumu. Saskaņā ar ECB metodiku, ja sistēmas neto norēķina efekta rādītājs ir mazāks par 10%, tiek uzskatīts, ka sistēma ir augsti efektīva (ar augstu neto norēķina efektu, t.i., lielākā daļa transakciju tiek savstarpēji ieskaitītas un sistēmas dalībniekiem kontā nav nepieciešams papildu likviditātes nodrošinājums). Tomēr norēķinu kļūdu gadījumā augstais neto norēķina efekts var kļūt par nozīmīgu risku, jo sistēmas dalībniekiem rodas papildu saistības, kas var izraisīt likviditātes risku un kredītriska izplatību sistēmā. 2009. gadā EKS latos veikto

maksājumu pirmā un otrā norēķinu cikla neto norēķina efekta rādītājs bija attiecīgi 27.0% un 20.1% (sk. 58. att.). Tādējādi netika konstatēts būtisks neto norēķina risks latos veiktajiem maksājumiem vai tā palielināšanās. Latos veikto maksājumu neto norēķina pozīciju apjoms pirmajā norēķinu ciklā pieauga par 0.2%, bet otrajā norēķinu ciklā samazinājās par 22.5%, savukārt EKS latos veikto maksājumu apjoms pirmajā norēķinu ciklā saruka par 18.5%, bet otrajā norēķinu ciklā – par 26.4%. Tādējādi salīdzinājumā ar 2008. gadu latos veikto maksājumu pirmā norēķinu cikla norēķina efekta rādītājs palielinājās par 5.1 procentu punktu, bet otrā norēķinu cikla norēķina efekta rādītājs – par 1.0 procentu punktu.

Tā kā 2009. gadā EKS dalībnieku latos veikto maksājumu neto debeta pozīciju apjoms salīdzinājumā ar banku norēķinu kontu atlikumiem Latvijas Bankā bija mazs (vidēji 0.7%), neto norēķina efekts neradīja papildu latu norēķinu līdzekļu nepieciešamību (likviditātes risku) sistēmā.

58. attēls

EKS LATOS VEIKTO MAKSĀJUMU NETO NORĒĶINA EFEKTA RĀDĪTĀJI (%)

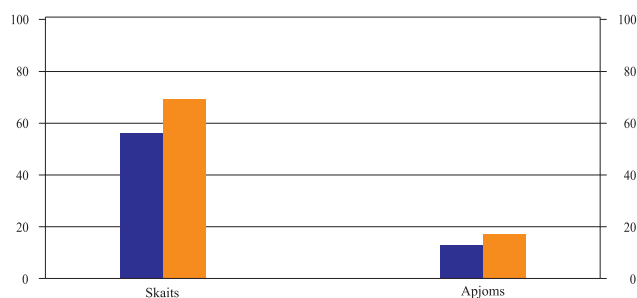

Ar 2008. gadu EKS uzsāka neliela apjoma eiro veikto maksājumu apstrādi. Tas EKS dalībniekiem sniedz iespēju klientu eiro veiktos maksājumus starp Latvijas bankām izpildīt vienas dienas laikā – līdzīgi kā latos veiktos maksājumus.

EKS 2009. gadā apstrādāti 252.5 tūkst. eiro veiktie maksājumi par kopējo summu 1.3 mljrd. eiro, t.i., 6.9% skaita ziņā un 1.7% apjoma ziņā no visiem eiro veiktajiem klientu kredīta pārvedumiem (2008. gadā šis īpatsvars bija attiecīgi 5.6% un 1.3%; sk. 59. att.).

59. attēls

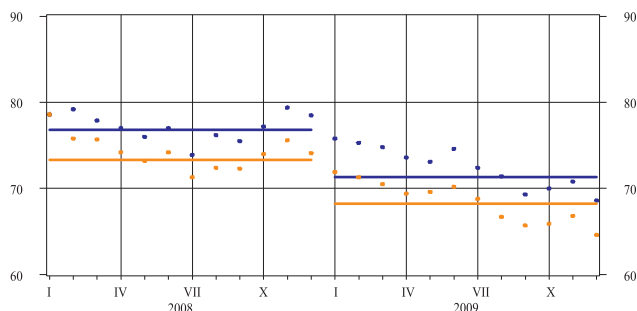
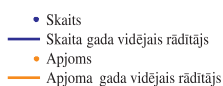
EKS EIRO NORĒĶINU APGROZĪJUMA DAĻA EIRO VEIKTAJOS KLIENTU KREDĪTA PĀRVEDUMOS (%)

EKS eiro veikto maksājumu skaita koncentrācijas rādītājs 2009. gadā bija 71.3%, bet apjoma koncentrācijas rādītājs – 68.2% (2008. gadā – attiecīgi 76.8% un 73.3%; sk. 60. att.). Euro veikto maksājumu gada koncentrācijas rādītāji bija zemāki par ECB noteikto 80% robežu.

60. attēls

EKS EIRO VEIKTO MAKSĀJUMU KONCENTRĀCIJAS RĀDĪTĀJI (%)

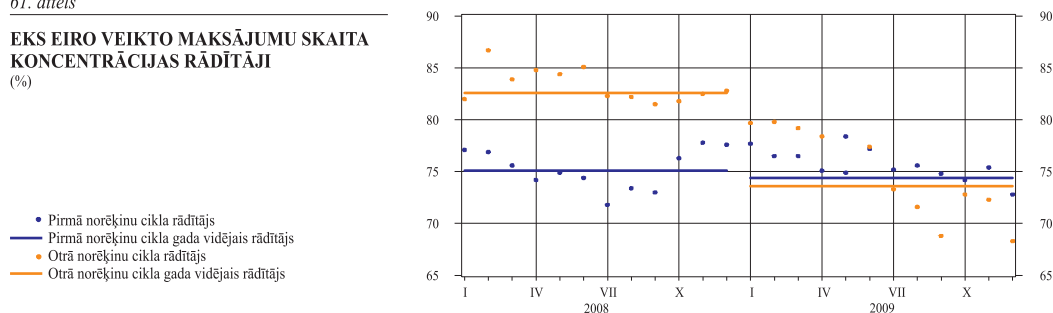
2009. gadā kopējais EKS eiro veikto maksājumu skaits palielinājās par 28.6 tūkst. jeb 12.8%, bet apjoms samazinājās par 175.6 milj. eiro jeb 11.7%.

2009. gadā eiro veikto maksājumu pirmajā norēķinu ciklā tika apstrādāti 160.6 tūkst. maksājumu 784.9 milj. eiro apjomā un otrajā norēķinu ciklā – 91.9 tūkst. maksājumu 538.9 milj. eiro apjomā. Salīdzinājumā ar 2008. gadu EKS eiro veikto maksājumu pirmajā norēķinu ciklā kopējais maksājumu skaits pieauga par 28.0%, bet apjoms samazinājās par 1.7%, savukārt otrā norēķinu cikla maksājumu skaits saruka par 6.6%, bet apjoms – par 23.1%.

2009. gadā EKS eiro veikto maksājumu pirmajā norēķinu ciklā tika apstrādāti 63.6% no visiem eiro veiktajiem maksājumiem un attiecīgi 59.3% no abos norēķinu ciklos apstrādāto eiro veikto maksājumu apjoma. Tātad pirmajā norēķinu ciklā apstrādāts vairāk eiro veikto maksājumu gan skaita, gan apjoma ziņā. Otrā norēķinu cikla gada koncentrācijas rādītāji 2009. gadā gan skaita (73.6%), gan apjoma (71.7%) ziņā bija ļoti līdzīgi pirmā norēķinu cikla rādītājiem (74.4% un 71.1%; sk. 61. att.). 2009. gadā salīdzinājumā ar 2008. gadu pirmā un otrā norēķinu cikla skaita koncentrācijas rādītāji būtiski tuvinājās, samazinoties otrā norēķinu cikla koncentrācijas rādītājam.

61. attēls

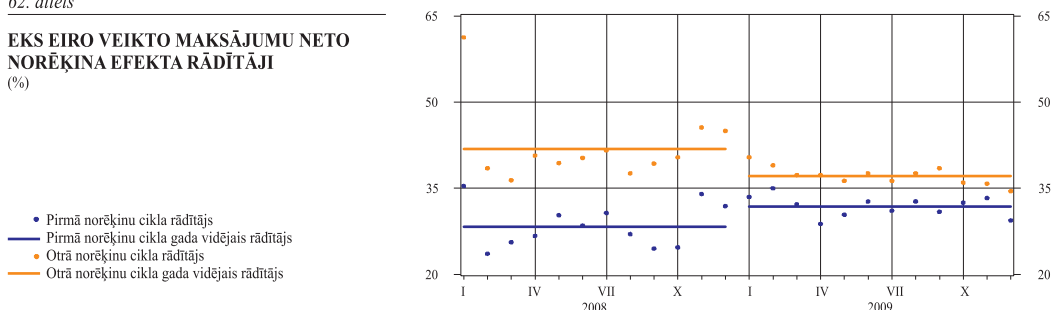
EKS EIRO VEIKTO MAKSĀJUMU SKAITA KONCENTRĀCIJAS RĀDĪTĀJI (%)

2009. gadā EKS eiro veikto maksājumu pirmā un otrā norēķinu cikla neto norēķina efekta rādītāji tuvinājās un bija attiecīgi 31.8% un 37.1% (2008. gadā – 28.3% un 41.8%; sk. 62. att.). Tādējādi 2009. gadā netika konstatēts būtisks neto norēķina risks. 2009. gadā EKS eiro veikto maksājumu apjoms pirmajā norēķinu ciklā samazinājās par 1.7%, bet otrajā norēķinu ciklā – par 23.1%, savukārt maksājumu neto pozīciju apjoms pirmajā norēķinu ciklā palielinājās par 10.7%, bet otrajā norēķinu ciklā saruka par 31.7%. Tādējādi salīdzinājumā ar 2008. gadu eiro veikto maksājumu pirmā norēķinu cikla norēķina efekta rādītājs 2009. gadā palielinājās par 3.5 procentu punktiem, bet otrā norēķinu cikla norēķina efekta rādītājs samazinājās par 4.7 procentu punktiem.

62. attēls

EKS EIRO VEIKTO MAKSĀJUMU NETO NORĒĶINA EFEKTA RĀDĪTĀJI (%)

Tā kā 2009. gadā EKS dalībnieku eiro veikto maksājumu neto debeta pozīciju apjoms salīdzinājumā ar dalībnieku norēķinu kontu atlikumiem eiro Latvijas Bankā bija neliels (vidēji 5.6%; 2008. gadā – 8.4%), neto norēķina efekts neradīja papildu eiro norēķinu līdzekļu nepieciešamību (likviditātes risku) sistēmā.

Attiecinot sistēmiskā riska novērtēšanas rādītājus uz EKS (latos un eiro veiktajiem maksājumiem) darbību, var teikt, ka 2009. gadā EKS nodrošināja tās dalībniekiem un visai finanšu sistēmai efektīvu un drošu maksāšanas vidi.

TARGET2-Latvija

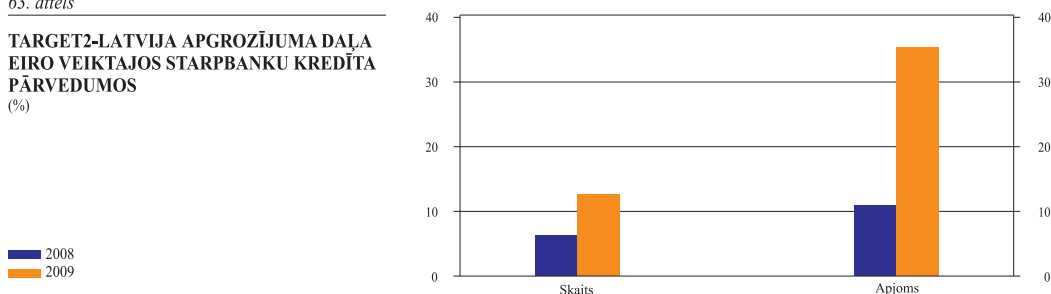
Latvijā kopš 2007. gada novembra darbojas TARGET2-Latvija, kas ir Eiropas automatizētās reālā laika bruto norēķinu sistēmas TARGET2 Latvijas komponents.

TARGET2 ir liela apjoma reālā laika eiro veikto bruto norēķinu maksājumu sistēma, kuru izmanto starpbanku maksājumiem, kā arī steidzamu vai liela apjoma klientu maksājumu veikšanai.

TARGET2-Latvija 2009. gadā apstrādāja 32.2 tūkst. starpbanku maksājumu, kuru apjoms bija 193.5 mljrd. eiro, tādējādi skaita un apjoma ziņā veicot attiecīgi 12.6% un 35.4% no eiro veiktajiem starpbanku kredīta pārvedumiem (sk. 63. att.). Pārējo daļu veidoja Latvijas banku kredīta pārvedumi, izmantojot korespondentattiecības. Salīdzinot šos rādītājus ar 2008. gada datiem (attiecīgi 6.4% un 10.9%), novērojams pieaugums, īpaši TARGET2-Latvija apjoma īpatsvarā.

63. attēls

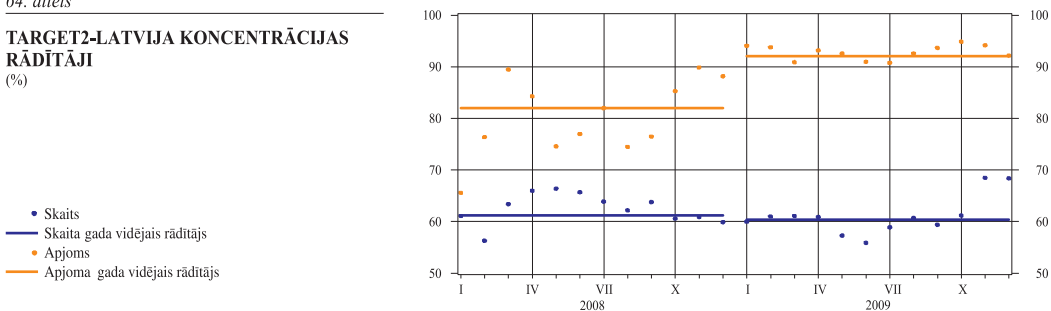
TARGET2-LATVIJA APGROZĪJUMA DAĻA EIRO VEIKTAJOS STARBANKU KREDĪTA PĀRVEDUMOS
(%)

TARGET2-Latvija skaita koncentrācijas rādītājs 2009. gadā bija 60.4%, bet apjoma koncentrācijas rādītājs – 92.1% (sk. 64. att.). Lai gan TARGET2-Latvija apjoma koncentrācijas rādītājs pārsniedz ECB noteikto 80% robežu, tas neliecina par nozīmīgu domino efekta iespējamību sistēmā, jo piecu lielāko sistēmas dalībnieku skaitā ietilpst arī Latvijas Banka.

64. attēls

TARGET2-LATVIJA KONCENTRĀCIJAS RĀDĪTĀJI
(%)

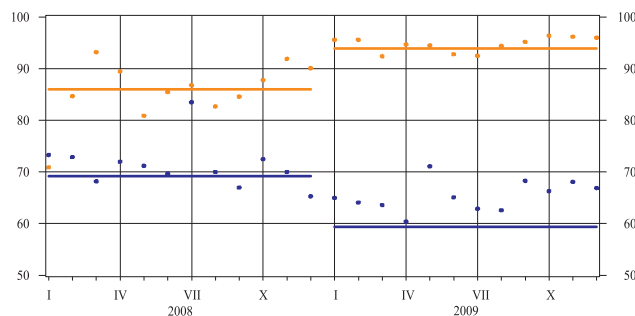
2009. gadā TARGET2-Latvija apstrādāto starpbanku maksājumu apjoms palielinājās 3.1 reizes (līdz 193.5 mljrd. eiro), bet klientu maksājumu apjoms samazinājās par 12.8% (līdz 5.7 mljrd. eiro). Abu šo maksājumu veidu savstarpējā proporcija skaita ziņā bija 20.3% (starpbanku) un 79.7% (klientu), bet apjoma ziņā – attiecīgi 97.1% un 2.9%. 2009. gadā starpbanku maksājumu apjoma koncentrācijas rādītājs (93.9%) par 34.5 procentu punktiem pārsniedza klientu maksājumu apjoma koncentrācijas rādītāju (59.4%; sk. 65. att.). Banku maksājumu skaita koncentrācijas rādītājs (62.6%) 2009. gadā bija par 3.1 procentu punktu mazāks nekā klientu maksājumu skaita koncentrācijas rādītājs (65.7%). Apjoma koncentrācijas rādītājs salīdzinājumā ar 2008. gadu klientu maksājumiem samazinājās, bet starpbanku maksājumiem palielinājās.

Salīdzinājumā ar 2008. gadu starpbanku maksājumu skaits palielinājās par 48.2%, sasniedzot 32.2 tūkst., bet klientu maksājumu skaits palielinājās par 6.5% (līdz 126.5 tūkst.).

65. attēls

TARGET2-LATVIJA MAKSĀJUMU APJOMA KONCENTRĀCIJAS RĀDĪTĀJI (%)

• Klientu maksājumi
— Klientu maksājumu gada vidējais rādītājs
• Banku maksājumi
— Banku maksājumu gada vidējais rādītājs

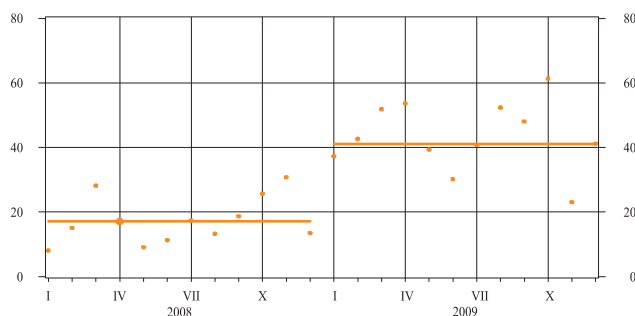

TARGET2-Latvija norēķinu līdzekļu izmantošanas efektivitātes rādītājs aprēķināts, attiecinot dalībnieku nosūtītos maksājumus TARGET2-Latvija pret dalībnieku vidējiem eiro kontu atlikumiem TARGET2-Latvija. 2009. gadā vidēji kontos esošie līdzekļi TARGET2-Latvija maksājumos tika apgrozīti 41.1 reizi (sk. 66. att.; aprēķinā nav ņemts vērā Latvijas Bankas konta atlikums). Šāds samērā augsts TARGET2-Latvija norēķina efektivitātes rādītājs skaidrojams ar to, ka kontos TARGET2-Latvija dalībnieki glabā naudas līdzekļus tikai ar mērķi nodrošināt ikdienas maksājumu veikšanu atšķirībā no kontiem SAMS, kuros papildus ikdienas maksājumu veikšanai nepieciešamajiem naudas līdzekļiem tiek glabātas arī obligātās rezerves. Dalībnieku vidējais eiro kontu atlikums TARGET2-Latvija 2009. gadā palielinājās par 18.9%, bet, tā kā maksājumu apjoms TARGET2-Latvija palielinājās 2.9 reizes (līdz 200.5 mljrd. eiro), kopumā tas izraisīja TARGET2-Latvija norēķinu līdzekļu izmantošanas efektivitātes pieaugumu.

66. attēls

TARGET2-LATVIJA NORĒĶINU LĪDZEKĻU IZMANTOŠANAS EFEKTIVITĀTE (reizes)

• Mēneša rādītājs
— Gada vidējais rādītājs

TARGET2-Latvija 2009. gadā nodrošināja tās dalībniekiem un visai finanšu sistēmai efektīvu un drošu maksāšanas vidi.

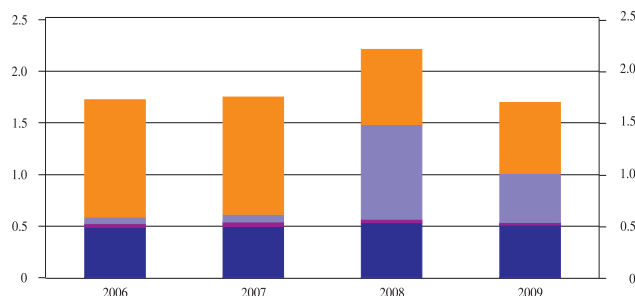
6.2. Vērtspapīru norēķinu sistēmas

2009. gadā LCD un Latvijas Banka turpināja nodrošināt vērtspapīru norēķinu sistēmu raitu darbību. 2009. gada beigās LCD bija grāmatoti vērtspapīri 1.7 mljrd. latu apjomā (par 0.5 mljrd. latu mazāk nekā 2008. gada beigās; sk. 67. att.). Nozīmīgo samazinājumu noteica tieši LCD grāmatoto parādzīmju apjoma sarukums (gandrīz divas reizes; līdz 477.7 milj. latu). Šādas pārmaiņas skaidrojamas ar būtisku valdības vērtspapīru atlikuma samazināšanos, jo dzēstas liela apjoma emisijas, kas veiktas 2008. gada nogalē, lai stabilizētu Latvijas finanšu sistēmu.

67. attēls

LCD GRĀMATOTO UN NO CITIEM DEPOZITĀRIJIEM PĀRVESTO VĒRTSPAPĪRU ATLIKUMS (gada beigās; mljrd. latu)

— Obligācijas
— Citu depozitāriju grāmatotās obligācijas
— Parādzīmes
— Kapitāla vērtspapīri

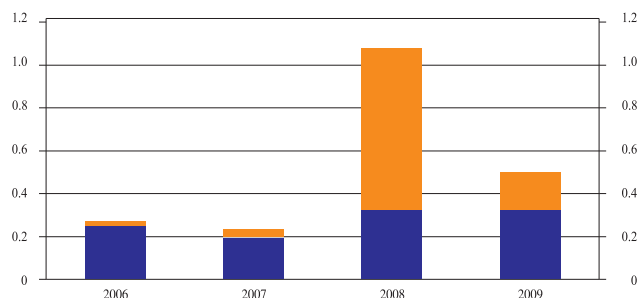
29.8% no LCD grāmatotiem vērtspapīriem 2009. gada beigās glabājās vērtspapīru kontos VNS. Salīdzinājumā ar 2008. gada beigām VNS grāmatoto vērtspapīru apjoms saruka vairāk nekā divas reizes, jo uzlabojās banku likviditāte un mazinājās nepieciešamība piedalīties Latvijas Bankas monetārajās operācijās, kur VNS grāmatotie vērtspapīri tiek izmantoti par ķīlu Latvijas Bankas monetārās politikas instrumentiem. VNS grāmatoto vērtspapīru atlikums 2009. gada beigās bija 500.1 milj. latu (t.sk. valdības parādzīmes – 179.9 milj. latu, valdības obligācijas – 308.5 milj. latu un privātā sektora parāda vērtspapīri – 11.7 milj. latu; sk. 68. att.). Obligāciju apjoms nemainījās, bet parādzīmju apjoms gada laikā saruka vairāk nekā četras reizes.

68. attēls

NO LCD PĀRVESTO UN VNS GRĀMATOTO VĒRTSPAPĪRU ATLIKUMS

(perioda beigās; mljrd. latu)

■ Obligācijas
■ Parādzīmes

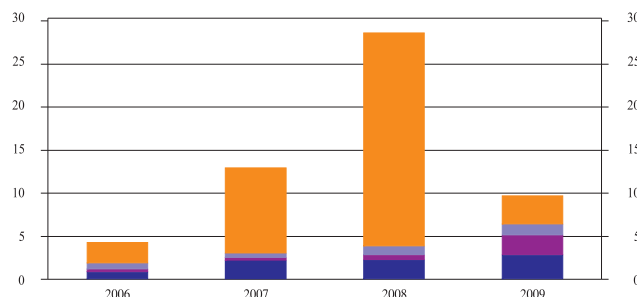
Samazinoties vērtspapīru atlikumam VNS, tās apstrādātais uzdevumu apjoms nozīmīgi saruka, vienlaikus augot LCD apstrādāto ar naudas norēķiniem saistīto uzdevumu apjomam, un to veicināja īsāka termiņa valdības parādzīmju tirgus aktivitāšu pieaugums (sk. 69. att.).

69. attēls

LCD UN VNS APSTRĀDĀTO UZDEVUMU APJOMS

(mljrd. latu)

■ LCD uzdevumi beznaudas (free of payment; FOP) darījumiem
■ LCD ar naudas norēķiniem saistīti uzdevumi
■ VNS uzdevumi beznaudas darījumiem
■ VNS ar naudas norēķiniem saistīti uzdevumi

Latvijas Banka vērtspapīru norēķinu sistēmas pārraudzības ietvaros 2009. gadā turpināja piedalīties ECBS un Eiropas Vērtspapīru regulatoru komitejas (CESR) darba grupā "Rekomendāciju vērtspapīru norēķinu sistēmām un centrālajiem darījuma partneriem Eiropas Savienībā" (tālāk tekstā – rekomendācijas) sagatavošanā. 2009. gada 23. jūnijā rekomendāciju galaversija tika publicēta (<http://www.ecb.int/press/pr/date/2009/html/pr090623.en.html>). Rekomendācijas ir saistošas ES valstu centrālo banku vērtspapīru norēķinu sistēmu pārraugiem un vērtspapīru tirgus uzraugiem, kas piemēros tās ES vērtspapīru norēķinu sistēmu un centrālo darījuma partneru pārraudzībai un to darbības novērtēšanai. Rekomendāciju mērķis ir palielināt drošību, uzticamību, efektivitāti, sadarbību un informācijas caurredzamību vērtspapīru norēķinu sistēmu un centrālo darījuma partneru darbībā, kā arī nodrošināt vienlīdzīgus darbības nosacījumus. Latvijas Banka piemēros rekomendācijas vērtspapīru norēķinu sistēmu pārraudzībā un sadarbībā ar FKTK plāno veikt sistēmu novērtējumu līdz 2011. gada beigām.

LCD bija to 27 Eiropas centrālo depozitāriju skaitā, kas 2009. gada 16. jūlijā ar Eiropas Centrālo banku sistēmu parakstīja *TARGET2-Securities Memorandum of Understanding* (tālāk tekstā – saprašanās memorands). Tā mērķis ir formalizēt centrālo depozitāriju un Eirosistēmas abpusējos ieguldījumus TARGET2 vērtspapīriem (tālāk tekstā – T2S) projektā, kā arī vienoties par savstarpēji izdevīgiem nosacījumiem dalībai T2S, kas pēc vienošanās panākšanas tiks apliecināti ar līguma parakstīšanu starp katru depozitāriju un Eirosistēmu. Saprašanās memorands ietver noteiktas prasības LCD, t.sk. prasību sagatavot augsta līmeņa *TARGET2-Securities Implementation in Latvia* plānu (tālāk tekstā – T2S plāns), kā arī sniegt citu nepieciešamo informāciju. Latvijas Banka piedalījās T2S Latvijas Nacionālās lietotāju grupas sagatavotā T2S plāna izvērtēšanā un sniedza ierosinājumus par T2S plānā noteikto aktivitāšu termiņiem un kārtību. 2009. gada septembrī LCD šīs grupas vārdā nosūtīja T2S plānu ECB Padomei, kas pārstāv Eirosistēmu T2S projektā.

PIELIKUMS. BANKU DARBĪBAS RĀDĪTĀJI

	ES15 valstu banku grupu meitasbankas					Pārējās bankas				
	2005	2006	2007	2008	2009	2005	2006	2007	2008	2009
Bilances rādītāji										
Aktīvu kopsumma (milj. latu)	5 759.6	9 161.8	12 383.5	13 736.8	13 138.2	5 183.3	6 745.5	9 532.5	9 506.6	8 540.1
Kreditu īpatsvars aktīvos (%)	81.5	81.4	81.1	83.3	81.2	43.7	50.7	51.1	54.1	55.7
Noguldījumu īpatsvars pasīvos (%)	42.3	36.1	31.6	28.6	29.9	72.6	65.9	65.7	61.3	65.8
Saistību pret MFI īpatsvars pasīvos (%)	46.3	52.9	56.7	59.3	51.8	11.6	16.2	18.4	16.7	11.4
Kreditu un noguldījumu attiecība (%)	192.7	225.1	256.4	291.2	271.5	60.1	76.9	77.8	88.3	84.7
Aizņemto resursu koeficients (%) ¹	6.5	6.6	7.9	7.5	6.3	8.9	8.9	8.0	7.0	9.0
Pelnītspēja										
ROE (%) ²	12.5	11.4	13.5	5.7	-30.5	3.9	14.0	10.6	-2.1	-11.1
ROA (%) ³	1.0	0.9	1.2	0.4	-2.7	1.1	1.1	0.8	-0.2	-0.8
Izdevumu un ienākumu attiecība (%) ⁴	44.3	42.6	37.0	41.8	42.6	55.2	51.7	54.3	62.5	70.2
Peļņas marža (%) ⁵	52.3	52.0	61.3	27.0	-172.1	44.7	53.9	46.0	-5.7	-75.1
Kapitāla pietiekamība										
KPR (%)	8.9	9.4	10.8	12.7	15.4	11.6	11.4	11.4	10.8	13.5
Pirmā līmeņa KPR (%)	7.4	7.7	9.5	11.6	11.8	10.7	10.6	10.3	8.8	11.0
Likviditāte										
Likviditātes rādītājs (%) ⁶	37.7	40.6	46.4	48.7	64.0	62.1	59.4	62.1	56.3	61.9
Likvido aktīvu īpatsvars aktīvos (%) ⁷	13.8	14.9	15.5	13.0	14.1	41.0	36.0	37.4	34.0	31.8
Aktīvu kvalitāte										
Speciālo uzkrājumu kredītiem ne-MFI īpatsvars kredītfelē (%)	0.6	0.5	0.5	1.5	9.2	0.9	0.6	0.4	2.9	9.8
Ilgāk par 90 dienām kavēto kredītu īpatsvars kredītfelē (%)	0.9	0.3	0.5	3.0	14.8	1.4	0.8	1.2	4.9	20.0

¹ Kapitāla un rezervju un aktīvu attiecība.² Uz gadu attiecināta pārskata perioda peļņas/zaudējumu attiecība pret vidējo kapitālu un rezervēm (rādītāja aprēķinā netiek iekļauti ārvalstu banku filiāļu dati).³ Uz gadu attiecināta pārskata perioda peļņas/zaudējumu attiecība pret vidējiem aktīviem.⁴ Izdevumu attiecība pret ienākumiem = (Administratīvie izdevumi + nemateriālo aktīvu un pamatlīdzekļu vērtības nolietojums un atsavināšana)/(tīrie procentu ienākumi + dividenžu ienākumi + neto komisijas naudas + finanšu instrumentu tirdzniecības darījumu peļņa vai zaudējumi + finanšu instrumentu pārvērtēšanas rezultāts + neto parastie ienākumi + pārdošanai pieejamo finanšu aktīvu vērtības samazinājuma korekcija) x 100.⁵ Peļņas pirms nodokļiem un finansiālās darbības peļņas attiecība.⁶ FKTK noteiktie likvidie aktīvi (nauda kasē; tās prasības pret Latvijas Banku un maksāspējīgām kredītiestādēm, kuru atlikušais termiņš nepārsniedz 30 dienu, un noguldījumi ar citu termiņu, ja līgumā paredzēta iespēja izņemt tos pirms noteiktā termiņa; ieguldījumi finanšu instrumentos, ja tiem ir pastāvīgs, neierobežots tirgus) nedrīkst būt mazāki par 30% no banku kārtējo saistību, kuru atlikušais termiņš nepārsniedz 30 dienu, kopsummas.⁷ Likvidie aktīvi = nauda kasē + prasības pret centrālajām bankām un citām kredītiestādēm + centrālo valdību parāda vērtspapīri ar fiksētu ienākumu.